

1796

ΟΡΘΟΔΟΕΟΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ

ΓΙΡΟΣ ΧΡΗΣΙΝ

ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ ΚΑΙ ΠΑΡΘΕΝΑΓΩΓΕΙΩΝ
ΕΓΚΡΙΘΕΙΣΑ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΑΡΤΙ ΔΙΕΞΑΧΘΕΝΤΑ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΝ ΥΠΟ ΤΕ ΤΩΝ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΣΥΝΑΧΟΥ

ΥΠΟ

ΣΠΥΡ. Π. ΣΟΥΓΚΡΑ

Υφηγητὸς τῆς Θεολογίας ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ ἐπὶ Κωνσταντῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ

ΕΚΔΟΣΙΣ Β'

ῶν.

μετὰ πολλῶν βελτιώσεων καὶ προσθηκῶν.

ΕΚΔΟΤΗΣ ΜΙΧΑΗΛ Ι. ΣΑΛΙΒΕΡΟΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΩΝ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΩΝ
ΜΙΧΑΗΛ Ι. ΣΑΛΙΒΕΡΟΥ

1802

1796

ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ

ΠΡΟΣ ΧΡΗΣΙΝ
ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ ΚΑΙ ΠΑΡΘΕΝΑΓΩΓΕΙΩΝ
ΕΓΚΡΙΘΕΙΣΑ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΑΡΤΙ ΔΙΕΞΑΧΘΕΝΤΑ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΝ ΥΠΟ ΤΗ
ΤΟΥ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΣΥΝΟΔΟΥ

ΥΠΟ
ΣΠΥΡ. Π. ΣΟΥΓΚΡΑ

Υφηγητοῦ τῆς Θεολογίας ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ καὶ Καθηγητοῦ ἐν τοῖς Γυμνασίοις.

ΕΚΔΟΣΙΣ Β΄

μετὰ πολλῶν βελτιώσεων καὶ προσθηκῶν.

ΕΚΔΟΤΗΣ
ΜΙΧΑΗΛ Ι. ΣΑΛΙΒΕΡΟΣ

φ. 1795

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΩΝ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΩΝ
ΜΙΧΑΗΛ Ι. ΣΑΛΙΒΕΡΟΥ
1902

Πᾶν γνήσιον ἀντίτυπον φέρει τὴν ὑπογραφήν τοῦ συγ-
γραφέως καὶ τὴν σφραγίδα τῶν ἡμετέρων Καταστημάτων.

Μη Λογμ

Βαφειοίδης. Γ.

Γεώργ. Γ. Βαρυφάνης.

ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ

ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

10 § 1. Τί καλεῖται Ὁρθόδοξος Κατήχησις;

Ὁρθόδοξος Κατήχησις (1) καλεῖται ἡ σύντομος διδασκαλία τῶν κυριωδεστάτων ἀληθειῶν τῆς ὀρθοδόξου ἡμῶν πίστεως, ἧτοι τῶν δογμάτων, μυστηρίων καὶ ἠθικῶν ἐντολῶν, τὰς ὁποίας ὁ Σωτὴρ ἐδίδαξεν.

4 § 2. Διαιρέσις τῆς Κατηχήσεως.

Ἡ Κατήχησις, ἐπειδὴ ἀναπτύσσει ἐν συνόψει τὰ δόγματα καὶ μυστήρια τῆς ὀρθοδόξου πίστεως καὶ τὰς ἐντολάς τοῦ Μωϋσέως, τὰς ὁποίας συνεπλήρωσεν ὁ Σωτὴρ ἡμῶν, διαιρεῖται εἰς δύο μέρη, Α' τὸ θεωρητικὸν ἢ δογματικόν, ὅπου ἀναπτύσσονται τὰ δόγματα καὶ μυστήρια τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν καὶ ἐπομένως τί πρέπει νὰ πιστεύωμεν, καὶ Β' τὸ ἠθικὸν ἢ πρακτικόν, τὸ ὁποῖον περιέχει τὰ πρὸς τὸν Θεόν, τὸν πλησίον καὶ πρὸς ἡμᾶς αὐτοὺς καθήκοντα, δηλ. τί πρέπει νὰ πράττωμεν.

(1) Ἡ λέξις κατήχησις παραγομένη ἐκ τοῦ κατηχεῖν=πληροῦν τι ἤχου σημαίνει ἐν τῇ Κ. Διαθήκῃ τὴν διὰ ζώσης διδασκαλίαν τῶν θρησκευτικῶν ἀληθειῶν· καὶ οἱ μὲν διδάσκαλοι ἐκαλοῦντο Κατηχηταί, οἱ δὲ διδασκόμενοι Κατηχούμενοι.

§ 3. Τίς ἡ ὠφέλεια καὶ ὁ σκοπὸς τῆς Κατηχήσεως.

Μεγίστη ἡ ὠφέλεια καὶ ἀναγκαιοτάτη ἡ διδασκαλία τῆς Κατηχήσεως, ὡς καταφαίνεται ἐκ τοῦ περιεχομένου αὐτῆς. Διότι κύριος αὐτῆς σκοπὸς εἶναι νὰ διδάξῃ καὶ καταστήσῃ ἡμᾶς ἱκανούς, νὰ ἐννοήσωμεν, ὅσον εἶναι δυνατὸν εἰς τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα, τὰς ὑψίστας καὶ σωτηριώδεις τοῦ χριστιανισμοῦ ἀληθείας· ἤτοι περὶ τοῦ μυστηρίου τῆς ἁγίας Τριάδος, περὶ τῆς δημιουργίας καὶ θείας προνοίας, περὶ τῶν μυστηρίων, περὶ τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν καὶ τῆς μελλούσης ζωῆς· προσέτι δι' αὐτῆς διδασκόμεθα, ὅτι μετ' ἐνθέρμου εὐλαβείας καὶ εὐλιχρινείας ὀφειλομέν νὰ ἐκτελῶμεν τὰ πρὸς τὸν Θεόν, τὸν πλησίον καὶ πρὸς ἡμᾶς αὐτοὺς καθήκοντα· διότι τοιοῦτοτρόπως ὁ χριστιανὸς δικαιούται παρὰ τοῦ Θεοῦ, ἀγιάζεται καὶ γίνεται τέλειος καὶ ἄξιος τῆς θείας μακαριότητος.

Ἐποὶ δὲ οὐδεμίαν ἐπιστήμην καὶ τέχνην, ὅσον ἀπλῆ καὶ ἄν εἶναι, δύναται νὰ καταμάθῃ ὁ ἄνθρωπος ἄνευ τῆς προσηκούσης διδασκαλίας καὶ ἀναπτύξεως, πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ κατανοήσῃ τὰ ὑψίστα αὐτὰ καὶ δυσνόητα μυστήρια καὶ δόγματα τῆς πίστεως; διὸ καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος λέγει· «Ἄρα ἡ πίστις ἐξ ἀκοῆς (διδασκαλίας), ἢ δὲ ἀκοῆ διὰ ῥήματος Θεοῦ» (γίνεται) (1).

Ἄνευ λοιπὸν τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας ὁμοιάζει ὁ ἄνθρωπος πρὸς πλοῖον ἀνερμάτιστον [χωρὶς σαβούραν] ἄνευ ἰστίων καὶ πηδαλίου, τὸ ὅποσον ὑπὸ τῶν κυμάτων καὶ τῶν ἀνέμων συντριβεται καὶ τέλος καταποντίζεται.

§ 4. Τίνες αἱ πηγαὶ τῆς Ἱερᾶς Κατηχήσεως.

Πηγαὶ τῆς ἱερᾶς Κατηχήσεως εἶναι ὁ γραπτὸς καὶ ἄγραφος τοῦ Θεοῦ λόγος. Καὶ ὁ μὲν γραπτὸς συνετάχθη ὑπὸ τῶν ἁγίων ἐκείνων ἀνδρῶν, οἵτινες ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος φωτισθέντες ἔγραψαν τὰ θεῖα λόγια. Ταῦτα δὲ ἠσπάσθησαν οἱ Θεοφόροι Πατέρες εἰς τε τὰς τοπικὰς καὶ οἰκουμενικὰς Συνόδους ὡς Θεόπνευστα καὶ οὕτως ἐξ αὐτῶν ἀπετελέσθη ὁ κανὼν τῆς πίστεως, διὸ καὶ κανονικὰ ὠνομάσθη-

(1) Ῥωμ. Ι' 17.

σαν και ἀπετέλεσαν τὰ βιβλία τῆς ἀγίας Γραφῆς. Ὁ δὲ ἄγραφος λόγος ὁ ἀπὸ στόματος εἰς (1) στόμα και ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν μεταδοθεὶς ἀπετέλεσε τὴν ἰσρὰν Παράδοσιν.

§ 5. Διαίρεσις τῆς ἀγίας Γραφῆς. 2

Ἡ ἀγία Γραφή διαίρεῖται εἰς Παλαιὰν και Καινὴν Διαθήκην. Καὶ ἡ μὲν Π. Διαθήκη περιέχει α') τὸν Μωσαϊκὸν νόμον, διὰ τοῦ ὁποίου προπαρεσκευάσθη ὁ ἄνθρωπος εἰς παραδοχὴν τῶν ὑψηλῶν τοῦ Εὐαγγελίου ἀληθειῶν· β) τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ λαοῦ και τὸν βίον και τὴν διδασκαλίαν τῶν Πατριαρχῶν και ἀγίων ἀνδρῶν και γ') τὰς προφητείας τῶν μεγάλων και μικρῶν προφητῶν. Ἡ δὲ Καινὴ Διαθήκη περιλαμβάνει τὸ Εὐαγγέλιον, τουτέστι τὴν χαρμόσυτον ἀγγελίαν τῆς διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ σωτηρίας τοῦ ἀνθρώπου, πρὸς δὲ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Σωτῆρος και τῶν Ἀποστόλων αὐτοῦ. Ἐν ἀμφοτέραις δέ, τῇ τε Παλαιᾷ και Καινῇ Διαθήκῃ (2), περιλαμβάνεται ἡ θεία Ἀποκάλυψις, ἥτις ἀποτελεῖ τὴν βᾶσιν τῆς χριστιανικῆς θρησκείας.

§ 6. Τί ἐστὶν Ἀποκάλυψις. 2

Ἀποκάλυψις καλεῖται ἡ τοῦ Θεοῦ γνῶσις και φανέρωσις τοῦ θελήματος αὐτοῦ. Ὁ Θεὸς ἐλάλησε πολυμερῶς και πολυτρόπως (3) περὶ τῆς σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ τοῦ Ἀδάμ μέχρι τῆς ἐλεύσεως τοῦ Χριστοῦ διὰ τῶν θεοπνεύστων Πατριαρχῶν και τοῦ Μωϋσέως και τῶν προφητῶν και τελευταῖον διὰ τοῦ μονογενοῦς αὐτοῦ Υἱοῦ, τὸν ὁποῖον ἔστειλεν, ὅπως τελέσῃ τὸ κοσμοσωτήριον ἔργον τῆς ἀπολυτρώσεως τοῦ ἀνθρώπου.

(1) Οὐ γὰρ θελήματι ἀνθρώπου ἠνέχθη ποτὲ προφητεία, ἀλλ' ὑπὸ πνεύματος ἀγίου φερόμενοι ἐλάλησαν οἱ ἅγιοι τοῦ Θεοῦ ἄνθρωποι. Β' Πέτρ. α'. 21.

(2) Διαθήκη καλεῖται ἡ μεταξύ Θεοῦ και ἀνθρώπων οὕτως εἰπεῖν συμφωνία, καθ' ἣν ὑπισχνεῖται ὁ μὲν Θεὸς σωτηρίαν εἰς πάντας τοὺς τηροῦντας ἀκριβῶς και εὐσυνειδήτως τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ, ὁ δὲ ἄνθρωπος πλήρη και τελείαν ὑπακοήν και ἐκπλήρωσιν τοῦ θελήματος Αὐτοῦ.

(3) Ἐβρ. α'. 1.

§ 7. Εἰς τί διαιρεῖται ἡ Ἀποκάλυψις.

Ἡ Ἀποκάλυψις διαιρεῖται α') εἰς φυσικὴν ἢ ἐξωτερικὴν καὶ β') εἰς ὑπερφυσικὴν ἢ ἱστορικὴν, ἥτις εἶναι καὶ ἡ κυρίως ἀποκάλυψις. Καὶ φυσικὴ μὲν ἀποκάλυψις ἢ Θεογνωσία καλεῖται, διότι ὁ Θεὸς ἐμμέσως ἀποκαλύπτεται ἐν μέρει εἰς ἡμᾶς 1) ἐκ τῶν ἔργων αὐτοῦ τῶν θαυμασιῶν ἐν τῷ κόσμῳ, 2) ἐκ τῆς ἀρμονίας καὶ σκοπιμότητος, ἥτις παρατηρεῖται ἐν ταῖς κτίσμασιν αὐτοῦ, 3) ἐκ τῆς συνειδήσεως τοῦ ἀνθρώπου, ἥτις καὶ φωνὴ Θεοῦ ὀρθῶς καλεῖται, καὶ 4) ἐκ τῆς ἱστορίας τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Ὑπερφυσικὴ δὲ εἶναι ἡ κυρίως φανέρωσις τοῦ θεοῦ θελήματος καὶ τῶν αἰωνίων ἀληθειῶν, αἵτινες ἐδόθησαν εἰς τοὺς ἀνθρώπους διὰ τε τῶν θεοπνεύστων Πατριαρχῶν, τοῦ Μωϋσέως καὶ τῶν προφητῶν, καὶ τέλος διὰ τοῦ μονογενοῦς αὐτοῦ Υἱοῦ, ὅστις ἐλύτρωσε τὸν κόσμον ἐκ τῆς κατάρτας τοῦ Ἀδὰμ καὶ τῆς ἀμαρτίας καὶ ἱδρυσεν τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν.

§. 8. Τί ἐστὶ θρησκεία ἐν γένει καὶ τί χριστιανική.

Θρησκεία ἐν γένει καλεῖται ἡ πνευματικὴ τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Θεὸν σχέσις, ἥτις εἶναι ἔμφυτος, διότι ἐνυπάρχει ἐν τῇ συνειδήσει ἀπάντων, μὴδ' αὐτῶν τῶν ἀγρίων ἐξαιρουμένων, ἡ ἰδέα ὑπερτάτου ὄντος, ἐκ τοῦ ὁποῦ ἐξαρτᾶται ἡ ὑπαρξις καὶ σωτηρία αὐτοῦ. Χριστιανικὴ δὲ καλεῖται ἡ θρησκεία (1), ἥτις ἰδρύθη ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅστις ἀπεκάλυψεν εἰς ἡμᾶς τὰς θείας ἀληθείας, αἵτινες ἀποτελοῦσι τὴν βάσιν τῆς χριστιανικῆς πίστεως, διὸ καὶ θρησκεία ἐξ ἀποκαλύψεως καλεῖται· περιλαμβάνεται δὲ τὸ μὲν ἐν τῇ ἁγίᾳ Γραφῇ, τὸ δὲ ἐν τῇ ἱερᾷ παραδόσει.)

(1) Μετὰ τὴν παρακοὴν καὶ πτώσιν τοῦ πρώτου ἀνθρώπου ἡ θρησκεία ἔλαβε πολλοὺς καὶ διαφόρους τύπους, οἵτινες δύνανται νὰ διαιρεθῶσιν εἰς πολυθεϊσμόν καὶ μονοθεϊσμόν. Καὶ εἰς μὲν τὸν πολυθεϊσμόν ἀνήκουσιν ἐκεῖναι αἱ θρησκεῖαι, εἰς τὰς ὁποίας λατρεύονται πολλοὶ Θεοί, τουτέστιν οἱ ἀστέρες, αἱ δυνάμεις τῆς φύσεως, ἔξοχα πρόσωπα, διάφορα ζῶα, ἕρπετά, τετράποδα καὶ ζόανα διὸ καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος λέγει «καὶ ἤλλαξαν τὴν δόξαν τοῦ ἀφθάρτου Θεοῦ, ἐν ὁμοιώματι εἰκόνας φαρτοῦ ἀνθρώπου καὶ πετεινῶν καὶ τετραπόδων καὶ ἕρπετῶν». (Ῥωμ. 23.) Τοιαῦτα δὲ θρησκεῦματα εἶναι ἡ ἀστρο-

§ 9. Τὰ βιβλία τῆς Π. Διαθήκης. 3

Τὰ βιβλία τῆς Π. Διαθήκης περιέχουσι τὴν πρώτην τοῦ Θεοῦ Ἀποκάλυψιν· ἐγράφησαν δὲ Ἑβραϊστὶ καὶ μετεφράσθησαν Ἑλληνιστὶ ὑπὸ 72 Ἑλληνιστῶν Ἰουδαίων ἐν τῇ νήσῳ Φάρῳ ἀντικρὺ τῆς Ἀλεξανδρείας τῇ πρωτοβουλίᾳ τοῦ Ἑλληνος ἡγεμόνος τῆς Αἰγύπτου Πτολεμαίου τοῦ Φιλαδέλφου· διὸ καὶ ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας καλεῖται ἡ τῶν Ο' (70) μετὰφρασις. Διαιροῦνται δὲ τὰ βιβλία τῆς Π. Δ., τὸ μὲν εἰς νομικά, ἱστορικά, διδακτικὰ καὶ προφητικά, ὡς ἐκ τοῦ περιεχομένου αὐτῶν, τὸ δὲ εἰς Πρωτοκανονικά καὶ Δευτεροκανονικά ἢ ἀναγινωσκόμενα. Καὶ τὰ μὲν Νομικὰ περιέχουσι τὸν νόμον καὶ τὰς διατάξεις τοῦ Μωϋσέως καὶ τοιαῦτα εἶναι ἡ Γένεσις, (1) ἡ Ἔξοδος,

ἡ Πεντηκωστή

λατρεία, ἡ ἀνθρωπολατρεία, ἡ φυσιολατρεία, ἡ πυρολατρεία, ἐν γένει ἡ εἰδωλολατρεία, πρὸς δὲ ὁ πανθεισμός, ἐν τῷ ὅποιῳ συνταυτίζεται ὁ Θεὸς μετὰ τῆς φύσεως, καὶ ὁ Φετιχισμός, ἧτοι ἡ ξοανολατρεία τῶν ἀγρίων λαῶν. Εἰς δὲ τὸν μονοθεϊσμὸν ἀνήκουσιν ἐκεῖνοι, εἰς τὰ ὁποῖα λατρεύεται εἰς Θεός. Εἶναι δὲ αὐταὶ ὁ Ἰουδαϊσμός, ὁ Χριστιανισμός καὶ ὁ Μωαμεθανισμός. Καὶ ἡ μὲν θρησκεία τῶν Ἰουδαίων ἀπεκαλύφθη παρ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ διὰ τῶν πατριαρχῶν, τοῦ Μωϋσέως καὶ τῶν προφητῶν· ἀλλ' εἶναι ἀφ' ἐνὸς μὲν ἀτελής, ἀφ' ἑτέρου δ' ἐστρεβλώθη ὑπὸ τῶν Γραμματέων καὶ Φαρισαίων τὰ μέγιστα. Ὁ δὲ Χριστιανισμός καὶ μάλιστα τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἧτις ἰδρύθη ὑπὸ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰ. Χριστοῦ, ἀποτελεῖ τὴν ἀληθῆ καὶ κοσμοσωτήριον θρησκείαν· διότι ὁ Σωτὴρ διὰ τῆς θείας αὐτοῦ διδασκαλίας καὶ τῆς θείας χάριτος ἔσωσεν ἐκ τοῦ θανάτου τὸ ἀνθρώπινον γένος καὶ κατέστησε πραγματικὴν τὴν ἐν ὀνείρω κλίμακα τοῦ Ἰακώβ, διὰ τῆς ὁποίας πᾶς χριστιανὸς πιστός, ὡς τέκνον Θεοῦ μεταβαίνει ἐκ τῆς γῆς εἰς τὸν οὐρανὸν εἰς τοὺς κόλπους τοῦ οὐρανοῦ Πατρός. Ὁ δὲ Μωαμεθανισμός συνετελέσθη μὲν ἐκ τινῶν Ἰουδαϊκῶν καὶ Χριστιανικῶν στοιχείων, ἀλλὰ τοσοῦτον ἐστρεβλώσεν αὐτὰ ὁ Μωάμεθ καὶ τηλικαύτας παγυλὰς ἰδέας καὶ προλήψεις ἀνέμιξε περὶ Θεοῦ καὶ μελλούσης ζωῆς, ὥστε πᾶν ἄλλο εἶναι οὗτος ἢ θρησκεία τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ.

(1) Καὶ ἡ μὲν Γένεσις περιλαμβάνει τὴν δημιουργίαν τοῦ κόσμου, τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὴν ἀρχαιστάτην ἱστορίαν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους καὶ μάλιστα τῶν πρώτων Πατριαρχῶν.

Ἡ δὲ Ἔξοδος τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν Ἑβραίων ἐκ τῆς δουλείας τῶν Αἰγυπτίων. Τὸ Δευτερικὸν περιγράφει τὸν τελετουργικὸν νόμον καὶ ἐν γένει τὸ τῆς λατρείας. Οἱ Ἀριθμοὶ περιέχουσι στατιστικὰς πληροφορίας καὶ τὴν ἔναρ-

ἐπιστολαί, ἤτοι ἡ τοῦ Ἰακώβου, αἱ δύο τοῦ Πέτρου, αἱ τρεῖς τοῦ Ἰωάννου καὶ ἡ τοῦ Ἰούδα τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Ἰακώβου, καὶ γ'. εἰς προφητικά, καὶ τοιοῦτον εἶναι ἡ Ἀποκάλυψις τοῦ Ἰωάννου.

§ 11. Περὶ ἱεῶς παραδόσεως.

Ἐκτὸς τῆς ἀγίας Γραφῆς πηγὴ τῆς Κατηχήσεως εἶναι καὶ ἡ ἱερὰ παράδοσις. Οὕτω δὲ καλοῦμεν τὴν διὰ ζωῆς ἀρχαίαν διδασκαλίαν (1) τῶν Ἀποστόλων καὶ διαδόχων αὐτῶν, ἧς ἀπὸ στόματος εἰς στόμα καὶ ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν διασωθεῖσα περιῆλθεν εἰς ἡμᾶς καὶ ἀποτελεῖ κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῶν Πατέρων τὴν δευτέραν πηγὴν τῆς χριστ. πίστεως. Ταύτην συνιστᾷ θερμῶς καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος (2) λέγων «στήκετε καὶ κρατεῖτε τὰς παραδόσεις, ἅς εἶτε διὰ λόγου εἴτε δι' ἐπιστολῆς ἡμῶν ἐδιδάχθητε».

§ 12. Τὶ καλοῦμεν δόγματα καὶ τί ἠθικὸν νόμον.

Δόγματα καλοῦμεν τὰς θεμελιώδεις τοῦ χριστιανισμοῦ ἀληθείας, τὰς ὁποίας ἐδίδαξεν ὁ Σωτὴρ καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, ἐθίσπισαν δὲ οἱ ἅγιοι Πατέρες ἐν ταῖς ἐπτὰ Οἰκουμενικαῖς συνόδοις. Αἱ ἀλήθειαι δ' αὗται, τὰς ὁποίας παρέλαβον, ὡς εἶπομεν, τὸ μὲν ἐκ τῆς ἀγίας Γραφῆς, τὸ δὲ ἐκ τῆς ἱεῶς παραδόσεως, ἐμπεριέχονται συντόμως ἐν τῷ συμβόλῳ τῆς πίστεως. Ἠθικὸς δὲ νόμος καλεῖται ὁ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς τὴν Μωϋσέα δοθείς, ὅστις περιλαμβάνεται μὲν ἐν τῷ Δεκαλόγῳ, συν-επλήρωσε δὲ καὶ ἐτελειοποίησεν εἰς τὸ ἔπακρον ὁ Ἰ. Χριστός.

§ 13. Τὶ καλεῖται σύμβολον τῆς πίστεως.

Σύμβολον τῆς πίστεως καλοῦμεν τὴν σύντομον ἔκθεσιν τῶν θεμε-

(1) Ἡ ἱερὰ παράδοσις ἐμπεριέχεται καὶ εἰς τοὺς Ἀποστολικούς κανόνας καὶ εἰς τινὰς τῶν ἀποφάσεων τῶν 7 οἰκουμενικῶν συνόδων, διασφίζεται δὲ πρὸς τούτοις καὶ ἐν τισὶν ἐθίμοις, ἅτινα ἐπικρατοῦσι μέχρις ἡμῶν, καὶ τοιαῦτα εἶναι α'. τὸ νὰ προσευχόμεθα ἐστραμμένοι πρὸς ἀνατολὰς, β'. τὸ σημεῖον τοῦ Σταυροῦ, γ'. τὰ ἐγκαίνια τῶν ἐκκλησιῶν, δ'. ὁ ἁγιασμὸς τοῦ ὕδατος καὶ τοῦ ἁγίου μύρου, ε'. ὁ τρόπος τῆς τελέσεως τῶν μυστηρίων, καὶ πρὸ πάντων τοῦ βαπτίσματος καὶ τῆς θείας εὐχαριστίας, ζ'. τὰ μνημόσυνα, τὸ θυμίαμα, ὁ ἁγιασμὸς τοῦ μύρου καὶ τοῦ ὕδατος κλπ.

(2) (Β. Θεσσαλ. β'. 15).

λιωδῶν δογμάτων τῆς πίστεως, ἅτινα συνετάχθησαν ἐν τῇ Α' καὶ Β' Οἰκουμενικῇ Συνόδῳ ὑπὸ τῶν ἁγίων Πατέρων.

§ 14. Πῶς συνετάχθη τὸ σύμβολον τῆς πίστεως. 51

Τὸ σύμβολον ⁽¹⁾ τῆς πίστεως συνετάχθη ἐν τῇ Α' καὶ Β' Οἰκουμεικῇ συνόδῳ, ὅπως προφυλάξῃ τοὺς ὀρθοδόξους ἀπὸ τῶν αἰρέσεων τοῦ Ἀρείου καὶ Μακεδονίου. Ἐπειδὴ δὲ ὁ πρῶτος ἐβλασφήμει κατὰ τῆς θεότητος τοῦ Ἰ. Χριστοῦ καὶ προεκάλεσε δεινὴν ἀναστάτῳσιν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἐδέησε νὰ προσκληθῇ ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου ἡ πρώτη Οἰκουμεικὴ Σύνοδος ἐν Νικαίᾳ, ἐν τῇ ὁποίᾳ συνεληθόντες 318 Θεοφόροι Πατέρες τῷ 325 συνετάξαν τὰ ἑπτὰ πρῶτα ἄρθρα τοῦ Συμβόλου, ἀναθεματίσαντες συγχρόνως καὶ τὸν Ἀρειον. Ἀλλὰ μετὰ παρέλευσιν 56 ἐτῶν, ἐπειδὴ πάλιν ὁ αἰρετικὸς Μακεδόνιος ἤρνεϊτο τὴν θεότητα τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὅπως ὁ Ἀρειος τὴν τοῦ Ἰ. Χριστοῦ, συνεκροτήθη ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 381 ἡ Β' Οἰκουμεικὴ Σύνοδος, ἣτις συνεπλήρωσε τὸ Σύμβολον τῆς πίστεως, ὅπερ πρόκειται ὡς ἀλάθητον γνῶρισμα καὶ κανὼν τῆς πίστεως παντὸς ὀρθοδόξου Χριστιανοῦ.

§ 15. Τὸ σύμβολον τῆς πίστεως. 52

1) Πιστεύω εἰς ἓνα Θεὸν Πατέρα παντοκράτορα, ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀορατῶν.

2) Καὶ εἰς ἓνα Κύριον Ἰ. Χριστόν, τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τὸν μονογενῆ, τὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα πρὸ πάντων τῶν αἰώνων, φῶς ἐκ φωτός, Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ γεννηθέντα, οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο.

3) Τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα ἐκ τῶν οὐρανῶν καὶ σαρκωθέντα ἐκ Πνεύματος ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς Παρθένου καὶ ἐνανθρωπήσαντα.

(1) Ἡ λέξις σύμβολον μεταφορικῶς ἐκ τῶν στρατιωτικῶν συμβόλων εἰλημμένη παράγεται ἐκ τοῦ συμβάλλω=συντίθεμαι καὶ σημαίνει τὸ ἐκ κοινῆς συνθήκης (ἀποφάσεως) γνῶρισμα τῶν ἀληθειῶν τῆς χριστ. πίστεως, τὰς ὁποίας ὀφείλει ὁ ἀληθὴς ὀρθόδοξος χριστιανὸς νὰ γνωρίσῃ καὶ ἀσπάζηται πρὸς διάκρισιν ἀπὸ παντὸς ἄλλου ἑτεροδόξου ἢ αἰρετικοῦ.

4) Σταυρωθέντα τε ὑπὲρ ἡμῶν ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου καὶ παθόντα καὶ ταφέντα.

5) Καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ κατὰ τὰς Γραφάς.

6) Καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς Οὐρανοὺς καὶ καθεζόμενον ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς.

7) Καὶ πάλιν ἐρχόμενον μετὰ δόξης κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς, οὗ τῆς βασιλείας οὐκ ἔσται τέλος.

8) Καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ Κύριον, τὸ ζωοποιόν, τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, τὸ σὺν Πατρὶ καὶ Υἱῷ συμπροσκυνούμενον καὶ συνδοξαζόμενον, τὸ λαλῆσαν διὰ τῶν προφητῶν.

9) Εἰς μίαν ἁγίαν καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν.

10) Ὁμολογῶ ἐν βάπτισμα εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν.

11) Προσδοκῶ ἀνάστασιν νεκρῶν.

12) Καὶ ζωὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. Ἀμήν.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

§ 1. Δογματικόν.

Τὸ πρῶτον μέρος τῆς Κατηχήσεως, ἐν τῷ ὁποίῳ ἀναπτύσσονται συντόμως τὰ δόγματα τῆς Ἐκκλησίας, διακρίνεται εἰς τρία κεφάλαια, Καὶ τὸ μὲν Α' περιλαμβάνει τὸ μυστήριον τῆς ἁγίας Τριάδος, δηλ. τὸ τρισυπόστατον τῆς θεότητος, ἥτοι περὶ τοῦ Θεοῦ Πατρὸς ὡς δημιουργοῦ καὶ προνοητοῦ τοῦ κόσμου, περὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο καὶ ἡ τοῦ ἀνθρώπου σωτηρία ἐτελέσθη, καὶ περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τὸ ὁποῖον φωτίζει, ἀγιάζει καὶ ζωογονεῖ τὰ σύμπαντα. Τὸ δὲ Β' πραγματεύεται περὶ τῆς Ἐκκλησίας, ἣτις μεταδίδει τὴν χάριν τοῦ ἁγίου Πνεύματος διὰ τῶν μυστηρίων καὶ ἣτις πατρικῶς καθοδηγεῖ ἡμᾶς εἰς τὴν ὁδὸν τῆς ἀρετῆς καὶ τοῦ καθήκοντος. Τὸ δὲ Γ' ἀναπτύσσει τὸ περὶ τῆς Ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν καὶ τῆς μελλούσης ζωῆς, περὶ τῆς ὁποίας πάντες οἱ χριστιανοὶ ὀφείλουσι νὰ πιστεύωσιν, ὅτι δηλ. μετὰ θάνατον θέλει ἐπέλθῃ ἡ δικαία ἀναπόδοσις ἐνὶ ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. Ἐπειδὴ δὲ ἅπαντα τὰ δόγματα ταῦτα ἐμπεριέχονται συνοπτικῶς ἐν τῷ Συμβόλῳ τῆς πίστεως, ἀρχόμεθα διὰ βραχείων τῆς κατ' ἄρθρον ἐρμηνείας τοῦ ἱεροῦ Συμβόλου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

§ 2. Περὶ τοῦ Θεοῦ πατρὸς.

Τὸ πρῶτον ἄρθρον τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως, «Πιστεύω εἰς ἓνα Θεὸν Πατέρα παντοκράτορα, ποιητὴν Οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀοράτων», διδάσκει ἡμᾶς, ὅτι εἰς Θεὸς Πατὴρ καὶ παντοκράτωρ ὑπάρχει, εἰς τὸν ὁποῖον πρέπει εὐκρινῶς καὶ ἀδιστακτικῶς νὰ πιστεύωμεν καὶ ὅστις διὰ τῆς πανσοφίας καὶ παντοδυναμίας Αὐτοῦ

ἔδημιούργησε τὰ πάντα, ὁρατά, ὅσα δηλαδή ἐπὶ τῆς γῆς καὶ τοῦ οὐρανοῦ κτίσματα βλέπομεν, καὶ ἀόρατα, δηλαδή τὰ πνευματικὰ πλάσματα, ὅσα δὲν βλέπομεν, καὶ τοιαῦτα εἶναι α') οἱ ἀγαθοὶ ἄγγελοι καὶ οἱ ἐκπεσόντες τῆς θείας χάριτος πονηροί, καὶ β') αἱ τῶν ἀνθρώπων ψυχαί.

§ 3. Πῶς ἀποδεικνύεται ἡ ὑπαρξις τοῦ Θεοῦ.

Ἐμφυτος μὲν ἐμφυτος ἐν τῇ ἡμετέρᾳ συνειδήσει ἡ περὶ τῆς ὑπαρξεως τοῦ Θεοῦ ἰδέα· διότι σὺν αὐτῇ γεννώμεθα καὶ μετ' αὐτῆς ἀποθνήσκομεν, ὅπως εἶναι ἐμφυτος καὶ ἡ περὶ τοῦ καλοῦ, τοῦ ἀγαθοῦ, καὶ τοῦ ἀληθοῦς ἰδέα, ἐπειδὴ ὁμοῦς αὕτη στηρίζεται· οὐ μόνον ἐπὶ τῆς πίστεως (1), ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τοῦ λογικοῦ, ἀναγκαζόμεθα νὰ ἀναπτύξωμεν τὰς περὶ ὑπαρξεως τοῦ Θεοῦ πειστικωτάτας ἀποδείξεις.

§ 4. Κοσμολογικὴ ἀπόδειξις.

Α'. Καὶ πρώτη μὲν ἀπόδειξις εἶναι ἡ κοσμολογικὴ, ἣτις γεννᾶται εἰς τὸν νοῦν ἡμῶν ἐκ τῆς ὀρθῆς καὶ λογικῆς παρατηρήσεως τοῦ ὅρατοῦ τούτου κόσμου. Ἄπαντα δηλ. τὰ ἐν τῷ ὁρατῷ τούτῳ κόσμῳ πλάσματα ἔχουσι τὴν ἀρχικὴν αὐτῶν αἰτίαν, δηλ. τὸν δημιουργὸν καὶ πατέρα αὐτῶν· οὐδὲν δ' ἀπολύτως ὑπάρχει, ὅπερ νὰ μὴ ἐγεννήθη ἐξ ἄλλου, ὅπως καὶ οὐδὲν ἀποτελεσματικὸν ἄνευ αἰτίας ὑπάρχει. Τίς λοιπὸν ἡ ἀρχικὴ τοῦ κόσμου καὶ ἡμῶν αἰτία, πῶς ἠδύνατο ἀφ' ἐαυτῶν ταῦτα νὰ γεννηθῶσι καὶ συντηρηθῶσιν, ἐὰν δὲν ὑπῆρχεν ὑπέρτατόν τι ὄν, τὸ ὁποῖον ἔδημιούργησε τὰ πάντα καὶ προνοεῖ διαρκῶς περὶ πάντων καὶ ἡμῶν; Εἴμεθα λοιπὸν λογικῶς ἠναγκασμένοι νὰ παραδεχθῶμεν, ὅτι ὑπάρχει ἀρχικόν τι καὶ ὑπέρτατον ὄν, ἧτοι ὁ παντοδύναμος καὶ παντεπόπτης Θεός, ὡς καὶ ὁ οὐρανοβάμων Παῦλος λέγει «Πᾶς οἶκος κατασκευάζεται ὑπὸ τινος, ὁ δὲ τὰ πάντα κατασκευάσας Θεός (2)». Μόνον ἐκεῖνος ὅστις δὲν ἔχει σώας τὰς φρένας ἢ ὁ πεπωρωμένος τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν (δηλ. ὁ ἀσυνειδήτος) δύ-

(1) Ἑβρ. ἰά. 6.

(2) Ἑβρ. γ'. 4.

ναται νὰ ἀρνηθῆ τὴν ὑπαρξιν Αὐτοῦ, ὅστις εἶναι ὁ ὄντως Πατὴρ τοῦ σύμπαντος καὶ ἡμῶν αὐτῶν.

+ § 5. Τελεολογική.

Β'. Τελεολογικὴ ἀπόδειξις εἶναι ἐκείνη, ἣτις προκύπτει ἐκ τῆς σκοπιμότητος, τάξεως καὶ τελείας ἀρμονίας, τὴν ὁποίαν παρατηροῦμεν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ. Ὅτι πάντα ἐν σοφίᾳ ἐγένοντο, ὡς λέγει ὁ προφητὰναξ Δαυὶδ εἶναι ἀλήθεια λογικῶς ἀναμφισβήτητος. Πανταχοῦ, ὅπου καὶ ἂν στρέψῃ τις τὸ βλέμμα, ὅπου καὶ ἂν ἐπιστήσῃ τις τὴν προσοχὴν του, παρατηρεῖ ἀξιοθαύμαστον ἀρμονίαν καὶ σκοπιμότητα ἐν ὅλοις τοῖς κτίσμασι καὶ πάσῃ τῇ φύσει πανταχοῦ βλέπει τις ἀκατανόητον καὶ ἀξιοθαύμαστον τάξιν, ἣτις λειτουργεῖ δι' αἰώνων καὶ ἀναλλοιώτων νόμων. Οἱ πάνσοφοι δὲ οὗτοι νόμοι εἶναι, οἵτινες συκρατοῦσι τὸν κόσμον, διέπουν τὸ Σύμπαν καὶ λειτουργοῦσι κανονικῶς ἐν ἀρμονίᾳ καὶ ῥυθμῷ δίκην ὥρολογίου· ἄνευ τούτων τὰ πάντα ἐντὸς ὀλίγου ἤθελον μεταβληθῆ εἰς χάος καὶ ἐρείπια, ὁ δὲ ἡμέτερος πλανήτης ἤθελε συγκρουσθῆ πρὸς ἄλλα οὐράνια σώματα καὶ μεταβληθῆ εἰς θρύματα καὶ κόνιν. Ἐὰν δὲ ἀνερευνήσωμεν πρὸς τούτοις καὶ ἐξετάσωμεν τὰ διάφορα φυσικὰ φαινόμενα, εὐρίσκομεν λογικῶς, ὅτι εἶναι ἀδύνατον ἐκ τύχης νὰ ὑπάρχωσι τοιοῦτοι σωτήριοι νόμοι· διότι ἐκ τύχης εἶναι ἀδύνατον νὰ προκύψῃ τοιαύτη ἀρμονία καὶ τάξις. Ἡ τύχη εἶναι λέξις ἄνευ ἐννοίας καὶ κενή, ἣτις ἐπινοήθη μόνον πρὸς κάλυψιν τῆς δεινῆς ἡμῶν ἀγνοίας· πᾶν δ' ὅτι βλέπομεν εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς σοφωτάτης προνοίας τοῦ ὑπερτάτου καὶ πανσόφου ὄντος, τοῦ Θεοῦ, ὅστις τὰ πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησε καὶ τὰ πάντα διέταξε σκοπίμως καὶ συμφώνως πρὸς τὸν προορισμὸν αὐτῶν. Ὅτι δὲ ἐκ τύχης καὶ αὐτομάτως τὰ πάντα ἐγένοντο, τοῦτο εἶναι ὁ μέγιστος παραλογισμὸς, ὅπως παράλογον εἶναι νὰ ὑποθέσῃ τις, ὅτι ἐκ τυχαίου συνδυασμοῦ τῶν διαφόρων πρὸς οἰκοδομὴν ὑλικῶν, δηλ. κεράμων, πετρῶν, ἀσβέστου, σιδήρου καὶ ξύλων, δύναται ἄφ' ἑαυτοῦ νὰ οἰκοδομηθῆ οἶκος ἢ ἄλλο τι, ἄνευ ἀρχιτέκτονος καὶ κτίστου· ὅπως παράλογον εἶναι νὰ ὑποθέσῃ τις, ὅτι ἐκ τυχαίας κληρώσεως καὶ συνδυασμοῦ τῶν 24 γραμμάτων τοῦ ἀλφαβήτου δύναται νὰ συγγραφῆ τὸ Εὐαγγέλιον ἢ ὁ Ὅμηρος ἢ ἄλλο τι πνευματικὸν ἔργον. Οὐδεμία λοιπὸν

ἁρμονία καὶ σκοπιμότης εἶναι λογικῶς πιθανὴ ἄνευ διευθύνοντος νοῦ καὶ πνεύματος. Ἡ τοιαύτη δὲ τελειότης καὶ ἁρμονία προϋποθέτει τὸν τελειότατον καὶ πάνσοφον Νοῦν καὶ τὸ ὑπέρτατον Πνεῦμα, ὅπως καὶ τὸ ἄριστον καλλιτέχνημα τὸν ἄριστον καλλιτέχνην, καθὰ καὶ ὁ ψαλμῶδης λέγει «Οἱ οὐρανοὶ διηγῶνται δόξαν Θεοῦ, ποίησιν δὲ χειρῶν ἀναγγέλλει τὸ στερέωμα· ὡς ἐμεγαλύνθη τὰ ἔργα Σου, Κύριε, πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας». (Ψαλ. ρδ', 24).

§ 6. Ἠθική.

Γ'. Ἡ φωνὴ τῆς συνειδήσεως ἐκάστου ἀποτελεῖ μίαν τῶν κυριωτέρων ἀποδείξεων τῆς τοῦ Θεοῦ ὑπάρξεως· διὸ καὶ φωνὴ Θεοῦ καλεῖται αὕτη. Ἐκ φύσεως ὁ ἄνθρωπος καὶ μάλιστα ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων ἀγαπᾷ τὸ ἀγαθὸν καὶ αισθάνεται ἀποστροφὴν πρὸς τὸ κακόν, ἐπειδὴ δὲ τὴν κακὴν ἐκάστου πράξιν παρακολουθεῖ ἡ ἀδιαλείπτως ἐλέγχουσα φωνὴ τῆς συνειδήσεως, ἡ ἀμειλίκτως καὶ ἀενάως καταβασιανίζουσα καὶ αὐτὸν τὸν κακοῦργον, ἐνῶ, τοῦναντίον, ὅταν τις διαπράξῃ θεάρεστον τι ἔργον, αισθάνεται εὐφροσύνην τῆς ψυχῆς καὶ ἄφροντα αὐτῆς ἀγαλλίασιν, ἀναγκάζομεθα διὰ τοῦτο νὰ παραδεχθῶμεν, ὅτι αὐτὸς ὁ τῆς συνειδήσεως ἐλεγχος θὰ ἦτο ἀκατανόητος καὶ ἀνεξήγητος, ἐὰν δὲν εἶχομεν ὀρμεμφύτως τὴν ἰδέαν, ὅτι ὑπάρχει ὑπερτάτη ἠθική ἀρχὴ καὶ ἐπομένως δικαιοτάτος καὶ πανάγαθος Ἐπόπτης, καὶ παντοδύναμος Κριτής, ἀνταμείβων τὴν ἀρετὴν καὶ τιμῶν ἀδυσωπῆτως τὴν κακίαν. Ἐκτὸς δὲ τούτου ὑπάρχει ἔμφυτος ἐπιθυμία τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸ ἄκρον ἀγαθόν· διότι οὐδεμία εὐδαιμονία τέρπει καὶ εὐχαριστεῖ αὐτόν, πάντοτε ἐπιποθεῖ τις ὅπερ καὶ αὐτὸς τὸ πρῶτον ἄγνοεῖ, οὐδὲν δὲ τῶν ἐγκοσμίων πραγμάτων δύναται νὰ εὐχαριστήσῃ καὶ ἱκανοποιήσῃ αὐτόν. Αὕτη λοιπὸν ἡ ἐπιθυμία, αὐτὸς ὁ αἰώνιος πόθος πρὸς τὸ ἄγνωστον ἀγαθόν, τί ἄλλο ἀποδεικνύει ἢ τὴν ὑπαρξίν τοῦ δημιουργήσαντος αὐτόν Πλάστου, πρὸς τὸν ὅποιον σπεύδει ὡς προσάτην καὶ Πατέρα, ὅπως τὸ βρέφος πρὸς τὴν μητρικὴν ἀγκάλην; Ἀλλὰ πάντα ταῦτα θὰ ἦσαν παράλογα ἀπέναντι τῆς κατὰ τὸ φαινόμενον εὐτυχίας τινῶν κακιοποιῶν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, ἐὰν δὲν ὑπῆρχεν αἰωνία δικαιοσύνη καὶ ἀδέκαστος (ἀμερόληπτος) Κριτής, ὅστις ἐν τῇ μελλούσῃ ζωῇ τοὺς μὲν κακοὺς τιμωρεῖ, τοὺς δὲ ἐναρέτους καὶ εὐσε-

θεῖς, οἵτινες τὰ πάντα θυσιάζουσιν ὑπὲρ τῆς ἐκπληρώσεως τοῦ καθήκοντος αὐτῶν, ἀνταμείβει κατὰ τὰ ἔργα αὐτῶν. Αὕτη λοιπὸν εἶναι ἡ ἠθικὴ περὶ τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ ἀποδείξις, ἥτις εἶναι καὶ ἡ σπουδαιοτάτη πασῶν.

§ 7. Ἱστορικὴ.

Δ. Ἀπάσας τὰς προειρημένους ἀποδείξεις περὶ τῆς τοῦ Θεοῦ ὑπάρξεως ἐνισχύει προσέτι καὶ ἡ Ἱστορικὴ διὰ τῆς κοινῆς ὁμολογίας ὅλων τῶν ἐθνῶν. Καίτοι ὁ ἄνθρωπος μετὰ τὸ προπατορικὸν ἀμάρτημα περιέπεσεν εἰς εἰδωλολατρείαν, δὲν ἐλησμόνησεν ὅμως παντελῶς, ὅτι ὑπάρχει ὑπερτάτη τις δύναμις, τὴν ὁποῖαν ὀφείλει νὰ λατρεύῃ· τοῦτο δὲ ἀποδεικνύεται ἀναντιρρήτως ἐκ τῆς ἱστορίας τοῦ ἀνθρωπίνου γένους· διότι ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι σήμερον οὐδέποτε ὑπῆρξαν λαοί, μὴδ' αὐτῶν τῶν ἄγριων ἐξαιρουμένων, μὴ πιστεύοντες εἰς θεῖαν τινὰ δύναμιν, ἀδιάφορον ἂν οὗτοι μετέπεσον εἰς εἰδωλολατρείαν . . ., διότι ὑπῆρχε πάντοτε παρ' αὐτοῖς ὁ πόθος καὶ τὸ ὕψιστον σέβας πρὸς τὴν θρησκείαν αὐτῶν· διότι τί ἄλλο ἀπεδείκνυον αὐταὶ αἱ φρικαλεαὶ ἀνθρωποθυσίαι, κατὰ τὰς ὁποίας ἐθυσίαζον καὶ αὐτὰ τὰ τέκνα των, ὅπως ἐξιλεώσωσι τὸν θεόν ; τί ἄλλο ἀποδεικνύει ἡ γενικὴ περὶ θρησκείας ὁμολογία σύμπαντος τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ; τὰ δὲ φλυαρήματα τῶν ἐλευθεροφρόνων, δηλ. τῶν ἀπίστων, ὅτι ὑπῆρξάν ποτε καὶ νῦν ὑπάρχουσι λαοὶ ἄγριοι, οἵτινες μηδεμίαν ἔχουσι θρησκείαν καὶ γλώσσαν, ἀπεδείχθησαν ὑπὸ τῶν νεωτέρων περιηγητῶν (1) ὅλως ψευδῆ καὶ ἀνυπόστατα. Ἀπὸ τῆς πρώτης λοιπὸν ὑπάρξεως τοῦ ἀνθρωπίνου γένους μέχρι σήμερον εἶναι μεγάλοις γράμμασιν ἐγκεχαραγμένη ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ ἡ περὶ ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ ἰδέα, τὴν ὁποῖαν ἀναγινώσκει ὁ ἄνθρωπος εὐθὺς ὡς ἔλθῃ σὺν τῇ ἡλικίᾳ εἰς ἐπίγνωσιν ἑαυτοῦ (γνωρῖση δηλ. τὸν ἑαυτὸν του)

§ 8. Περὶ τῆς τοῦ Θεοῦ οὐσίας.

Οὐδὲν δυσκολώτερον καὶ μᾶλλον δυσνόητον ζήτημα τοῦ περὶ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ· διότι ὅλως ἀκατάληπτος καὶ ἀκατανόητος εἰς ἡμᾶς

(1) Διβιγκστῶνος, Στάνλεϋ, Ἐμὴν Βέη καὶ τῶν ἐθνολόγων Μάξ. Μύλλερ. Πέσχαλ.

εἶναι ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ· καὶ πράγματι πῶς δύναται ὁ πεπερασμένος τοῦ ἀνθρώπου νοῦς νὰ κατανοήσῃ τὴν ἀπειρον τοῦ Θεοῦ οὐσίαν; «Ὁ Θεὸς πῶς οἰκεῖ, ὃν εἶδεν οὐδεὶς ἀνθρώπων, οὐδὲ ἰδεῖν δύναται», λέγει ὁ Ἀπόστολος (1) τῶν Ἑθνῶν· ὁ δὲ ἅγιος Δαμασκηνός (2) «ὅτι μὲν ἐστὶ Θεός, δῆλον, τί δ' ἐστὶ κατ' οὐσίαν καὶ φύσιν, ἀκατάληπτον τοῦτο καὶ παντελῶς ἀγνωστον». Καίτοι δὲ εὐρισκόμεθα εἰς σκότος περὶ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ, δὲν ἀφέθημεν ὁμῶς εἰς παντελεῖ ὄλωσ ἀγνοίαν. διότι ὁ Θεάνθρωπος Ἰησοῦς ἀπεκάλυψεν εἰς ἡμᾶς πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ περὶ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ, ἀποκαλέσας αὐτὸν Πνεῦμα· «Πνεῦμα ὁ Θεὸς καὶ τοὺς προσκυνοῦντας αὐτὸν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν». (3)

Κατὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος λοιπὸν θείαν διδασκαλίαν καὶ ἀποκάλυψιν ἔχομεν ἀμυδρὰν τινα περὶ Θεοῦ ἰδέαν, ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι τὸ τελειότατον Πνεῦμα ἀνεξάρτητον καὶ αὐθύπαρκτον, ἐπομένως ἀντίθετον πάσης ἄλλης οὐσίας, ἣτις ὑπόκειται εἰς φθορὰν καὶ ἀλλοίωσιν. Ἐκ τῆς ὀρθῆς δὲ ταύτης ἰδέας πηγάζουσιν ἅπασαι αἱ περὶ Θεοῦ ιδιότητες τοῦ Θεοῦ.

§ 9. Περὶ τοῦ ἐνιαίου τοῦ Θεοῦ.

Τὸ ἐνιαίον τοῦ Θεοῦ εἶναι τὸ σπουδαιότατον τῆς θρησκείας δόγμα:

Ἐπισημασθῆναι δεῖ ὅτι ὁ Θεός, ὡς Πνεῦμα παντέλειον, εἶναι εἰς, ἀποδεικνύεται α.) ἐκ τῆς ἁγίας Γραφῆς, ἔνθα ἀποκαλεῖται ἡ μόνη πηγὴ τῆς ζωῆς, ὁ μόνος ἀληθινὸς Θεός, ὡς ὁ Σωτὴρ ἐδίδαξεν (4)· «Αὕτη ἐστὶν ἡ αἰώνιος ζωὴ, ἵνα γινώσκωσί Σε τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεόν». Καὶ ὁ Παῦλος (5)· «Ἄλλ' ἡμῖν εἰς Θεὸς ὁ πατήρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα καὶ ἡμεῖς εἰς αὐτόν. β.) Ἐκ τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως, ὅπερ συνέταξαν οἱ θεόπνευστοι ἅγιοι Πατέρες καὶ ἔνθα βηρῶς ὀρίζεται ἡ εἰς ἓνα Θεὸν πίστις, καὶ γ.) ἐκ τοῦ λογικοῦ, ὅπερ ἡμᾶς ἀναγκάζει νὰ παρεδεχθῶμεν ἓνα Θεόν· διότι, ὡς ἀνωτέρω ἀνεπτύξαμεν, ὁ Θεὸς εἶναι τὸ τελειότατον

(1) Α'. Τιμοθ. στ'. 16 καὶ Ἰωάν. α'. 18.

(2) Δαμασκ. Ὁρθοδ. σελ. α'. 4. Χρυσόστομ. τομ. στ'. σελ. 412. Γρηγ. Νύσ. λογ. ιβ'. κατὰ Εὐνομίου.—(3) Ἰωαν. δ'. 24.

(4) Ἰωάν. ιζ'. 8.

(5) Α'. Κορ. η'. 6. Ἐφ. 6, Α. Τιμ. β'. 8.

Πνεῦμα κατὰ τε τὴν παντοδυναμίαν καὶ τὴν πανσοφίαν Αὐτοῦ καὶ κατὰ τὸ ἄπειρον καὶ τὴν παναγαθότητα καὶ τὴν δικαιοσύνην, ὅπερ δὲν διχάζεται οὐδὲ διαμερίζεται κατὰ τὴν οὐσίαν Αὐτοῦ. Ἀλλὰ καὶ ἐὰν ὑποτεθῆ, ὅτι πολλοὶ καὶ διάφοροι θεοὶ ὑπάρχουσιν, ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἢ θὰ ἦσαν ἴσοι πρὸς ἀλλήλους ἄνευ τινὸς οὐσιώδους διαφορᾶς καὶ ἐπομένως θὰ ἐξωμοιοῦντο καὶ θὰ συνεταυτίζοντο εἰς ἓνα. ὡς ὁ θεὸς Δαμασκηνός (1) διδάσκει, ἢ θὰ ἦσαν διάφοροι, διαφόρου δηλαδὴ δυνάμεως καὶ οὐσίας, ὅπως αἱ τῶν ἀρχαίων ἐθνῶν θεότητες, καὶ τότε ἀφ' ἑνὸς μὲν θὰ κατεστρέφετο ἐν συνόλῳ ἡ τελειότης καὶ τὸ ἀνελλιπές, διότι θὰ προσεκρούοντο πρὸς ἀλλήλους, ὅπως οἱ θεοὶ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων, ἀφ' ἑτέρου ὅμως εἰς δυνατὸν νὰ ὑπερίσχυε τῶν λοιπῶν πάντων, ὥστε καὶ πάλιν ἠθέλομεν καταστήσῃ εἰς τὴν ὑπαρξίν ἑνὸς ὑπερτάτου ὄντος. Ἀλλ' ἐκτὸς τῶν λογικῶν καὶ ἀναμφισβητήτων τούτων συλλογισμῶν, πῶς δυνάμεθα ἄλλως νὰ ἐξηγήσωμεν τὴν ἐν τῷ κόσμῳ παρατηρουμένην τάξιν καὶ ἁρμονίαν, ἥτις θὰ ἦτο ὅλως ἀδύνατος καὶ ἀκατόρθωτος ἄνευ τῆς παραδοχῆς ἑνὸς καὶ μόνου παντοδύναμου καὶ πανσόφου Θεοῦ; Κατὰ λογικὴν λοιπὸν συνέπειαν εἰς μόνος ὑπάρχει Παντοδύναμος καὶ Παντοκράτωρ Θεός, ὁ τὰ πάντα δημιουργήσας καὶ περὶ πάντων προνοῶν κατὰ νόμους πανσόφους, ἀναλλοιώτους καὶ αἰώνιους.

§ 10. Περὶ τῶν ἰδιοτήτων τοῦ Θεοῦ. 8

Ὁ Θεός, ὡς τελειότατον Πνεῦμα καὶ ὑπέρτατον πάντων τῶν ἄλλων, εἶναι ἀνώτερος τοῦ χώρου καὶ τῆς ὕλης καὶ ἐπομένως α') ἀχώρητος καὶ ἄυλος, διότι δὲν περιορίζεται ὑπὸ χώρου τινὸς ἢ ὕλης, β') ἄπειρος, δὲν ἔχει δηλ. περας, ὅπως τὰ κτίσματα, διότι τοῦτο ἀντιβαίνει εἰς τὴν θεϊαν αὐτοῦ πνευματικὴν τελειότητα. Ἐπομένως εἶναι πανταχοῦ παρὼν, ὡς ἐμφαντικώτατα περιγράφει καὶ ὁ Προφητὰνᾶξ (2): «Ποῦ πορευθῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός Σου; καὶ ἀπὸ τοῦ προσώπου

(1) Τὸ θεῖον τέλειόν ἐστι καὶ ἀνελλιπές. Εἰ οὖν πολλοὺς ἐροῦμεν θεούς, ἀνάγκη διαφορὰν ἐν τοῖς πολλοῖς θεωρεῖσθαι, εἰ γὰρ οὐδεμία διαφορὰ ἐν αὐτοῖς, εἰς μᾶλλον ἐστὶ, καὶ οὐ πολλοί, εἰ δὲ διαφορὰ ἐν αὐτοῖς ποῦ ἢ τελειότης;». Δαμασκ. ἐκθ. πίστ. ε'. 5.

(2) Ψαλμ. ρλη'. 7—10.

Σου ποῦ φύγω ; ἐὰν ἀναβῶ εἰς τὸν οὐρανὸν Σὺ ἐκεῖ εἶ, ἐὰν καταβῶ εἰς τὸν Ἄδην πάρει, ἐὰν ἀναλάβω τὰς πτέρυγές μου κατ' ὄρθρον καὶ κατασκευησῶ εἰς τὰ ἔσχατα τῆς θαλάσσης, καὶ γὰρ ἐκεῖ ἡ χεὶρ Σου ὀδηγήσει με καὶ καθεξέει με ἡ δεξιὰ Σου». Ὡς ὑπέρτερος δὲ τοῦ χρόνου εἶναι γ') ἀχρονος, δηλ. ἀίδιος καὶ αἰώνιος, διότι δὲν ἔχει οὔτε ἀρχὴν οὔτε τέλος, ἀλλὰ μένει ὁ αὐτὸς κατὰ τε τὴν οὐσίαν, τὴν δύναμιν καὶ τὴν θείαν αὐτοῦ βούλησιν. Εἶναι δὲ ὡς ἐκ τούτου δ') ἀναλλοίωτος καὶ ἀμετάβλητος. «Αὐτοὶ οἱ οὐρανοὶ ἀπολούνται, Σὺ δὲ διαμένεις, καὶ πάντες ὡς ἱμάτιον παλαιωθήσονται. . . Σὺ δὲ ὁ αὐτὸς εἶ, καὶ τὰ ἔτη σου οὐκ ἐκλείψουσιν». (1) Ὡς μὴ ἔχων δὲ ἀρχὴν οὔτε τέλος εἶναι ε') ἀναρχος καὶ ἐπομένως ἀθύπαρκτος, διότι αὐτὸς εἶναι ἑαυτοῦ ἀρχὴ καὶ αἰτία, διότι ὑπ' οὐδενὸς ἐδημιουργήθη. Αὐτὸς ἔχει ζῶν ἐν ἑαυτῷ, διότι ζωοποιεῖ καὶ ζωογονεῖ τὰ σύμπαντα.

§ 11. Περὶ τῶν λοιπῶν τοῦ Θεοῦ ἰδιοτήτων καὶ ἰδία τοῦ Νοῦ.

Ὁ Θεὸς ὡς Πνεῦμα τελειότατον ἔχει ἄπειρον νοῦν, θέλησιν καὶ ἀγάπην. Ἐκ τῶν ἰδιοτήτων δὲ τούτων πηγάζουσι καὶ αἱ λοιπαὶ αὐτοῦ ἰδιότητες.

Καὶ πρῶτον ὡς ἔχων ἄπειρον νοῦν εἶναι α') πάνσοφος καὶ παντογνώστης καὶ πάνσοφος μὲν εἶναι, διότι τὰ «πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησεν» (2) ἢ δὲ πανσοφία Αὐτοῦ καταδεικνύεται ἐν ἅπασιν ταῖς ἔργοις Αὐτοῦ. Ἡ σκοπιμότης, ἡ τάξις, ἡ ἁρμονία, μετὰ τῆς ὁποίας τὰ πάντα συνυπάρχουσι καὶ συλλειτουργοῦσι πρὸς ὀρισμένον καὶ τελικὸν σκοπὸν, ἀποκαλύπτουσι τὸ ἄπειρον, παντέλειον καὶ ἀνεξιχνίαστον τῆς θείας Αὐτοῦ σοφίας, ὡς ὀρθῶς καὶ ὁ μέγας τῶν ἐθνῶν Ἀπόστολος ἐν τῇ ἐκστάσει αὐτοῦ ἀναφωνεῖ. «Ἐὶ βάθος πλοῦτου καὶ σοφίας καὶ γνώσεως Θεοῦ, ὡς ἀνεξερεύνητα τὰ κρίματα Αὐτοῦ καὶ ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοὶ Αὐτοῦ». «Τίς γὰρ ἔγνω νοῦν Κυρίου, ἢ τίς σύμβουλος Αὐτοῦ ἐγένετο ;» (3). Ἐνεκα δὲ τοῦ ἀπείρου Αὐτοῦ νοῦ εἶναι καὶ παντογνώστης· διότι τὰ πάντα ἐν ἀκριβείᾳ γινώσκει χωρὶς τὸ ἐλάχιστον γὰ

(1) Ψαλμ. ρβ'. 26.

(2) Ψαλμ. ρμς'. 5.

(3) Ῥωμ. ια'. 33.

διαφύγη Αὐτοῦ τὴν προσοχὴν, ὡς καὶ ἡ Γραφὴ λέγει: Ὁ Θεὸς ἐστὶ γνῶσεων Κύριος» (1). Αὐτὸς διαγιγνώσκει τὰ μυχαίτατα τῆς καρδίας ἡμῶν (τοὺς διαλογισμοὺς μας), ὡς καὶ ὁ ψαλμῶδὸς λέγει: (2) «Κύριε, ἔδοκίμασάς με καὶ ἔγνωσ με, συνῆκας (ἐννοεῖς) τοὺς διαλογισμοὺς μου καὶ τὴν τρίβον μου (δηλ. τὴν διαγωγὴν μου), ἔγνωσ πάντα» καὶ ἀλλαχοῦ: «Ὁ Θεὸς ἐτάζει καρδίας καὶ νεφρούς· Κύριος διασκεδάζει βουλὰς ἐθνῶν, ἀθετεῖ δὲ λογισμοὺς λαῶν καὶ ἀθετεῖ βουλὰς ἀρχόντων, ἡ δὲ βουλή τοῦ Κυρίου μένει εἰς τὸν αἰῶνα». Αὐτὸς προγινώσκει καὶ αὐτὰ τὰ μέλλοντα καὶ πάσας ἡμῶν τὰς μελλούσας πράξεις, χωρὶς βεβαίως νὰ στερεῇ ἡμᾶς τῆς ἐλευθερίας τῆς θελήσεως.

§ 12. Τίνες αἱ τῆς θελήσεως καὶ ἀγάπης ἰδιότητες τοῦ Θεοῦ.

Ὁ Θεός, ἐπειδὴ ἔχει ἄπειρον θέλησιν, εἶναι παντοδύναμος, ὅσῳ δὲ ἄπειρος εἶναι ἡ θέλησις Αὐτοῦ, τόσῳ ἄπειρος εἶναι καὶ ἡ παντοδυναμία Αὐτοῦ: «Οἶδα ὅτι πάντα δύνασαι, ἀδυνατεῖ δέ σοι οὐδέν» (3). Τὰ πάντα λοιπὸν ἐκ τῆς υπερτάτης Αὐτοῦ βουλήσεως ἐξαρτῶνται· διότι καὶ τὰ πάντα ἐκ τοῦ μηδενὸς ἐδημιούργησεν: «Αὐτὸς εἶπε καὶ ἐγενήθησαν, Αὐτὸς ἐνετείλατο καὶ ἐκτίσθησαν» (4). Οὐδὲν ὅμως πράττει, καίτοι παντοδύναμος, τὸ ὅποιον νὰ μὴ ἀρμόζη πρὸς τὴν θείαν Αὐτοῦ σοφίαν καὶ τὴν ἄπειρον Αὐτοῦ ἀγαθότητα καὶ δικαιοσύνην. Ἐπειδὴ δ' ἐμφορεῖται ὑπὸ ἀπείρου ἀγάπης καὶ τὸ ἀγαθόν, μόνον ἀγαπᾷ, εἶναι πανάγαθος καὶ πανάγιος· διότι οὐδεμίαν ποτὲ ἀμαρτίαν ἢ κακὸν ἐποίησατο, οὐδὲ ἦτο ποτὲ τοῦτο δυνατόν, ἀφοῦ Αὐτὸς εἶναι τὸ ἄκρον ἄωτον τῆς ἀγαθότητος καὶ ἀγάπης· ὡς ἐκ τούτου ἀγαπᾷ μόνον τὸ ἀγαθόν· διότι εἶναι αὐτόχροημα αὐτὸ τὸ ἀγαθόν, μισεῖ δὲ καὶ καὶ βδελύσσεται τὸ κακόν· (5) «Ἅγιοι ἔσεσθε, ὅτι ἅγιος Κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν». Ἐνεκα δὲ τῆς ἄκρας Αὐτοῦ ἀγιότητος εἶναι καὶ δίκαιος. (6) «Οὐδεὶς

(1) Α. Βασιλ. β'. 3, ψαλμ. ζ'.

(2) Ψαλμ. ρλθ'. 1.

(3) Ἰώβ, 42, 2.

(4) Ψαλμ. λβ'. 9.

(5) Λευϊτ. ιθ'. 2.

(6) Α. Βασιλ. δ'. 2.

ἐστὶν ἅγιος ὡς ὁ Κύριος καὶ οὐκ ἔστι δίκαιος ὡς ὁ Θεὸς ἡμῶν», ἡ δὲ δικαιοσύνη Αὐτοῦ εἶναι ὑπερτάτη, διότι ἀπέχει πάσης προσωποληψίας (1) καὶ ἐπομένως εἶναι ἀμερόληπτος· «Δίκαιος Κύριος, δικαιοσύνας ἡγάπησεν, εὐθύτητας εἶδε τὸ πρόσωπον Αὐτοῦ». Διὰ ταύτης δὲ ἀνταμείβει τοὺς ἀγαθοὺς καὶ κολάζει τοὺς κακοὺς. Ὡς πανάγαθος δὲ ὁ Θεὸς εἶναι πλήρης εὐσπλαγγίας καὶ ἐπιεικείας εἰς τοὺς ἔχοντας ἀγαθὴν τὴν προαίρεσιν.

Αὗται λοιπὸν εἶναι αἱ τοῦ Θεοῦ ἰδιότητες, αἵτινες ἀπορρέουσιν ἐκ τῆς θείας Αὐτοῦ Οὐσίας, τοῦ ἀπείρου Αὐτοῦ νοῦ καὶ τῆς ἀπείρου Αὐτοῦ βουλήσεως κατὰ τὴν ἀποκάλυψιν καὶ διδασκαλίαν τοῦ μονογενοῦς Αὐτοῦ Υἱοῦ, τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

9 § 13. Περὶ τῆς ἁγίας Τριάδος.

Οὐδὲν ἄλλο τόσῳ μέγιστον, τόσῳ δυσνόητον καὶ τόσῳ ἀκατάληπτον τοῦ μυστηρίου τῆς ἁγίας Τριάδος. Τὸ πεπερασμένον τοῦ ἀνθρώπου ἀδυνατεῖ νὰ κατανοήσῃ τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ τρισυπόστατον Αὐτοῦ, ὅτι δηλ. ἔχει τρεῖς ὑποστάσεις, δηλ. τρία πρόσωπα· διὸ καὶ ὁ σοφὸς Σολομὼν λέγει· «Τὰ ἐν οὐρανοῖς τίς ἐξιχνιάσει; βουλὴν δὲ Σου τίς ἐγνώ; εἰμὴ Σὺ ἔδωκας σοφίαν καὶ ἐπεμφας τὸ ἅγιόν Σου Πνεῦμα ἀπὸ ὑψίστου; (2) Ἄμυδρῶς δὲ μόνον καὶ ἐν αἰνίγματι δυνάμεθα νὰ ἐννοήσωμεν τοῦθ' ὅπερ τὸ ἅγιον Πνεῦμα θέλει φωτίσει ἡμᾶς ἐν τῇ μελλούσῃ ζωῇ, ὡς λέγει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος (3) «Βλέπομεν γὰρ ἄρτι δι' ἐσόπτρου ἐν αἰνίγματι, τότε δὲ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον· ἄρτι γινώσκω ἐκ μέρους, τότε δ' ἐπιγνώσομαι...». «Ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι εἷς κατ' οὐσίαν, ἀλλὰ τρισυπόστατος, αὐτεξούσιον μὲν δηλ. ὄν καὶ αὐθύπαρκτον, αἰτία καὶ αἰτιατὸν ἑαυτοῦ (δηλ. αὐτὸς εἶναι ἡ αἰτία τῆς ὑπάρξεώς του), ἀλλ' ἐν τρισὶν ὑποστάσεσιν ἢ προσώποις, διδάσκει ἡμᾶς ἡ ἁγία Γραφή. Καὶ ἐν μὲν τῇ Π. Διαθήκῃ ἀποκαλύπτεται αἰνίγματῶδες ὡς εἶπεν τὸ μυστήριον τῆς ἁγίας Τριάδος, καὶ πρῶτον ἐν τῇ δημιουργίᾳ τοῦ ἀνθρώπου λέγεται (4)

(1) Ψαλμ. 9. 7.

(2) Παροιμ. Σολομ. 6'. 16, 17.

(3) Α. Κορ. ιγ'. 12, 13.

(4) Γενεσ. α'. 26.

«Ποιήσωμεν (καὶ οὐχὶ ποιήσω) ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν», ἐξ αὐτοῦ δὲ κατανοεῖται, ὅτι ὑποκρύπτεται τὸ μυστήριον τῆς ἁγίας Τριάδος. Εἶτα κατὰ τὴν πυργοποιίαν⁽¹⁾· «Δεῦτε καταβάντες συγχέωμεν αὐτῶν τὴν γλῶσσαν», ἕνα παρίσταται τὸ τρισυπόστατον. Πρὸς τούτοις ἡ ἐμφάνισις ἐνώπιον τοῦ Ἀβραάμ τῶν τριῶν ἀγγέλων καὶ ὁ παρὰ τῷ προφῆτῃ Ἡσαΐα τρισάγιος ὕμνος⁽²⁾ «Ἄγιος, ἅγιος, ἅγιος Κύριος Σαβαώθ . . .» ἐξεικονίζουσι τὸ τρισυπόστατον τῆς θεότητος. Ἐν τῇ Καινῇ ὁμοῦς Διαθήκῃ πολλῶ ἐυκρινέστερον διασαφηνίζεται καὶ ῥητῶς ἐπιμαρτυρεῖται ἡ τῆς Τριάδος ὑπόστασις α') ὑπὸ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅστις ἀπέστειλε τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ εἰς τὸ κήρυγμα καὶ ἐντολὴν εἰς αὐτοὺς ἔδωκεν⁽³⁾ εἰπὼν· «Πορευθέντες οὖν μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος», β') κατὰ τὴν ἐνδοξον στιγμὴν τῆς βαπτίσεως Αὐτοῦ, καθ' ἣν ἀνεψύχθησαν οἱ οὐρανοὶ καὶ ἠκούσθη ἡ φωνὴ τοῦ Πατρὸς⁽⁴⁾ «Οὗτος ἐστὶν ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ ἠδόκησα», τὸ δὲ ἅγιον Πνεῦμα κατέβη καὶ παρέστη κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην ἐν εἰδει περιστερᾶς. Ἡ αὐτὴ δὲ φωνὴ τοῦ Πατρὸς ἠκούσθη καὶ κατὰ τὴν ἐνδοξον Αὐτοῦ μεταμόρφωσιν ἐκ τῆς φωτεινῆς νεφέλης λέγουσα τὰ αὐτὰ· «Οὗτος ἐστὶν ὁ υἱός μου. . .» Ὁ δὲ ἀγαπητός τοῦ Χριστοῦ μαθητῆς Ἰωάννης ῥητῶς λέγει· «Τρεῖς εἰσιν οἱ μαρτυροῦντες ἐν τῷ οὐρανῷ, ὁ Πατήρ, ὁ Λόγος καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα καὶ οὗτοι οἱ τρεῖς ἓν εἰσιν». Ἐκ τῶν ἀναμφιβόλων δὲ τούτων καὶ ἐτέρων τῆς ἁγίας Γραφῆς καὶ τῆς ἱεράς παραδόσεως μαρτυριῶν διετύπωσεν ἡ ὀρθόδοξος Ἐκκλησία τὴν περὶ τῆς ἁγίας Τριάδος διδασκαλίαν, εἰς τὴν ὁποίαν ἀδιστακτικῶς ὀφείλομεν νὰ πιστεύωμεν. Ὁ Θεὸς λοιπὸν εἶναι μὲν Εἷς, ἀλλ' ἐν τρισὶν ὑποστάσεσιν ἢ προσώποις, Θεὸς ὁ Πατήρ, Θεὸς ὁ Υἱὸς καὶ Λόγος Αὐτοῦ, Θεὸς καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, πλὴν δὲν εἶναι τρεῖς Θεοί, ἀλλ' εἷς. «Αὕτη ἐστὶν ἡ ὀρθόδοξος καθολικὴ πίστις, ἵνα ἓνα Θεὸν ἐν Τριάδι καὶ Τριάδα ἐν

(1) Γενεσ. γ'. 22, ια'. 26. καὶ ιη'. 1—3.

(2) Ἡσ. ζ'. 3.

(3) Ματθ. κη'. 19.

(4) Ματθ. γ'. 17.

Μονάδι σεβώμεθα μήτε συγχέοντες τὰς ὑποστάσεις μήτε τὴν οὐσίαν μερίζοντες». ὡς λέγει ὁ μέγας Ἀθανάσιος (Αὕτη πρέπει νὰ εἶναι ἡ ὀρθόδοξος πίστις ἡμῶν, ἵνα πιστεύωμεν ἓνα Θεὸν εἰς τρία πρόσωπα καὶ τὰ τρία πρόσωπα ὡς μίαν μονάδα χωρὶς νὰ συγχέωμεν αὐτὰ καὶ διαιρῶμεν τὴν οὐσίαν αὐτοῦ). Διακρίνονται δὲ ἐν τῇ Τριάδι τοῦ μὲν Πατρὸς τὸ ἀγέννητον, τοῦ δὲ υἱοῦ καὶ Λόγου Αὐτοῦ τὸ γεννητόν, ὅτι δηλ. ἐγεννήθη πρὸ πάντων τῶν αἰῶνων ἀχρόνως· διότι εἶναι παράλογον νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι ὁ Πατὴρ ἐπὶ τινὰ χρόνον δὲν εἶχε Λόγον καὶ ἐπομένως ἦτο ἄλογος. Ἐγεννήθη λοιπὸν ὁ Λόγος ἐκ τῆς αὐτῆς οὐσίας, ὡς τὸ φῶς γεννᾶται ἐκ τοῦ φωτός, χωρὶς νὰ ἀλλοιωθῇ ἡ οὐσία Αὐτοῦ, ὡς Θεὸς ἀληθινὸς ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ. Τὸ δὲ ἅγιον Πνεῦμα ἐκπορεύεται μόνον παρὰ τοῦ Πατρὸς (1), ὅστις εἶναι καὶ ἡ πηγὴ αὐτοῦ, καὶ εἶναι ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ.

Αἱ ἰδιότητες δὲ αὐταὶ διακρίνουσι τὰς ὑποστάσεις μόνον τῆς Θεότητος, οὐχὶ δὲ τὴν οὐσίαν, ἣτις εἶναι ἀμέριστος καὶ ἀδιαίρετος· διότι καὶ τὰ τρία πρόσωπα τὴν αὐτὴν ἔχουσι θέλησιν, τὴν αὐτὴν δύναμιν, τὴν αὐτὴν ἐνέργειαν, τὴν αὐτὴν παντοδυναμίαν, τὴν αὐτὴν ἀγαθότητα κ. τ. λ. Οὐδεὶς εἶναι πρῶτος ἢ ὕστερος, οὐδεὶς μείζων ἢ ἐλάττων, καὶ οἱ τρεῖς ἐν εἰσιν, ἀποτελοῦντες τὸ Τριλαμπὲς τῆς Θεότητος. Τὴν διδασκαλίαν δὲ ταύτην τοῦ Σωτῆρος καὶ τῆς Ἐκκλησίας κατέχοντες ὀφείλομεν ἀδιστακτικῶς νὰ πιστεύωμεν, νὰ προσκυνῶμεν καὶ νὰ λατρεύωμεν τὸ τρισυπόστατον τῆς μιᾶς Θεότητος.

§ 14. Περὶ τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου.

Ὁ Θεὸς ὡς παντοκράτωρ καὶ παντοδύναμος ἐποίησε τὸν μέγαν τοῦτον κόσμον ἐν χρόνῳ, κατὰ τὸν ὅποιον Αὐτὸς ἠθέλησεν, ἐκ τοῦ

(1) Τὴν ῥητὴν ταύτην τῆς ἐκκλησίας διδασκαλίαν περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐστρέβλωσεν ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία προσθέσασα (ὁ Πάπας Βενέδικτος ὁ Η΄ τῷ 1014 μ. Χ.) ἐν τῷ συμβόλῳ τῆς πίστεως, τὸ filioque ὅτι δηλ. τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεται καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ, τοῦθ' ὅπερ ἀντίκειται εἰς τὴν ῥητὴν τοῦ Σωτῆρος διδασκαλίαν. «Ὅταν πέμψω τὸν Παράκλητον, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται. Ἰωάν. ΙΕ΄, 26.—Τὴν πλάνην ταύτην ἠκολούθησε καὶ ἡ τῶν Διαμαρτυρομένων Ἐκκλησία.

μηδενός διὰ τοῦ Θεοῦ Αὐτοῦ Λογοῦ καὶ τῆς ἀπειρου Αὐτοῦ ἀγαθότητος καθ' ἣν τάξιν περιγράφει τοῦτο ὁ Μωϋσῆς (1). «Καὶ εἶπεν ὁ Θεός· γενηθήτω φῶς, καὶ ἐγένετο φῶς . . . Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο (τοῦ Λόγου) καὶ ἄνευ Αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν, ὃ γέγονεν». Ἐδημιούργησε δὲ τὸν κόσμον οὐχὶ ἐξ ἀνάγκης τινός ἢ ἰδιοτελείας, ἀλλ' ἐκ τῆς ἀπειρου Αὐτοῦ ἀγάπης καὶ ἀγαθότητος, ὅπως καταστήσῃ αὐτὸν μέτοχον τῆς θείας Αὐτοῦ μακαριότητος. Κόσμον δὲ λέγοντες ἐννοοῦμεν πάντα τὰ ὀρατὰ καὶ ἀόρατα κτίσματα· καὶ ὀρατὰ μὲν εἶναι α') τὰ ἀπειροπληθῆ δημιουργήματα τῆς τε γῆς καὶ τοῦ ἀστεροέντος οὐρανοῦ, τὰ ὁποῖα βλέπομεν, β') ὁ ἄνθρωπος, ὅστις ἐδημιουργήθη κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν παρὰ τοῦ Θεοῦ ὡς δεσπότης καὶ Κύριος ἐπὶ τῆς γῆς· τὰ δὲ ἀόρατα εἶναι α') αἱ πολλαπλαῖ καὶ διάφοροι πνευματικαὶ δυνάμεις, Θρόνοι, Χερουβίμ, Σεραφίμ, Ἐξουσίαι, Κυριότητες, οἱ ἄγγελοι καὶ ἀρχάγγελοι καὶ ἐν γένει πάντα τὰ πνεύματα ὑπέρτερα τοῦ ἀνθρώπου κατὰ τε τὴν ἀγιότητα, τὸν νοῦν καὶ τὴν ἐλευθέραν θέλησιν. Τινὲς ὁμῶς τούτων, ἐπειδὴ ἔγειναν πονηροὶ καὶ ὑπερήφανοι, ἐξέπεσαν τῆς θείας χάριτος καὶ δόξης καὶ ταρταρωθέντες ἐγένοντο Διάβολοι, τῶν ὁποίων ὁ ἀρχηγὸς ἐκλήθη Σατάν, καὶ β') αἱ ψυχὰι τῶν ἀνθρώπων, αἵτινες ὡς ἀπλαῖ καὶ ἄϋλοι εἶναι ἀθάνατοι.

§ 15. Δημιουργία τοῦ ἀνθρώπου.

Ὁ Θεὸς ἀφ' οὗ ἐδημιούργησε τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, τὸ φῶς, τὴν ξηρὰν καὶ τὰς θαλάσσας, τὰ χόρτα καὶ φυτὰ καὶ ἔπειτα τὰ διάφορα ζῷα καὶ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τοὺς ἰχθῦς τῆς θαλάσσης, κατὰ τὴν σειράν, τὴν ὁποῖαν περιγράφει ἡ βίβλος τῆς Γενέσεως, ἐπὶ τέλους ἔγνω (ἀπεφάσισε) νὰ πλάσῃ τὸν ἄνθρωπον, τὸ τελειότατον τῶν ἐπὶ τῆς γῆς πλασμάτων «Ποιήσωμεν οὖν ἄνθρωπον, κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν»· εἶναι δὲ ὡς ἐκ τούτου ὅλως ἐξαιρετικὴ ἡ θέσις τοῦ ἀνθρώπου· διότι λαβὼν χοῦν ἐκ τῆς γῆς ἐδημιούργησεν αὐτὸν καὶ ἐνεφύσησεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς (2). Ἐκλήθη δὲ ὁ πρῶτος ἄνθρωπος Ἀδάμ, τοῦτ' ἔστι χοϊκός, ἡ δὲ γυνὴ αὐτοῦ Εὕα=

(1) Γενεσ. α'. καὶ Ἰωάν. α'. 2—8.

(2) Γενεσ. α'. 20—30.

ζωή· καλείται δὲ καὶ Ἰσά ἐκ τοῦ Ἰς=άνηρ, τοῦτ' ἔστι ἀνδρὶς διότι ἐκ τῆς πλευρᾶς τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς ἐπλάσθη. Συνίσταται δὲ ὁ ἄνθρωπος οὐ μόνον ἐκ σώματος, ὡς τὰ λοιπὰ τῶν ζῴων, ἀλλὰ καὶ ἐκ ψυχῆς, ἣτις μετέχει τῆς θείας ἀθανασίας· διὸ καὶ ἐκ πάντων τῶν λοιπῶν πλασμάτων ἐπὶ τῆς γῆς λίαν ὑπέροχον θέσιν κατέχει ὁ ἄνθρωπος ὡς ἀντιπροσωπεύων οὕτως εἰπεῖν τὸν Θεὸν ἐπὶ τῆς γῆς· διὰ τοῦτο καὶ μικρὰν διαφορὰν εὕρισκε ὁ Δαυὶδ μεταξὺ ἀνθρώπων καὶ ἀγγέλων «καὶ ἠλάττωσας αὐτοὺς μικρὸν τι παρ' ἀγγέλους, δόξῃ καὶ τιμῇ ἐστεφάνωσας αὐτούς». Ἐνεκα δὲ τῆς ἐν τῇ ψυχῇ αὐτῶν ὑπαρχούσης θείας εἰκόνας καὶ τῆς ἀπλότητος καὶ τοῦ αὐλοῦ, ἐξ ὧν συνίσταται, εἶναι ἀθάνατος· ὡς ἐκ τούτου δὲ ὁ ἄνθρωπος, ἐπειδὴ μετέχει τῆς ἀφθαρσίας καὶ θείας δυνάμεως, ἔχει μεγίστην πνευματικὴν δύναμιν, διότι κατάρθωσε διὰ τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῶν τεχνῶν καὶ τῆς μεγάλης αὐτοῦ ἰφρευρετικότητος καὶ δραστηκότητος θαυμάσια ἔργα νὰ ἐκτελέσῃ, ὡς ἀληθῆς οὕτως εἰπεῖν ἀντιπρόσωπος τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς, νὰ ἐκμηδενίσῃ δηλ. τὸν χρόνον καὶ τὰς ἀποστάσεις διὰ τοῦ ἠλεκτρισμοῦ καὶ ἀτμοῦ, νὰ ἐνώσῃ ἀπομεμακρυσμένης θαλάσσης, νὰ διατρυπήσῃ παμμέγιστα ὄρη καὶ καταμετρήσῃ οὐ μόνον τὸν βυθὸν τῶν Ὀκειανῶν καὶ τὰ ἄκρα τῆς γῆς, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν τῶν οὐρανίων σωμάτων τὴν τροχίαν καὶ τὰς ἀποστάσεις. Πῶς λοιπὸν ἄλλως δύναται νὰ ἐξηγηθῇ ἡ ὑπεροχὴ αὐτοῦ, ἐὰν δὲν ἐκέκτητο πνεῦμα ποιητικόν, πνεῦμα ἰφρευρετικόν, πνεῦμα, τὸ ὁποῖον μετέχει τῆς ἀθανασίας, καὶ τέλος ἐπλάσθη κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν τοῦ Θεοῦ; Καὶ τὴν μὲν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ βλέπομεν ἐν τῷ πνεύματι καὶ τῇ ἐλευθέρᾳ αὐτοῦ βουλήσει, τὴν δὲ ὁμοίωσιν καθαρῶμεν εἰς τὴν ἐνάρετον κλίσιν καὶ τὸν πόθον πρὸς τὸ ἄκρον ἀγαθόν, πρὸς τὸ ὁποῖον σπεύδει νὰ ἐξομοιωθῇ καὶ τελειοποιηθῇ διὰ τῶν ἀγαθοεργιῶν καὶ τῆς ἀναπτύξεως τῶν πνευματικῶν αὐτοῦ δυνάμεων.

§ 16. Τίς ὁ ἐπὶ τῆς γῆς σκοπὸς τοῦ ἀνθρώπου.

Ὁ κύριος τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς γῆς σκοπὸς εἶναι ἡ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ τελειοποίησις καὶ ἡ πρὸς τὸ ἄκρον ἀγαθόν, δηλ. τὸν Θεόν, προσέγγισις καὶ μετ' αὐτοῦ συνένωσις. Ἐπειδὴ ὁμοῦς ὁ ἄνθρωπος συνίσταται ἐκ σώματος καὶ πνεύματος, ὀφείλει νὰ μεριμνᾷ οὐ μόνον

πρὸς ἀνάπτυσιν τοῦ πνεύματος ἀλλὰ καὶ τοῦ σώματος· διότι μόνον ἐν ὑγιεῖ σώματι ὑγιῆς νοῦς κατοικεῖ· ὅταν ὅμως τὸ σῶμα εἶναι ἐξησθενημένον ἐκ τῆς κακῆς αὐτοῦ διαίτης καὶ διαγωγῆς, τότε καὶ ἡ ψυχὴ πάσχει καὶ ὑποφέρει καὶ ὁ νοῦς αὐτοῦ ἐξασθενεῖ, ἡ δὲ θέλησις αὐτοῦ εἶναι ὅλως νωθρὰ καὶ ἀσθενής. Ὀφείλει λοιπὸν νὰ μεριμνᾷ περὶ τῆς εὐεξίας καὶ ἀναπτύξεως τῶν σωματικῶν δυνάμεων δι' ἀσκήσεων καὶ πρὸ πάντων δι' ἐγκρατείας καὶ σωφροσύνης, ὅπως ἀφ' ἐνὸς μὲν γίνῃ κύριος τῶν παθῶν ἀφ' ἑτέρου δ' ἐνισχύσῃ τὴν θέλησιν αὐτοῦ εἰς τὴν ὁδὸν τῆς ἀρετῆς καὶ τοῦ καθήκοντος. Ἄλλ' ἡ τοῦ σώματος περιποίησις δὲν πρέπει νὰ ἐπιτείνηται ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε νὰ παραμελῆται ὁ κύριος αὐτοῦ σκοπός, τοῦτ' ἐστὶ ἡ πνευματικὴ τελειοποίησις. Τοῦτου ἕνεκα καθήκον ἔχει νὰ ἀναπτύσῃ διὰ τῆς θρησκευτικῆς ἀγωγῆς καὶ μελέτης καὶ διὰ τῆς παιδείας τὰς πνευματικὰς αὐτοῦ δυνάμεις καὶ νὰ μὴ παραμελῇ ἐνασκῶν συγχρόνως τὴν ἀρετὴν καὶ ἐνισχύων τὴν θέλησιν καὶ τὴν καρδίαν αὐτοῦ πρὸς τὸ ἀγαθόν· διότι ἄνευ τῆς ἠθικῆς μορφώσεως ἡ πνευματικὴ οὐδεμίαν κέκτηται ἀξίαν ἐν τῷ ἠθικῷ κόσμῳ οὐδὲ συντελεῖ τὸ παράπαν εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ ὑψηλοῦ αὐτοῦ σκοποῦ. Ὁ μὴ ἀναπτύσσων λοιπὸν σὺν τῷ πνεύματι καὶ τὴν ἀγαθὴν αὐτοῦ θέλησιν καὶ καρδίαν, ἀντιπράττει εἰς τὸ θεῖον θέλημα καὶ τὸν ὑψηλὸν αὐτοῦ σκοπὸν καὶ καταντᾷ τέρας τῆς φύσεως καὶ ἀπάνθρωπον θηρίον· διότι ὁ ἀρχικὸς καὶ τελικὸς τοῦ ἀνθρώπου σκοπός, ὡς εἵπομεν εἶναι οὐχὶ ὁ ψευδοπολιτισμὸς καὶ ἡ ὑλικὴ καὶ ἐφήμερος αὐτοῦ ἀποκατάστασις, ἀλλὰ ἡ διὰ τῆς πίστεως, ἐλπίδος καὶ τῶν ἀγαθῶν ἔργων τῆς ἀγάπης ἐξάγνισις τῆς ψυχῆς καὶ τῆς καρδίας καὶ ἡ σμικρὸν κατὰ σμικρὸν ἐξομοίωσις αὐτοῦ πρὸς τὸν Θεόν. Αὐτὸ διδάσκει καὶ ἐπιτάσσει ἡ οὐράνιος τοῦ Χριστοῦ θρησκεία, τῆς ὁποίας βᾶσις καὶ στήριγμα εἶναι ἡ ἀγάπη πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὸν πλησίον· ἀλλ' ἡ ἀγάπη ἡ ἐλικρινής, ἡ ἀγάπη τῆς αὐταπαρνήσεως καὶ ἐθελοθυσίας, ὡς περιγράφει αὐτὴν ὁ Ἀπόστολος Παῦλος (1). Τῆς τοι-

(1) «Καὶ ἐὰν ἔχω προφητείαν καὶ εἰδῶ τὰ μυστήρια πάντα, καὶ ἐὰν ἔχω πᾶσαν τὴν πίστιν, ὥστε ὄρη μεθιστάναι, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω οὐδὲν εἰμι.— . . . Ἡ ἀγάπη μακροθυμεῖ, χρηστεύεται, ἡ ἀγάπη οὐ ζηλοῖ, ἡ ἀγάπη οὐ περπερεύεται, οὐ φυσιοῦται, οὐκ ἀσχημονεῖ· οὐ ζητεῖ τὰ ἑαυτῆς, οὐ παροξύ-

αὐτῆς καὶ τηλικαύτης ἀγάπης ἔνεκεν ὁ Σωτὴρ τοῦ κόσμου προσήνεγεν ἑαυτὸν θῦμα ἐξιλαστήριον τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, ὑποστὰς τὸν σκληρότατον ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ θάνατον· καὶ τοιαύτην πρὸς ἀλλήλους ἀγάπην νὰ ἔχωμεν ἀπαιτεῖ παρ' ἡμῶν, ὅπως καταστῶμεν ἄξιοι τοῦ σκοποῦ, δι' ὃν ἐπέλασθημεν, τοῦτ' ἐστὶ τέλειοι Χριστιανοί. Ὅποια δὲ σωτήρια ἀποτελέσματα θέλει ἐπιφέρει εἰς τὸν κόσμον ἡ ἐφαρμογὴ τῆς οὐρανοῦ ταύτης ἀγάπης «ἀγαπᾶτε ἀλλήλους» καὶ ὅποιαν πράγματι ἐκπολιτιστικὴν ἐπιρροὴν θέλει ἐξασκήσῃ τὸ θεῖον τοῦ Σωτῆρος λόγιον «ἐν τούτῳ γινώσκονται πάντες, ὅτι ἐμοὶ μαθηταὶ ἐστε, ἐὰν ἀγάπην ἔχητε πρὸς ἀλλήλους» (2), οὐδὲ ὅπως δύσκολον νὰ προεικασθῶμεν. Ἡ γῆ ἤθελε μεταβληθῆ εἰς παράδεισον, ἔνθα ἡ ἀνθρωπότης θ' ἀπετέλει μίαν ὅλην οἰκογένειαν (3) ἄπειρον τὴν πληθύν, ἀλλὰ καὶ ἄπειρον τὴν ἀγάπην, ὡς ἐκ τούτου οὐδεμία θὰ ὑφίστατο ἀνάγκη στρατιωτῶν, ἀστυφυλάκων, δικαστῶν καὶ λοιπῶν προληπτικῶν, μέσων καὶ νόμων πρὸς ἀποτροπὴν καὶ τιμωρίαν τῶν κακῶν· διότι ἡ ἀγάπη ἀποκλείει πᾶσαν κακίαν καὶ μεταβάλλει τοὺς κακοὺς εἰς ἀγγέλους καὶ ἐν γένει ἕξομοιοῖ τοὺς ἀνθρώπους πρὸς πᾶν Θεόν. Ἡ μετὰ τοῦ Θεοῦ λοιπὸν πνευματικὴ ἔνωσις, ἣτοι ἡ θεοποίησις τοῦ ἀνθρώπου, εἶναι ὁ ἀρχικὸς καὶ τελικὸς ἐπὶ τῆς γῆς σκοπὸς αὐτοῦ, ὡς ἐδίδασκεν ὁ Σωτὴρ ἡμῶν.

§ 17. Περὶ τῆς τοῦ Θεοῦ προνοίας. 10

Ἡ παρὰ τοῦ Θεοῦ συντήρησις καὶ μέριμνα τοῦ κόσμου καλεῖται πρόνοια· ὅπως δ' εἶναι φυσικὸν εἰς τοὺς γονεῖς νὰ προνοῶσι καὶ μεριμνῶσι ἀδιαλείπτως περὶ τῶν τέκνων αὐτῶν, οὕτω φυσικώτερον καὶ λογικώτερον εἶναι ὁ Παντοκράτωρ καὶ φιλεύσπλαγχνος Θεὸς νὰ προνοῇ περὶ τῶν ἰδίων Αὐτοῦ πλασμάτων. Εἶναι δὲ τοῦτο τόσῳ φυσικὸν καὶ ἀναμφισβήτητον, ὥστε μόνον τὸ ἐναντίον ἤθελεν εἶναι ἀκατάληπτον καὶ παράλογον. Καὶ βεβαίως, ἀφοῦ αὐτὸς εἶναι ἡ αἰτία, ὁ Δημιουργὸς καὶ Πατὴρ τοῦ σύμπαντος, ἡδύνατό ποτε νὰ ἀδιαφορήσῃ περὶ

νεται, οὐ λογίζεται τὸ κακόν· οὐ χαίρει ἐπὶ τῇ ἀδικίᾳ, συγκαίρει δὲ τῇ ἀληθείᾳ. Πάντα στέγει, πάντα πιστεύει, πάντα ἐλπίζει, πάντα ὑπομένει. Ἡ ἐγάπη οὐδέποτε ἐκπίπτει. . . .» Α', Κορινθ. ιγ'. 2—8. (2) Ἰωάν. ιγ'. 35. (3) Ὑμεῖς δὲ ἐστε σῶμα Χριστοῦ καὶ μέλη ἐκ μέρους. (Β' Κορ. ιβ' 12-28).

τῶν ἰδίων Αὐτοῦ πλασμάτων, ὡς νὰ ἦσαν ἀλλότρια καὶ ξένα; Ὁ Θεὸς λοιπὸν εἶναι ὁ συγγρατῶν καὶ συντηρῶν τὰ σύμπαντα διὰ φυσικῶν καὶ αἰωνίων νόμων, τοὺς ὁποίους αὐτὸς ὤρισε καὶ ἔθετο, καὶ αὐτὸς νὰ ἀνατρέψῃ δύναται, ὡς καὶ ὁ προφητὰν Δαυὶδ διὰ λαμπρῶν εἰκόνων παρέστησεν: « Ἀνοίξαντός σου τὴν χεῖρα τὰ σύμπαντα πλησθήσονται χρηστότητος, ἀποστρέψαντος δὲ Σου τὸ πρόσωπον τραχθήσονται» καὶ ἄλλοχού ἡ ἀγία Γραφή διδάσκει (1). Αὐτὸς διὰ τῆς παναγάθου καὶ παντοδυνάμου Αὐτοῦ θελήσεως κυβερνᾷ τὰ τοῦ κόσμου καὶ φωτίζει τὰς καρδίας τῶν ἀνθρώπων κατὰ τὰς ἀνεξιχνίαστους Αὐτοῦ βουλὰς· « Αὐτὸς ἀθετεῖ λογισμοὺς λαῶν, καὶ ἀθετεῖ βουλὰς ἀρχόντων. Αὐτὸς ἄλλοιοῖ καιροὺς καὶ χρόνους, καθιστᾷ βασιλεῖς καὶ μεθιστᾷ. Κύριος θανατοῖ καὶ ζωογονεῖ, κατὰγει εἰς Ἄδου καὶ ἀνάγει, Κύριος πτωχίζει καὶ πλουτίζει, ταπεινοῖ καὶ ἀνυψοῖ», λέγει ὁ προφήτης Δανιὴλ (3). Ἡ ὑπερτάτη δ' αὐτοῦ πρόνοια περὶ ἡμῶν κατεδείχθη πασιφανῶς, διότι ἔστειλε καὶ τὸν Υἱὸν Αὐτοῦ καὶ Σωτῆρα, ὅπως ἀπολυτρώσῃ τὸ ἀνθρώπινον γένος. Καταδεικνύεται δὲ αὕτη ἐνεργός· α') διότι ὑπέδειξεν ἡμῖν ὁ Σωτὴρ διάφορα μέσα πρὸς σωτηρίαν, καθοδηγῶν καὶ φωτίζων τοὺς πάντας πρὸς τὸ ἀγαθόν, β') διότι μετατρέπει πολλὰς πρὸς τὸ ἀγαθόν καὶ αὐτὰς τὰς κακίστας τῶν ἀνθρώπων πράξεις. Διὸ ὁ ἄνθρωπος πρὸς τὸν Θεὸν πρέπει νὰ καταφεύγῃ, ὡς τὸν μόνον ἀληθινὸν αὐτοῦ Πατέρα, αὐτὸν νὰ παρακαλῇ ἐν καιροῖς κινδύνων καὶ θλίψεων, τὸ ἔλεος Αὐτοῦ νὰ ἐπικαλεῖται πρὸς βοήθειαν καὶ παρηγορίαν κατὰ τὰς δυσχερεῖς περιστάσεις τοῦ βίου· καὶ διὰ τοῦτο πρέπει νὰ ἔχη ἀκλόνητον πεποίθησιν εἰς τὴν παντοδυναμίαν, φιλευσπλαγχτίαν καὶ ἀγαθωτάτην αὐτοῦ πρόνοιαν.

§ 18. Περὶ ἁμαρτίας καὶ τῶν ἀποτελεσμάτων αὐτῆς.

Ὁ Θεὸς ἐδημιούργησε τὸν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα Αὐτοῦ καὶ ὁμοίωσιν, τοῦτ' ἔστιν ἀγαθὸν μὲν καὶ ἄθῃον ὡς νήπιον, ἐλεύθερον δὲ νὰ πράτ-

(1) « Ἀνανελεῖς τὸ πνεῦμα αὐτῶν καὶ ἐκλείψουσι καὶ εἰς τὸν γοῦν αὐτῶν ἐπιστρέψουσιν. Ἐξαποστελεῖς τὸ πνεῦμά Σου καὶ κτισθήσονται, καὶ ἀνακαινεῖς τὸ πρόσωπον τῆς γῆς». Ψαλμ. 88'. 29, 30. Ματθ. 5'. 26.

(2) Ψαλμ. 138'. 9.

(3) Δανιὴλ 6'. 21, 22.

τῆ τὸ ἀγαθὸν ἢ τὸ κακόν. Ἀφοῦ ὁμοῦ παρέβη μετέπειτα τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ καὶ περιέπεσεν εἰς ἁμαρτίαν, ὑπέστη ὡς παραβάτης τῆς θείας ἐντολῆς τὴν τιμωρίαν καὶ θεῖαν δίκην. Ἐξωσθεὶς δὲ τοῦ παραδείσου καὶ ἀποβαλὼν τὴν Θεῖαν χάριν εὗρέθη ἐν ἀπογνώσει καὶ παρεδόθη ὀλοφύχως εἰς τὴν διαφθορὰν καὶ ἐξαχρείωσιν ὡς ἐκ τούτου ἀπεκτηνώθη καὶ ἐγένετο δούλος καὶ αἰχμάλωτος τῆς ἁμαρτίας. Ἄμαρτία δὲ εἶναι ἐν γένει ἡ παράβασις τοῦ ἡθικοῦ νόμου, ὅστις εἶναι πρὸς τούτοις καὶ ἔμφυτος καὶ ἐγκεχαραγμένος ἐν τῇ ἡμετέρᾳ συνειδήσει. Ἀποτελέσματα δὲ τῆς ἁμαρτίας τῆς προπατορικῆς εἶναι 1) ὁ θάνατος, ὃτε σωματικὸς καὶ πνευματικὸς· 2) ἡ ἀπομάκρυνσις ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, ἐπομένως πάσης εὐδαιμονίας καὶ γαλήνης, καὶ 3) ἡ ἀποκτήνωσις καὶ ἐξάμβλωσις τῆς συνειδήσεως. Ἐπειδὴ δὲ ὁ ἄνθρωπος ἐπλάσθη ἐλεύθερος νὰ πράττῃ τὸ ἀγαθὸν ἢ τὸ κακόν, εἶναι ὑπεύθυνος δι' ὅλας αὐτοῦ τὰς πράξεις.

§ 19. Πόθεν ἡ σωτηρία.

Μεθ' ὅλην τὴν διαφθορὰν καὶ ἐξαχρείωσιν, τὴν ὁποίαν ὑπέστη ἡ εἰκὼν τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ ἄνθρωπῳ, διέμειναν λείψανά τινά τῆς ἀρχικῆς αὐτοῦ ἀγαθότητος, ὥστε ἐρχόμενος ἐνίοτε εἰς συναίσθησιν τῆς καταστάσεως αὐτοῦ ἐπόθει τὴν ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας τῆς ἁμαρτίας σωτηρίαν καὶ ἀπολύτρωσιν, τὴν ὁποίαν δὲν ἠδύνατο ἀφ' ἑαυτοῦ διὰ τῶν ἰδίων δυνάμεων νὰ κατορθώσῃ ἀδύνατον λοιπὸν ἦτο νὰ ἐξέλθῃ ἄνευ βοήθειας τῆς βορβορώδους καταστάσεως, εἰς τὴν ὁποίαν εἶχε περιπέσει καὶ σωθῆ, διότι ἅπανα τότε ἡ ἀτμόσφαιρα ἦτο διεσθαρμένη καὶ αὐτὸς ὁ τύπος τῶν διαφόρων θρησκευμάτων ἔφερε τὰ σύμβολα τῆς ἁμαρτίας καὶ διαφθορᾶς ὡς π.χ. ἅπαντῶμεν ἐν τῇ διαγωγῇ τοῦ Διός, τοῦ Ἄρεως κ.τ.λ. Καὶ ἐν γένει τὰ τότε θρησκευτάτα διὰ τῶν διαφόρων αὐτῶν ὀργίων συνετέλεσαν μᾶλλον εἰς τὴν ἐξαχρείωσιν ἢ ἡθικοποίησιν τῆς κοινωνίας. Ἡ δὲ ἐξαχρείωσις, ἣτις ἐπεκράτησεν ἐν ἀπάσαις ταῖς τάξεσι τῆς κοινωνίας, εἶχεν ἐπιταθῆ καὶ αὐξήσῃ εἰς τηλικούτον βαθμόν, ὥστε ἠπεῖλει νὰ καταρρίψῃ ἐκ θεμελίων ἅπαν τὸ κοινωνικὸν οἰκοδόμημα. Ἐπειδὴ δὲ τότε πᾶσα ἀναβολὴ σωτηρίας ἤθελε συνεπιφέρει ἀνεπανόρθωτον καταστροφὴν, ἠδόκησεν ὁ Θεὸς ἐν τῇ μεγάλῃ Αὐτοῦ εὐσπλαγγνίᾳ, ὅτε ἤλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, νὰ σώσῃ τὸ

ἀνθρώπινον γένος ἀποστείλας τὸν μονογενῆ Αὐτοῦ υἱὸν καὶ Λόγον, τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν.

B'.

§ 20. Περὶ τοῦ δευτέρου προσώπου τῆς ἁγίας Τριάδος, τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ἄρθρον 2.

«Καὶ εἰς ἓνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τὸν μονογενῆ, τὸν ἐκ τοῦ πατρὸς γεννηθέντα πρὸ πάντων τῶν αἰώνων». Ἀπὸ τοῦ δευτέρου ἄρθρου μέχρι τοῦ ὄγδου πραγματεύεται τὸ σύμβολον τὴν περὶ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας. Κατὰ ταύτην δὲ οφείλομεν νὰ ἔχωμεν ἀκράδαντον πίστιν καὶ ἀγάπην εἰς τὸν Ἰησοῦν, τὸν Υἱὸν καὶ Λόγον τοῦ Θεοῦ, τὸν μονογενῆ, ὅστις ἐκ τοῦ πατρὸς ἐγεννήθη πρὸ πάντων τῶν αἰώνων καὶ εἶναι φῶς ἐκ φωτός, Θεὸς ἀληθινὸς ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, ἐκ τῆς αὐτῆς δηλ. θείας οὐσίας, ἐκ τῆς ὁποίας εἶναι καὶ ὁ Πατήρ· διὸ καὶ ὁμοούσιος εἶναι τῷ Πατρί.

§ 21. Διατί καλεῖται ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς μονογενὴς Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ, φῶς ἐκ φωτός.

Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς καλεῖται μονογενὴς, διότι εἶναι ὁ μόνος ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς γεννηθεὶς ἀχρόνως πρὸ πάντων τῶν αἰώνων. Δὲν ὑπῆρχε δηλ. χρόνος, καθ' ὃν δὲν ὑπῆρχεν, ὅπως ἐδογματίζεν ὁ Ἄρειος καὶ ἄλλοι τινές· διότι τότε πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι ἐμεσολάβησε χρονικὸν τι διάστημα, καθ' ὃ ὁ Θεὸς ἐστέρειτο τοῦ Λόγου Αὐτοῦ, ἐπομένως ἦτο ἄλογος, τοῦθ' ὅπερ εἶναι ὀλως ἀπρεπὲς καὶ παράλογον. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ ὁ ἡγαπημένος Αὐτοῦ μαθητῆς Ἰωάννης ἄρχεται τοῦ Εὐαγγελίου ἀπὸ τῆς περὶ τοῦ Λόγου διδασκαλίας· «Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος. . . .». Καλεῖται δὲ φῶς, ὅπως δεῖξῃ α') ὅτι καθὼς τὸ φῶς δὲν δύναται νὰ νοηθῆ ἄνευ τοῦ Ἥλιου, οὕτω καὶ ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ δὲν δύναται νὰ νοηθῆ ἄνευ τοῦ Θεοῦ Πατρὸς, καὶ β') διότι Αὐτὸς εἶναι τὸ ἀληθινὸν φῶς, τὸ φωτίζον τὰ σύμπαντα καὶ τὸν ἄνθρω-

πον. Ὅπως δὲ τὸ φῶς ἐκ τοῦ φωτός συγχρόνως γεννᾶται καὶ μένει ὁμοούσιον χωρὶς νὰ ἀποβάλη μέρος τῆς οὐσίας αὐτοῦ, οὕτω καὶ ὁ Ἰησοῦς Χριστός, τὸ ἀληθινὸν φῶς, ἐγεννήθη ἐκ τοῦ ἀληθινοῦ φωτός, τοῦ Πατρὸς, χωρὶς νὰ ἐλαττωθῆ ἢ ἀλλοιωθῆ ἢ οὐσία αὐτοῦ, διὸ καὶ ὁμοούσιος λέγεται καὶ εἶναι Θεὸς ἀληθινός, ὡς αὐτὸς ὁ Σωτὴρ διδάσκει λέγων· «Ὁ Πατὴρ μου καὶ ἐγὼ ἓν ἔσμεν». (Ἰωάν. Ι'. 30).

§ 22. Ἄρθρον 3. 12

«Τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα ἐκ τῶν οὐρανῶν καὶ σαρκωθέντα ἐκ πνεύματος ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς Παρθένου καὶ ἐνανθρωπήσαντα». Τὸ ἄρθρον τοῦτο διδάσκει ἡμᾶς, ὅτι ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ κατήλθεν ἐκ τῶν οὐρανῶν χάριν τῆς σωτηρίας τοῦ ἀνθρωπίνου γένους καὶ ἐνσαρκώθη, ἄνθρωπος γενόμενος ἐκ Πνεύματος ἁγίου καὶ τῆς ἀειπαρθένου Παναγίας Μαρίας.

§ 23. Ἡ ἀνάγκη τῆς ἐνσαρκώσεως τοῦ Θεοῦ Λόγου. 12

Ὁ ἄνθρωπος ἕνεκα τῆς παρακοῆς καὶ τῆς ἐκ ταύτης διαστροφῆς ἐξηχειώθη εἰς τὸ ἔπακρον καὶ ἀπώλεσε τὴν εὐδαιμονίαν καὶ πᾶσαν ψυχικὴν γαλήνην, αἱ δὲ πνευματικαὶ αὐτοῦ δυνάμεις ἐσκοτίσθησαν καὶ ἐστρεβλώθησαν, ἡ καρδία αὐτοῦ ἐμολύνθη ὑπὸ τῆς ἀμαρτίας ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ἀπεκτηνώθη (ἐξωμοιώθη πρὸς τὰ κτήνη τὰ ἀνόητα), ὡς λέγει ὁ Προφητὰναξ Δαυὶδ· «Οὐκ ἔστιν ὁ ποιῶν χρηστότητα, οὐκ ἔστιν ἕως ἐνός» (1) καὶ ὁ Μωϋσῆς· «Ἐπλήσθη ἡ γῆ ἀδικίας καὶ ἦν διεσθαρμένη, ὅτι κατέφθειρε πᾶσα σὰρξ τὴν ὁδὸν αὐτῆς ἐπὶ τῆς γῆς (2)». Τὸ μόλυσμα δὲ τῆς διαστροφῆς πανταχοῦ κατέκλυσε τὸ ἀνθρώπινον γένος, ὅπερ ἐξηχειώθη εἰς τὸ ἔπακρον, οἱ δὲ κατὰ καιροὺς φιλόσοφοι οὐ μόνον δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἐξαγάγῃσι τὸν ἄνθρωπον ἐκ τῆς βορβορώδους θέσεως, εἰς τὴν ὁποίαν εἶχεν ἐμπέση, ἀλλὰ τούναντίον συνετέλεσαν εἰς τὴν ἐπαύξησιν τοῦ κακοῦ· διότι ἐγέννησαν τὴν δυσπιστίαν πρὸς πᾶσαν διδασκαλίαν καὶ προουκάλεσαν ἔτι μᾶλλον τὴν ἀπελπισίαν. Ἐν τοιαυτῇ δὲ ἀθλιότητι καὶ ἀξιοθρηνήτῳ καταστάσει

(1) Ψαλμ. ιδ'. 2,3. (2) Γεν. 5' 11,12.

εὐρισκόμενος ὁ ἄνθρωπος δὲν ἠδύνατο νὰ ἐξέλθῃ διὰ τῶν ἰδίων αὐτοῦ δυνάμεων τῆς φρικώδους ταύτης θέσεως καὶ σωθῆ καὶ ἀπκλλαγῆ τῶν δεσμῶν τῆς κκκίας καὶ ἀμαρτίας. Θὰ ἦτο λοιπὸν καταδεδ κασμένος εἰς αἰώνιαν κόλασιν καὶ τιμωρίαν, ἐὰν ὁ Θεὸς ἐν τῇ μεγάλῃ Αὐτοῦ εὐσπλαγγνίᾳ καὶ ἀρρήτῳ Αὐτοῦ Σοφίᾳ δὲν ἀπεφάσιζε νὰ ἀποστείλῃ εἰς τὸν κόσμον τὸν μονογενῆ Αὐτοῦ υἱόν, ὅστις ἄνθρωπος γενόμενος καὶ δούλου μορφήν λαβὼν ἀνεδέξατο ἐπὶ τῶν ὤμων Αὐτοῦ τὸ βαρὺ φορτίον τῶν ἀμαρτιῶν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ὑποστάς τὸν φρικαλεώτατον ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ θάνατον διὰ τῆς παμμεγίστης δὲ ταύτης θυσίας ἐξιλέωσε τελείως τὸν παρωργισμένον Θεὸν καὶ ἔσωσε τὸν ἄνθρωπον ἐκ τοῦ βορβόρου τῆς ἀπωλείας.

§ 24. Περὶ τῆς Θείας ἐνσαρκώσεως τοῦ Σωτῆρος.

Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, κατήλθεν ἐκ τῶν οὐρανῶν καὶ ἔλαβε σάρκα ἐν τῇ γαστρὶ τῆς ἀειπαρθένου Παναγίας καὶ πανάγνου Μαρίας ἀπίλως ἐκ τοῦ ἁγίου Πνεύματος (1) «ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν». Ἐγένετο δὲ ἡ ἐνσάρκωσις τοῦ θείου λόγου κατὰ τρόπον μυστηριώδη καὶ θεῖον, ὡς ῥητῶς εἶπεν ὁ ἄγγελος Γαβριὴλ εἰς τὴν Παρθένον (2) «Πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύτεται ἐπὶ Σὲ καὶ δύναμις Ὑψίστου ἐπισκιάσει Σε» οὕτω δὲ ἐπληρώθη καὶ τοῦ Ἠσαίου ἡ προφητεία. (3) «Ἴδου ἡ παρθένος ἔξει ἐν γαστρὶ καὶ τέξεται υἱόν καὶ κλέσει τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ». Καίτοι δὲ ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ ἐγένετο τέλειος ἄνθρωπος οὐδὲν ἀπέβαλε τῆς θεότητος, ἀλλ' ἔμεινεν ἀληθὴς Θεός, ὁμοούσιος τῷ Πατρὶ κατὰ τὴν θεότητα, ὡς ἐγένετο καὶ ὁμοούσιος πρὸς ἡμᾶς κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα. Συνηνώθη λοιπὸν ἡ θεία φύσις μετὰ τῆς ἀνθρωπίνης ἀσυγχύτως, ἀδιαιρέτως καὶ ἀτρέπτως ἐν ἐνὶ προσώπῳ κατὰ τρόπον μυστηριώδη καὶ ἀκατάληπτον, ἐκ τῆς ἐνώτεως δὲ ταύτης ἐγένετο ὁ θεῖος ἄνθρωπος Ἰησοῦς τέλειος ὢν Θεός καὶ τέλειος ἄνθρωπος μετὰ δύο θελήσεων, θείας καὶ ἀνθρωπίνης, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ δευτέρα ὑπετάσσετο καὶ παρηκολούθει τὴν θεϊκὴν. Ὡνομάσθη δὲ κατὰ τὴν ῥητὴν τοῦ ἀγγέλου (4) εἰς τὸν Ἰωσήφ, τὸν μνηστῆρα τῆς Μαρίας, ἐντολὴν Ἰη-

(1) Ἰωάννου α'. 3—4. (2) Λουκ. α'. 35. (3) Ἠσαίου ζ'. 14. (4) Ματθαίου α'. 19—21.

σοὺς Χριστὸς ἢ Μεσσίας· Καὶ Ἰησοῦς μὲν, δηλ. Σωτῆρ, ἐκλήθη διὰ τὸ μέγα τῆς σωτηρίας τῆς ἀνθρωπότητος ἔργον, ὅπερ ἀνέλαβεν· «Αὐτὸς γὰρ σώσει τὸν λαὸν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἀμαρτιῶν αὐτοῦ». Χριστὸς δὲ ἢ Μεσσίας δηλοῖ τὸν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ κεχρισμένον, ὡς οἱ βασιλεῖς, οἱ ἱερεῖς καὶ προφῆται ἐχρίοντο, ὅπως δειχθῆ ἡ παρά τοῦ Θεοῦ ἐκλογὴ καὶ ἡ πνευματικὴ δύναμις, τὴν ὁποίαν ἐλάβανον παρά τοῦ Θεοῦ πρὸς τέλεσιν τῆς διακονίας αὐτῶν. Ὁ Ἰησοῦς ὁμοῦς ὡς ὑπέρτερος πάντων τῶν χρισθέντων βασιλείων καὶ προφητῶν δὲν ἔλαβε τὸ χρίσμα, ὡς αὐτοὶ δι' ἑλαίου, ἀλλὰ διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὡς ὁ Αὐτὸς περὶ ἑαυτοῦ εἶπε τὸ τοῦ Ἡσαίου· «Πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμέ, οὗ ἔνεκεν ἔχρισέ με, εὐαγγελίζεσθαι πτωχοῖς ἀπέσταλκέ με, ἵσθαι τοὺς συντετριμμένους τὴν καρδίαν, κηρῦξαι αἰχμαλώτοις ἄφρονι καὶ τυφλοῖς ἀνάβλεψιν» (1), διότι ὡς πραγματικὸς καὶ αἰώνιος βασιλεὺς τοῦ κόσμου ἀνέλαβε παρά τοῦ ἁγίου πνεύματος τὸ χρίσμα τῆς διακονίας πρὸς σωτηρίαν τῆς ἀνθρωπότητος.

§ 25. Τὰ τρία τοῦ Σωτῆρος ἀξιώματα.

Ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Σωτῆρος ἠνώθησαν καὶ τὰ τρία ἀξιώματα, τὸ βασιλικόν, τὸ ἱερατικόν καὶ τὸ προφητικόν. Καὶ βασιλεὺς μὲν λέγεται καὶ Κύριος, διότι κυβερνᾷ τὴν Ἐκκλησίαν καὶ μεριμνᾷ περὶ αὐτῆς εἰς αἰῶνας αἰώνων (2) κατὰ τῆς ὁποίας καὶ ἀπύλαι Ἄδου οὐ κατισχύουσιν· Ἱερεὺς δὲ ἢ ἄκρος ἀρχιερεὺς «Σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ» (3), διότι ἐξιλίωσεν ἡμᾶς μετὰ τοῦ Θεοῦ προσενεγκῶν ἑαυτὸν θυσίαν ὑπὲρ τῶν ἀμαρτιῶν ἡμῶν. Κατ' ἐξοχὴν δὲ προφήτης διότι ἀπεκάλυψεν εἰς ἡμᾶς τὰς αἰωνίους τοῦ Θεοῦ βουλὰς, προεῖπε τὰ μέλλοντα καὶ μάλιστα τὴν ἐπικράτησιν τῆς Ἐκκλησίας καὶ βασιλείας αὐτοῦ καὶ ἐδίδαξε τὸν κόσμον πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν, διὰ τῆς ὁποίας ἠλευθερώθη τὸ ἀνθρώπινον γένος.

(1) Λουκ. δ'. 18 πρὸς. Ἡσαίου ξα'. 1, Ἑβρ. α'. 9. (2) Δώσει αὐτῷ Κύριος ὁ Θεὸς τὸν θρόνον Δαυὶδ τοῦ πατρὸς του καὶ βασιλεύσει ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰακώβ εἰς τοὺς αἰῶνας καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος (Λουκ. α'. 33). (3) Ἑβρ. ε'. 6.

§ 26. Ποῖον τὸ ἐπὶ γῆς ἔργον τοῦ Σωτῆρος.

Μέγα καὶ σπουδαιότατον τὸ ἐπὶ γῆς ἔργον τοῦ Σωτῆρος, διότι αὐτὸς ἀνέλαβε διὰ τῆς μεγίστης τῶν θουσιῶν νὰ ἐλευθερώσῃ ἐκ τῆς δουλείας τῆς ἀμαρτίας καὶ νὰ σώσῃ τὸν ἄνθρωπον ἐκ τῆς φρικαλέας καταστάσεως, εἰς τὴν ὁποίαν εὕρισκετο Συνετέλεσε δὲ πρὸς τοῦτο ἡ θεία αὐτοῦ διδασκαλία καὶ ὁ ἀγνὸς καὶ ἄμωμος ἐπὶ τῆς γῆς βίος αὐτοῦ. Ἐνταῦθα δὲ ἔδειξε τὴν μεγίστην ταπείνωσιν λαβῶν δούλου μορφήν καὶ ἀγενόμενος ὑπήκοος ὡς ἄνθρωπος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ» (1), ἀφ' ἑτέρου δὲ ἀπεκάλυψε τὴν μεγίστην Αὐτοῦ δόξαν ἐν διαφόροις τοῦ βίου αὐτοῦ περιστάσεσιν ὡς ἐν τῷ βαπτίσματι, ἔνθα ἠκούσθη ἡ τοῦ οὐρανοῦ πατρὸς φωνή· «Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ἐνῶ ἠδύόκησα» ὡσαύτως ἐν τῇ μεταμορφώσει, ἔνθα ἔδειξε τὴν θείαν Αὐτοῦ δόξαν καὶ λαμπρότητα καὶ ἐν τοῖς ἀπείροις θαύμασιν, ἅτινα ἐξετέλεσε συμπάσχων καὶ βοηθῶν τὴν πάσχουσαν καὶ συντετριμμένην ἀνθρωπότητα, ὅπως ἐπικναφέρῃ αὐτὴν εἰς τὴν ὁδὸν τοῦ φωτὸς καὶ τῆς ἀληθείας. Διὰ τῆς οὐρανοῦ δ' αὐτοῦ διδασκαλίας ἀνέλαβε νὰ διδάξῃ τοὺς ἀνθρώπους τὸν θεῖον καὶ ὑψηλὸν ἐπὶ τῆς γῆς σκοπὸν αὐτῶν καὶ ὑποδείξῃ αὐτοῖς τὰ μέσα τῆς σωτηρίας διὰ τοῦ ἰδίου δὲ παραδείγματος καὶ παναμώμου αὐτοῦ βίου ἐφαρμοσῇ τὰ ὑψηλὰ καὶ σωτήρια αὐτοῦ διδάγματα. Καὶ πράγματι ἅπας ὁ ἐπὶ τῆς γῆς αὐτοῦ βίος εἶναι ἀγνὸς καὶ ἄμωμος καὶ πλήρης παραδειγμάτων ἀγάπης, αὐταπαρνήσεως καὶ ὑψίστης ἠθικῆς τελειότητος, ἕνεκα τῶν ὁποίων καὶ παρίσταται ὡς ἰδανικὸν τελειότητος ὑπόδειγμα. (2) Ἐκαστος δὲ ἐπιθυμῶν πράγματι νὰ εἶναι ἀληθῆς χριστιανὸς ὀφείλει νὰ ἀκολουθῇ ἀπαρεγκλίτως ἐν πᾶσι τὸ θεῖον αὐτοῦ παράδειγμα. Ὁ κύριος λοιπὸν ἐπὶ τῆς γῆς σκοπὸς τοῦ Σωτῆρος ἦτο ὅπως διὰ τῆς μεγίστης ἐξελαστηρίου θυσίας, τὴν ὁποίαν προσήνεγκε, καὶ τῆς ἀγνότητος καὶ ὑψίστης ἠθικῆς τελειότητος διαρρήξῃ τὸ μεταξὺ οὐρανοῦ καὶ γῆς μεσότοιχον καὶ πράγματι ἰδρῦσῃ τὴν οὐράνιον κλίμακα τοῦ Ἰακώβ, δι' ἧς ἐμελλε νὰ ἀναρριχηθῇ τὸ ἀνθρώπινον γένος παρὰ τὸν θρόνον τοῦ Παντοκράτορος καὶ προσλάβῃ ἐν οὐρανοῖς τὴν ἀποθέωσιν αὐτοῦ.

(1) Φιλιπ. 6'. 7,8. (2) Ἄμαρτίαν οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ εὕρεθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ· α'. Πέτρ. 6'. 22.

§ 27. Ὅποια ἡ διδασκαλία τοῦ Σωτῆρος.

Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰ. Χριστὸς διὰ τῶν θείων αὐτοῦ ὁμιλιῶν πρὸς τε τὰ πλήθη καὶ ἰδίᾳ πρὸς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ ἀπεκάλυψεν (1) ἡμῖν τὸ μυστήριον τῆς ἀγίας Τριάδος διδάξας 1) περὶ Θεοῦ, ὅτι εἶναι τὸ ὕψιστον καὶ παντέλειον πνεῦμα· «Πνεῦμα ὁ Θεὸς καὶ τοὺς προσκυνοῦντας αὐτὸν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν (2)». Καίτοι δὲ εἰς κατ' οὐσίαν, εἶναι ὁμῶς τρισυπόστατος καὶ κέκτηται ἀπειραγάθους ιδιότητος καὶ δὴ τὴν ἀβυπαρξίαν, τὴν πανσοφίαν, τὴν παντοδυναμίαν, τὴν παναγιότητα, τὴν δικαιοσύνην, τὴν ἀπειρον ἀγαθότητα καὶ φιλευσπλαγγίαν, τὴν ὅποیان δεικνύει πρὸς πάντα εἰλικρινῶς μετανοοῦντα καὶ θέλοντα νὰ ἀνακαινισθῇ καὶ ἀναζήσῃ ἐν τῷ πνεύματι τοῦ Χριστοῦ· 2) διὰ τῶν θείων αὐτοῦ ὁμιλιῶν πολλάκις καὶ πρὸ πάντων διὰ τοῦ ἀγνωτάτου αὐτοῦ βίου ἐδίδαξε τὴν ἀνθρωπότητα τὴν ἀληθῆ αὐτῆς μακαριότητα καὶ εὐδαιμονίαν, ἣτις προέρχεται ἐκ τῆς ὕψιστης καὶ ἀνυποκρίτου πρὸς τε τὸν Θεὸν καὶ τὸν πλησίον ἀγάπης. «Ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου ἐν ὅλῃ τῇ καρδίᾳ σου καὶ ἐν ὅλῃ τῇ ψυχῇ σου καὶ ἐν ὅλῃ τῇ διανοίᾳ σου . . . καὶ τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτὸν . . . ἐν ταύταις ταῖς δυσὶν ἐντολαῖς ὅλος ὁ νόμος καὶ εἰ προφῆται. κρέμανται». (3) Καὶ ἀλλαχοῦ «ὁ Θεὸς ἀγάπη ἐστὶ καὶ ὁ μένων ἐν τῇ ἀγάπῃ ἐν τῷ Θεῷ μένει, καὶ ὁ Θεὸς ἐν αὐτῷ». (4) Ἐπὶ ταύτης δὲ τῆς ἀγάπης ἐρεῖδεται ἡ θειοτάτη τοῦ Χριστοῦ θρησκεία καὶ ἐν γένει ἅπαν τὸ οἰκοδόμημα τοῦ χριστιανισμοῦ· διότι αὕτη γεννᾷ τὸ θάρρος καὶ τὴν ἰσχὺν εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθόν, καὶ τὴν ὑπομονὴν ἐν ταῖς θλίψεσιν· αὕτη ἐμπνέει εἰς ἡμᾶς τὴν αὐταπάρνησιν καὶ τὴν αὐτοθυσίαν, αὕτη διεγείρει ἡμῖν τὸ αἶσθημα τῆς δικαιοσύνης καὶ ἰσότητος, τῆς ταπεινοφροσύνης καὶ ἐπιεικείας, αὕτη ἐμπνέει ἀκάθεκτον μῖσος πρὸς τὴν κακίαν καὶ ἀποστροφὴν πρὸς τὸ ἔγκλημα. Ἡ ἀγάπη ζωογονεῖ καὶ παροτρύνει ἡμᾶς πρὸς ἐκπλήρωσιν τοῦ καθήκοντος καθιστώσα ἡμᾶς εὐτυχεῖς καὶ εὐδαιμόνας, καὶ τὸν κόσμον τοῦτον μεταβάλλουσα εἰς ἐπίγειον παράδεισον· ἡ ἀγάπη τέλος ἀποθεώνει τὴν ἀν-

(1) Ὁ μονογενὴς υἱός, ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ Πατρὸς. ἐκεῖνος ἐξηγήσατο, Ἰωάννης α'. 18. (2) Ἰωάν. δ'. 24. (3) Ματθ. κβ'. 36—40.

(4) Α'. Ἰωάν. δ'. 16.

θρωπίνην φύσιν ἕξομοιοῦσα ἡμᾶς πρὸς τὸν Θεόν· διὸ καὶ ὠνομάσθη «πλήρωμα τοῦ νόμου καὶ σύνδεσμος τῆς τελειότητος» (ὅτι συμπληροῦται δι' αὐτῆς ὁ νόμος καὶ ἡμεῖς συνδεόμεθα καὶ ἐνούμεθα μετὰ τῆς τελειότητος, δηλ. τοῦ Θεοῦ). Ἴδου ποῦ ἔγκειται ἡ ἀληθὴς τοῦ ἀνθρώπου μακαριότης, καὶ ὁποῖας θυσίας καὶ ὁποῖαν πνευματικὴν λατρείαν ἀπαιτεῖ παρ' ἡμῶν ὁ Χριστός, ὅστις κατέστησεν ἑαυτὸν πρότυπον τελείας ἀγάπης διὰ τῶν μεγάλων θυσιῶν, τὰς ὁποῖας προσήνεγκεν ὑπὲρ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Ἡ διδασκαλία λοιπὸν τοῦ Σωτῆρος ἐν συντόμῳ περιλαμβάνει τὸν νόμον τῆς πίστεως (τί πρέπει νὰ πιστεύωμεν) καὶ τὸν νόμον τῶν ἔργων (τί πρέπει νὰ πράττωμεν)· ἐκ τῆς ἐκπληρώσεως δὲ ἀμφοτέρων κατορθοῦται συνεργεῖα καὶ τῆς θείας χάριτος ἢ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου. Τὴν δὲ συμπλήρωσιν τῆς ἠθικῆς αὐτοῦ διδασκαλίας καὶ τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου βλέπομεν λεπτομερέστερον ἐν τῇ ἐπὶ τοῦ ὄρους ὁμιλίᾳ καὶ ταῖς παραβολαῖς αὐτοῦ.

§ 28. Ἡ ἐπὶ τοῦ ὄρους ὁμιλία.

Τὴν τοῦ Σωτῆρος διδασκαλίαν, ἣτις εἶναι πράγματι οὐράνιος καὶ ἀναξία τῆς θεότητος αὐτοῦ, δύναται τις νὰ κατανοήσῃ ἐν τῇ ἐπὶ τοῦ ὄρους ὁμιλίᾳ, τὴν ὁποῖαν ἐποίησε πρὸς τὰ θαυμάζοντα καὶ περιστοιχίζοντα αὐτὸν πλήθη. Ταύτην ἐτήρησεν ἡμῖν ὁ εὐαγγελιστὴς Ματθαῖος ἐν τῷ ε', ε' καὶ ζ' κεφαλαίῳ τοῦ Εὐαγγελίου. Δύναται δὲ τις νὰ διαιρέσῃ αὐτὴν εἰς τρία μέρη καὶ τὸ μὲν α' περιλαμβάνει τοὺς μακαρισμούς, ἔνθα μακαρίζει τοὺς ἀξίους μακαριότητος, τὸ δὲ β' τὴν συμπλήρωσιν τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου διὰ τῶν θείων τοῦ Σωτῆρος ἐντολῶν καὶ τὴν μεγίστην τούτων ὑπεροχὴν ἀπέναντι ἐκείνου, καὶ τὸ γ' τὰς σπουδαιότητας συμβουλὰς καὶ παραινέσεις πρὸς τε τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ καὶ τὸν λαόν, ἐκ τῶν ὁποῖων ἐξαρτᾶται ἡ εὐδαιμονία τοῦ ἀτόμου καὶ τῆς κοινωνίας συγγρόνως. Καὶ ἐν μὲν τῷ Α' μακαρίζει 1) τοὺς ταπεινόφρονας καὶ μὴ ἀλαζόνας, ἐκείνους δηλ. οἵτινες συναίσθάνονται τὰς ἀμαρτίας καὶ τὴν μηδαιμότητα αὐτῶν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ· 2) τοὺς καταθλιβομένους ἕνεκα τῶν ἀμαρτιῶν των, εἰς τοὺς ὁποῖους ὑπόσχεται παρηγορίαν· 3) τοὺς πρᾶεῖς καὶ καὶ ὑπομονητικούς, καὶ ἑστερημένους πάσης ἀλαζονείας καὶ ἐγωισμοῦ, σκληρότητας καὶ αὐ-

θαδείας· 4) ἐκείνους, οἵτινες διακαῶς ἐπιθυμοῦσι τὴν δικαιοσύνην καὶ ἐκπληροῦσιν ὡς ἐκ τούτου τὰς ἐντολάς τοῦ Θεοῦ· 5) τοὺς ἐλεήμονας, οἵτινες τὰ πάντα θυσιάζουσι πρὸς ἀνακούφισιν τῶν ἐνδεῶν καὶ ἀπόρων, τούτους δὲ θέλει ἀνταμείψει πλουσιοπαρόχως· 6) τοὺς καθαρούς τὴν καρδίαν καὶ ἐπομένως ἐναρέτους καὶ ἀγαθοῦς, οἵτινες πλήρεις ἀγάπης καὶ εὐκρινείας φέρουσι εἰς τὰ χεῖλη ἀνυποκρίτως πᾶν ὅ,τι ἡ καρδία αὐτῶν αἰσθάνεται· 7) τοὺς συμβιβαστικούς καὶ φιλησύχους, οἵτινες ἀποφεύγοντες πᾶσαν φιλονικίαν ἐμπνέουσι καὶ εἰς τοὺς ἄλλους τὴν εἰρήνην καὶ γαλήνην τοῦ πνεύματος· 8) τοὺς δειωγμένους ἕνεκα τῆς ἄκρας καὶ ἀμερολήπτου αὐτῶν δικαιοσύνης καὶ μεγίστης αὐτῶν ἀρετῆς, οἵτινες θέλουσι κληρονομήσῃ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν καὶ 9) τοὺς μέλλοντας νὰ ὑβρισθῶσι καὶ καταδικασθῶσι διὰ τὴν ἀγίαν τοῦ Χριστοῦ πίστιν, οἵτινες πλουσιοπαρόχως θέλουσι ἀνταμειφθῆ εἰς τοὺς οὐρανοὺς.

Ἐν δὲ τῷ Β' συμπληροῖ τὸν Μωσαϊκὸν νόμον καὶ ἀποδεικνύει τὴν μεγίστην ὑπεροχὴν τοῦ Εὐαγγελίου ἀπέναντι ἐκείνου, ἀπαγορεύει ὡς ἐκ τούτου οὐ μόνον τὰς κακὰς πράξεις, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν κακὴν ἐπιθυμίαν, ἢ πονηρὸν διαλογισμόν, ἅτινα ὀφείλομεν νὰ ἐκρίζωσωμεν καθ' ὀλοκληρίαν ἐκ τῆς καρδίας ἡμῶν. Καὶ ἐνῶ ὁ Μωσαϊκὸς νόμος ἀπαγορεύει τὸν φόνον, ὁ Σωτὴρ παραινεῖ νὰ ἀποβάλλωμεν καὶ αὐτὸ τὸ μῖσος, καὶ αὐτὴν τὴν ὀργὴν καὶ ὕβριν κατὰ τοῦ πλησίον· ἐνῶ ὁ Μωσαϊκὸς νόμος ἀπαγορεύει νὰ προσβάλλωμεν τὴν τιμὴν τοῦ ἄλλου, ὁ Σωτὴρ καταδικάζει πᾶσαν κακὴν καὶ αἰσχρὰν ἐπιθυμίαν κατὰ τῆς τιμῆς τοῦ πλησίον· ἐνῶ ὁ Μωσαϊκὸς νόμος καταδικάζει τὴν ἐπιφορίαν, ὁ Σωτὴρ ἀπαγορεύει καὶ πάντα μάταιον ὄρκον καὶ ἐπιβάλλει ἡμῖν νὰ λέγωμεν πάντοτε τὴν ἀλήθειαν, ἀρκούμενον εἰς τὸ ἀληθινὸν καὶ καὶ ὅχι· ἐνῶ ὁ Μωσαϊκὸς νόμος ἐπιτάσσει τὴν πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπην καὶ τὸ κατὰ τῶν ἐχθρῶν μῖσος, αὐτὸς παραινεῖ ἡμᾶς νὰ ἀγαπῶμεν οὐχ ἥττον καὶ αὐτοὺς τοὺς ἐχθροὺς ἡμῶν· «Ἀγαπᾶτε τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν, εὐλογεῖτε τοὺς καταρωμένους ὑμᾶς, καλῶς ποιεῖτε τοὺς μισοῦντας ὑμᾶς, καὶ προσεύχεσθε ὑπὲρ τῶν ἐπηρεαζόντων καὶ διωκόντων ὑμᾶς» (ὑπὲρ ἐκείνων δηλ., οἱ ὅποιοι μᾶς βλάπτουσι καὶ καταδιώκουσιν).

Ἐν δὲ τῷ Γ' παραβάλλων α') τοὺς μαθητὰς Αὐτοῦ πρὸς τὸ ἄλλας

καὶ τὸ φῶς, τὰ δύο χρησιμώτατα στοιχεῖα, προτρέπει αὐτοὺς νὰ χρησιμεύσιν ὡς καλὸν παράδειγμα, ὅπως βλέποντες οἱ ἄνθρωποι τὰ καλὰ αὐτῶν ἔργα δοξάζωσι τὸν Οὐράνιον Πατέρα· β') διδάσκει ὅτι πᾶν ὁ, τι ἀγαθὸν ἤθελον πράττει δὲν πρέπει νὰ γίνηται πρὸς τὸ θεαθῆναι χάριν ἐπιδείξεως, ἀλλ' ἐκ καλῆς προαιρέσεως καὶ χάριν τοῦ καλοῦ· εὕτω καὶ ἡ ἐλεημοσύνη πρέπει νὰ γίνηται ἐν τῷ κρυπτῷ, ὅπως καὶ ἡ προσευχὴ καὶ ἡ νηστεία, οὐχὶ χάριν ἐπιδείξεως, ὅπως οἱ Φαρισαῖοι ἔπραττον, ἀλλ' ὅπως εὐαρεστήσωσι μόνον τῷ Θεῷ, ὅστις θέλει ἀνταμείψῃ αὐτοὺς καὶ ἐν τῇ μελλούσῃ ζωῇ.

γ'. Θέλων δὲ ν' ἀποτρέψῃ τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἐπιγείων θησαυρῶν καὶ τῶν γηίνων ἀγαθῶν καὶ ἐμπνεύσῃ εἰς αὐτοὺς τὴν εἰς τὴν πατρικὴν τοῦ Θεοῦ πρόνοιαν πίστιν καὶ τὴν τοῦ βίου ἀπλότητα φέρεῖ ὡς παράδειγμα τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, τὰ ὁποῖα τρέφονται διὰ τῆς τοῦ Θεοῦ προνοίας καὶ τοῦτο, ὅπως ἀνυψῶθῃ ὁ νοῦς αὐτῶν καὶ οὕτως ἐπιζητῶσι ν' ἀποκτήσωσι τοὺς οὐρανίους καὶ ἀφθάρτους θησαυρούς, δηλ. τὰς ἀρετὰς ἐκεῖνας. διὰ τῶν ὁποίων θέλουσι γίνῃ μακάριοι· δ') ἀπαγορεύει αὐστηρῶς τὴν κατάκρισιν καὶ μεμψιμοιρίαν κατὰ τῶν ἄλλων· διότι καὶ ἡμεῖς τότε θέλομεν αὐστηρῶς κατακριθῆ καὶ μάλιστα παρὰ τοῦ Θεοῦ. Πρέπει λοιπὸν πρῶτον νὰ ἐκβάλωμεν τὴν δοκὸν ἐκ τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν, εἶτα δὲ ἐπιχειρήσωμεν νὰ καθάρισωμεν τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ πλησίον δηλ. πρῶτον, νὰ συναίσθανθῶμεν τὸ μέγεθος τῶν ἡμετέρων ἀμαρτημάτων καὶ ἐλλείψεων, τὰ ὁποῖα ἔχομεν, καὶ εἶτα ἀποπειραθῶμεν νὰ διορθώσωμεν τὰ τῶν ἄλλων σφάλματα· ὡς κανὼνα δὲ νὰ ἔχωμεν, ὅτι πρέπει νὰ εἴμεθα ἐπιεικεῖς πρὸς τοὺς ἄλλους, αὐστηροὶ δὲ μόνον πρὸς ἡμᾶς αὐτοὺς· ε') διδάσκει, ὅτι ὁ εὐσεβοῦς καὶ ἀγαθὸς γνωρίζεται καὶ θέλει ἀνταμειφθῆ οὐχὶ ἐκ τῶν λόγων, «οὐχὶ ὁ λέγων Κύριε, Κύριε εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ὁ ποιῶν τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς» ἀλλ' ἐκ τῶν ἔργων αὐτοῦ· ἐν τῇ πίστει λοιπόν, ἥτις ἐκδηλοῦται καὶ φανεροῦται καὶ διὰ τῶν ἀγαθῶν ἔργων, ἐνυπάρχει εἰλικρινῆς καὶ ἐκλήθης εὐσέβεια τοῦ γνησίου χριστιανοῦ, τὸν ὁποῖον παρομοιάζει ὁ Σωτὴρ πρὸς τὸν φρόνιμον ἐκεῖνον, ὅστις ἐπὶ βράχου ὠκοδόμησεν οἰκίαν στερεάν, ἥτις δὲν βλάπτεται ὑπὸ τῆς καταιγίδος ἢ τῶν βροχῶν, ἐνῶ, τοῦναντίον, ἐκεῖνον, ὅστις διὰ τῶν λόγων μόνον ἐπιδεικνύει

τὴν εὐσέβειαν, παραβάλλει πρὸς τὸν μωρὸν ἐκείνον, ὅστις ἀφκοδόμησεν ἐπὶ τῆς ἄμμου καὶ κατέβη ἢ βροχή, καὶ ἦλθον οἱ ποταμοὶ καὶ ἔπνευσαν οἱ ἄνεμοι καὶ προσέκοψαν τῇ οἰκίᾳ ἐκείνῃ καὶ ἔπεσε, καὶ ἦν ἡ πτώσις αὐτῆς μεγάλη».

Τοιαύτη ἐν συντόμῳ ἢ ἐπὶ τοῦ ὄρους πολυστήμαντος καὶ σπουδαιοτάτῃ διδασκαλίᾳ τοῦ Σωτῆρος, ἐπὶ τῇ: ὁποίας στηρίζεται ἡ ἠθικὴ διδασκαλία τοῦ Χριστιανισμοῦ.

§ 29 Περὶ τῶν παραβολῶν τοῦ Κυρίου.

Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, οὐτινος ἡ φήμη παρὰ τῷ λαῷ ὡς μεγάλου προφήτου ὁσημέραι ἐπεξετείνετο, περιεστοιχίζετο πάντοτε ὑπὸ πλήθους λαοῦ, ὅστις ἐπεθύμει ν' ἀκούσῃ τὴν θείαν αὐτοῦ διδασκαλίαν. Ἴνα δὲ προσελκύσῃ τὴν προσοχὴν τοῦ λαοῦ καὶ καταστήσῃ ὅπως δῆποτε καταληπτὸς τὰς ὑψηλὰς ἀληθείας, ἐλάλει ἐν παραβολαῖς, καθὰ ὁ προφητὰναξ προεῖπεν: « Ἀνοιξὼ ἐν παραβολαῖς τὸ στόμα μου, ἐρεύξομαι κεκρυμμένα ἀπὸ καταβολῆς κόσμου». Παραβολὴ δὲ εἶναι ἡ δ' ἀλληλογοριῶν, κρυμωμένων ἢ φυσικῶν εἰκόνων διδασκαλίᾳ τοῦ Σωτῆρος. Καὶ πρῶτον διηγεῖται τὴν παραβολὴν τοῦ σπορέως, ἵνα παραστήσῃ, ὅτι ἀναλόγως τῆς καλῆς ἢ κακῆς διαθέσεως ἐκίστου τελεσφοροῦσιν ἢ παραγκωνίζονται τὰ ὑψηλὰ τοῦ Θεοῦ παραγγέλματα, ὁ θεὸς δηλ. λόγος δὲν καρποφορεῖ πανταχοῦ ὅπου ἂν σπαρῇ, ἀλλ' ἄλλαχοῦ μὲν γίνεταί μετὰ χαρᾶς εὐπρόσδεκτος καὶ καρποφορεῖ πολλαπλασίως, ἄλλαχοῦ δὲ καταπατεῖται ἢ ἀπορρίπτεται καὶ καταπνίγεται ὑπὸ τῶν πειρασμῶν καὶ τῶν βιωτικῶν μεριμνῶν. Ὅπως δὲ ἐξεικονίσῃ ὅποσον μεγάλην ἔχει ἀξίαν ἢ βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, τὴν ὁποίαν πρέπει νὰ ἐπιζητῶμεν διὰ τῶν εὐαγγελικῶν ἀρετῶν καὶ τῆς πνευματικῆς ἡμῶν ἀναγεννήσεως τὰ πάντα θυσιάζοντες πρὸς ἀποκτιθῆναι αὐτῆς, εἶπε τὰς παραβολὰς τοῦ κεκρυμμένου θησαυροῦ καὶ τοῦ πολυτίμου μαργαρίτου. Διὰ τῆς παραβολῆς τῶν κακῶν γεωργῶν, οἵτινες ἐφόνευσαν οὐ μόνον τοὺς δούλους, ἀλλὰ καὶ τὸν υἱὸν τοῦ κυρίου των, ἀπειονίζει τὴν κακίαν, μοχθηρίαν καὶ ἀμετανοησίαν τῶν κακῶν ἀνθρώπων καὶ μάλιστα τῶν Ἰουδαίων, οἵτινες ἐξήντησαν εἰς τὸ ἔπακρον τὴν μακροθυμίαν καὶ ὑπομονὴν τοῦ Θεοῦ: διὸ θέλει κακοῦς κακῶς κατατρέψῃ αὐτοὺς καὶ καλέσει ἕτερον ἔθνος. Καὶ τοιοῦτον

ἔθνος ἐξέλεξε τὸ Ἑλληνικὸν εἰς τὴν βασιλείαν τῆς χάριτος (1) Ἵνα δὲ δείξη τὴν ἄπειρον αὐτοῦ ἀγαθότητα καὶ ἄφατον χαρὰν διὰ τὴν μετάνοιαν τοῦ ἁμαρτωλοῦ, ἀφηγήθη τὰς παραβολὰς τοῦ ἀπολωλὸτος προβάτου, τῆς ἀπολεσθείσης δραχμῆς τῆς πτωχῆς χήρας καὶ τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ ἀσώτου υἱοῦ. (2) Διὰ τῆς παραβολῆς τῶν ἐργατῶν τοῦ ἀμπελῶνος καὶ τῆς ἀκάρπου συκῆς καταδεικνύει, ὅτι ὁ φιλεύσπλαγγχος Θεὸς περιμένων μέχρι τῆς τελευταίας στιγμῆς τὴν ἐπιστροφὴν τῶν κακῶν εἰς τὴν ὁδὸν τῆς μετανοίας καὶ τῆς ἀρετῆς ἐξ ἴσου ἀνταμείβει καὶ ἐκείνους, οἵτινες τελευταίον μετενόησαν, καὶ ἐκείνους, οἵτινες ἀπ' ἀρχῆς προσῆλθον καὶ εἰργάσθησαν ἐναρέτως εἰς τὸν ἀμπελῶνα τοῦ Κυρίου. Διὰ δὲ τῆς παραβολῆς τοῦ πλουσίου, καὶ τοῦ πτωχοῦ Λαζάρου, καὶ τοῦ ἄφρονος πλουσίου ὅστις ἐν τῇ μέθῃ τοῦ πλοῦτου καὶ τῆς ἡδονῆς ἀνεφώνησε «ψυχὴ μου, ἔχεις πολλὰ ἀγαθὰ κείμενα ἐπὶ ἔτη πολλά, φάγε, πίε, εὐφραίνου», καταδεικνύεται ὁποῖαν χρῆσιν τοῦ πλοῦτου αὐτοῦ ὀφείλει ὁ ἄνθρωπος νὰ κάμῃ, καὶ μάλιστα ἀφοῦ τὰ πάντα εἶναι πρόσκαιρα καὶ ἐφήμερα· καὶ ὅτι πολλὰκις ὁ πλοῦτος εἶναι μέγα πρόσκομμα καὶ ἐμπόδιον πρὸς ἐξάσκησιν τῶν χριστιανικῶν ἀρετῶν, ἐνῶ τὸ ἄντικθον ἢ ἐντιμος πείνα οὐδόλως ἐμποδίζει τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τοῦ νὰ καταστήσῃ ἑαυτὸν μακάριον, ὅταν ζῇ συμφώνως πρὸς τὰς ἐντολὰς τοῦ Σωτῆρος. Ἵνα δὲ δείξη, ὅτι οἱ παραμελοῦντες τὰ καθήκοντα αὐτῶν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὸν πλησίον θέλουσιν ἐξωσθῆ τοῦ νυμφῶνος, καὶ ἀκούσῃ τὸ φοβερὸν τοῦ Κυρίου ῥῆμα «Οὐκ οἶδα ἡμᾶς» διηγήθη τὴν παραβολὴν τῶν μωρῶν καὶ φρονίμων παρθένων. Ἵνα δὲ παραστήσῃ πόσον ἀξιόμιμπος εἶναι ἡ ὑπερηφάνεια καὶ κομπορρημοσύνη καὶ πόσον θεῖον καὶ μεγαλοπρεπὲς ἡ ταπεινοφροσύνη καὶ ἡ ἐνδειξις τῆς εἰλικρινοῦς μετανοίας, ἀναφέρει τὴν παραβολὴν τοῦ Φαρισαίου καὶ Τελῶνου, ὅστις ἐδικαιώθη παρὰ

(1) Διότι αὐτὸ πρῶτον ἐνεκολπώθη τὴν Χριστιανικὴν διδασκαλίαν τοῦ Σωτῆρος καὶ διὰ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, ἣτις ἦτο τότε ἕνεκα τῆς ἀπανταχοῦ κυριαρχίας τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ ἡ κοινότερα καὶ εὐγενεστέρα γλῶσσα τοῦ κόσμου, διεδόθη ἡ οὐράνιος αὐτοῦ θρησκεία εἰς τὴν οἰκουμένην.

(2) Λέγω ὑμῖν, ὅτι οὕτω χαρὰ ἔσται ἐν τῷ οὐρανῷ ἐπὶ ἐνὶ ἁμαρτωλῷ μετανοοῦντι, ἢ ἐπὶ ἐνενήκοντα ἐννέα δικαίοις, οἵτινες οὐ χρεῖαν ἔχουσι μετανοίας», (Λουκ. ιε'. 73).

τῷ Θεῷ· διότι πᾶς ὁ ὑψῶν ἑαυτὸν ταπεινωθήσεται καὶ ὁ ταπεινῶν ἑαυτὸν ὑψωθήσεται». Διὰ δὲ τῆς παραβολῆς τῶν ταλάντων ὑπέδειξεν, ὅτι ὀφείλομεν νὰ χρησιμοποιῶμεν τὰ θεῖα ἡμῶν χαρίσματα πρὸς ὠφέλειαν ἡμῶν τε καὶ τῆς κοινωνίας, ἄλλως τε θέλομεν ἔχῃ εὐθύνην, ὅταν ἀφήσωμεν αὐτὰ εἰς ἀχρησίαν. Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ὅστις ἕνεκα τῆς ἀγάπης καὶ ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τοῦ ἀνθρωπίνου γένους προσέφερεν ἑαυτὸν ἐξιλαστήριον θῦμα ἵνα δείξῃ, ὅτι ἐπὶ τῆς ἀγάπης στηρίζεται τὸ οἰκοδόμημα αὐτοῦ καὶ παρκοπήσῃ τὸ ἄπειρον τῆς ἀγάπης, ὑπὸ τῆς ὁποίας πρέπει νὰ ἐμφορῆται ἕκαστος ἄνευ διακρίσεως γένους καὶ φυλῆς, ἐμπνεύσῃ δὲ εἰς πάντας τὴν ἀδελφοποίησιν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ὡς εἶπε ῥητῶς καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, (1) «Οὐκ ἔνι Ἰουδαῖος, οὐδὲ Ἑλληγ, οὐκ ἔνι δούλος οὐδὲ ἐλεύθερος, οὐκ ἔνι ἄρσεν καὶ θῆλυ· πάντες γὰρ ὑμεῖς εἰς ἓστε ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ» καὶ διδάξῃ πρὸς τούτους, ὅτι πᾶς ἄνθρωπος ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ εἶναι ὁ πλησίον, τοῦτ' ἔστι πρέπει νὰ ἀγαπᾶται ὡς ἀδελφός, διηγήθη τὴν ὠραιότατην παραβολὴν τοῦ περιπεσόντος εἰς ληστές. Διὰ δὲ τῆς παραβολῆς τῶν ζικανίων καὶ τῆς σιγήνης ἡ ὁποία ἐρρίφθη εἰς τὴν θάλασσαν, διδάσκει τὴν μέλλουσαν κρίσιν, καθ' ἣν ἕκαστος κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ θέλει κριθῆ. Διὰ δὲ τῶν παραβολῶν τῆς ζύμης καὶ τοῦ κόκκου τοῦ σινάπεως προλέγει τὴν διάδοσιν τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τὴν ἐπικράτησιν αὐτοῦ καὶ τῆς Ἐκκλησίας. Ὅπως δηλ. τὸ μικρὸν τοῦτο σπέρμα αὐξάνει εἰς δένδρον μέγα, εἰς τοὺς κλάδους τοῦ ὁποίου κατασκηνοῦσι τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, οὕτω διὰ τοῦ σπέρματος τοῦ Εὐαγγελίου, ὅπερ ἐποτίσθη καὶ ἐβλάστησε διὰ τοῦ τιμίου αὐτοῦ σίματος, θέλει αὐξήσῃ καὶ ἡ Ἐκκλησία ὡς καλλίκομον καὶ ἀμφιλαφές δένδρον, ὑπὸ τὴν σκιὰν τοῦ ὁποίου ποσοκλείεται σύμπασα ἡ ἄνθρωπότης ν' ἀναπαυθῆ καὶ εὐρη διὰ τῆς θεῆς ἀγάπης τῆς ἐλευθερίας καὶ ἀδελφοποιήσεως, τὴν πλήρη αὐτῆς σωτηρίαν καὶ ἀποθέσιν.

13

§ 20. Ἄρθρον 4.

• Σταυρωθέντα τε ὑπὲρ ἡμῶν ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου καὶ παθόντα καὶ ταφέντα.» Τὸ ἄρθρον τοῦτο διδάσκει ἡμᾶς ὅτι ὁ Ἰ. Χριστὸς ἐσταυρώθη

(1) Γαλατ. γ'. 28.

ὡς κκοῦργος ὑπὲρ τῆς σωτηρίας ἡμῶν, καὶ ἐτάφη ὡς κοινὸς ἄνθρωπος. Καὶ τίς τῶν χριστιανῶν δὲν ἤκουσεν, ἢ ἀνέγνωσε τὴν ἀληθεστάτην καὶ ἀφελεστάτην διήγησιν τῶν εὐαγγελίων περὶ τῶν παθῶν τοῦ Κυρίου, ὅστις ὑπέστη τὸν σκληρότατον τῶν θανάτων, ὅπως προσενεχθῆ ὡς ἐξελαστήριον θῆμα ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν; Ὁ σταυρικὸς θάνατος τοῦ Σωτῆρος ἐχρησίμευσεν ὡς ἀπαρχὴ καὶ τέλος τῆς διαλλαγῆς μεταξὺ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ὡς καὶ ὁ ἀπόστολος Παῦλος λέγει· «Ἐχθροὶ ὄντες κατηλλάγημεν τῷ Θεῷ διὰ τοῦ θανάτου τοῦ υἱοῦ Αὐτοῦ. Ἐν τῷ σταυρικῷ δὲ θανάτῳ ὑπάρχει μέγα μυστήριον, ὅπερ κατὰ τὸν ἀπόστολον Παῦλον εἶναι Ἰουδαίοις μὲν σκάνδαλον, Ἑλλήσι δὲ μωρία, ἡμῖν δὲ τοῖς σφζομένοις, οἵτινες ἐπώθημεν διὰ τοῦ Χριστοῦ Θεοῦ δύναμις καὶ σοφία, (1) Ὁ Σωτὴρ λοιπὸν ἀπέθανεν ὑπὲρ πάντων. ἵνα τοὺς πάντας ἐξαγοράσῃ καὶ ἀπολυτρώσῃ (2) Διὸ καὶ ἡμεῖς ὀφείλομεν νὰ ἀποθάνωμεν σὺν Χριστῷ σταυροῦντες (ἐξαλείφοντες ἐκ τῆς καρδίας ἡμῶν πᾶσαν κακίαν) τὰ πάθη καὶ τὰς κακίας ἡμῶν, ἐὰν θέλωμεν νὰ τύχωμεν τῆς θείας χάριτος καὶ σωτηρίας· ὁ δὲ σταυρὸς εἶναι ἐπουράνιος σφραγίς, διὰ τῆς ὁποίας ἔλαβε τέλος ὁ νόμος (3) τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης καὶ ἐπεκυρώθη ἡ νέα διαθήκη τῆς παλιγγενεσίας τοῦ ἀνθρώπου, καὶ διὰ τοῦ τιμίου αἵματος τοῦ Σωτῆρος κατωρθώθη ἡ ἀναγέννησις καὶ σωτηρία αὐτοῦ. «Τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ αἷμά μου τὸ τῆς Καινῆς Διαθήκης τὸ ὑπὲρ ὑμῶν καὶ πολλῶν ἐκχυνόμενον εἰς ἄφρεσιν ἁμαρτιῶν». (4)

§ 31. Ἄρθρον 35.

«Καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ κατὰ τὰς Γραφάς». Τὸ ἄρθρον τοῦτο διδάσκει ἡμᾶς τὴν ζωηφόρον ἀνάστασιν τοῦ Σωτῆρος, τὴν ὁποίαν Αὐτὸς προεῖπεν εἰς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ πολλάκις μὲν εἰκονικῶς, α') ὅτι θὰ καταλύσῃ τὸν νεκρὸν καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις θ' ἀνεγείρῃ αὐτόν, τοῦθ' ὅπερ ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὴν κατ' αὐτοῦ κατηγορίαν

(1) Ῥωμ. ΙΑ'. 33, καὶ Γαλατ. Γ' 13, 14. (2) Χριστὸς ἡμᾶς ἐξηγόρασεν ἐκ τῆς κατάρας τοῦ νόμου γενόμενος ὑπὲρ ἡμῶν κατάρα· γέγραπται γὰρ ἐπικατάρατος πᾶς ὁ ἐπὶ ξύλου κρεμάμενος, ἵνα εἰς τὰ ἔθνη ἡ εὐλογία τοῦ Ἀβραάμ γένηται ἐν Χριστῷ (Γαλατ. γ'. 13, 14). (3) Τέλος γὰρ νόμου Χριστὸς (Ῥωμ. Γ' 4). (4) Ματθ. ΚΣΤ. 28.

τῶν Γραμματέων καὶ Φαρισαίων· β') διὰ τοῦ Ἰωᾶ, (1) ὅστις ἀπηλλάγη τοῦ κήτους μετὰ τριήμερον ἐν αὐτῷ διαμονήν, πολλάκις δὲ φανερώς καὶ ἀπροκλύπτως (2) καὶ μάλιστα κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας τοῦ βίου αὐτοῦ «μετὰ δὲ τὸ ἐγερεθῆναι με, προάξω ὑμᾶς εἰς τὴν Γαλιλαίαν (3). Ὁ Χριστὸς λοιπὸν πράγματι ἀνέστη τὴν τρίτην ἡμέραν ἐκ τοῦ τάφου νικήσας τὸ κράτος τοῦ θανάτου, ἀφοῦ πρότερον κατελθὼν εἰς τὸν Ἄδην διέρρηξε τὰς πύλας αὐτοῦ, ἐκήρυξεν εἰς τοὺς ἐν Ἄδῃ καταδίκους τὴν ἀλήθειαν καὶ ἐλευθερώσας ἀπήγαγε τοὺς πιστεύσαντας εἰς τὰς οὐρανοὺς τοῦ Θεοῦ Μονάς. Ὅτι δὲ ἀληθῶς ἀνέστη μαρτυροῦσιν οἱ τὸν τάφον φυλάττοντες Ῥωμαῖοι στρατιῶται, οἵτινες καὶ ἐντρομοὶ ἐγνωστοποίησαν, ὅτι ἀπεκυλίσθη ὁ λίθος τοῦ μνημείου καὶ τὰ λοιπὰ συμβεβηκότα. Πρὸς τούτοις ὁ Κύριος ἐφάνη πρῶτον εἰς τὰς μυροφόρους γυναῖκας Μαγδαληνὴν καὶ λοιπὰς, εἶτα εἰς τὸν Πέτρον (4) καὶ εἰς τοὺς εἰς Ἐμμαοὺς πορευομένους καὶ τελευταῖον ἐπαλειημμένως ἐνεφνίζετο εἰς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, εἰς τοὺς ὁποίους ἔδειξε τὸν τύπον τῶν ἤλων ἐπὶ τῶν χειρῶν καὶ τῶν ποδῶν του (5). Ἀνέστη λοιπὸν ἀναμφιβόλως ὁ Σωτὴρ, ἵνα καταργήσῃ τὸν τὸ κράτος ἔχοντα τοῦ θανάτου, τοῦτ' ἔστι τὸν διάβολον καὶ ἀπαλλάξῃ διὰ παντὸς τὸ ἀνθρώπινον γένος ἐκ τῶν δεσμῶν τοῦ Ἄδου, ἐνθα ἕνεκα τῆς ἀμαρτίας εἶχε καταδικασθῆ. Ὅπως δὲ διὰ τοῦ πρώτου Ἀδάμ εἰσῆλθεν ἡ ἀμαρτία καὶ ὁ θάνατος εἰς τὸν κόσμον, οὕτω διὰ τοῦ νέου Ἀδὰμ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπῆλθεν ἡ χάρις καὶ ἡ δικαιοσύνη, τοῦτ' ἔστι, ἡ σωματικὴ ἀναγέννησις καὶ ἀνάστασις τοῦ ἀνθρώπου, καθ' ἃ καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος λέγει (6).

§ 32. Ἄρθρον 6. 15

«Καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ καθεζόμενον ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς. Τὸ 5' ἄρθρον διδάσκει, ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς σὺν τῷ ἰδίῳ αὐτοῦ σώματι ἀνελήφθη εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ ἐκάθισεν ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς, δηλ. ἀνέλαβε τὴν προτέραν αὐτοῦ δόξαν ὡς Θεός. Πρὸ τῆς ἐνδόξου δόξης ἀναλήψεως αὐτοῦ ἐποίησεν εἰς τοὺς

(1) Ματθ. ΙΒ' 4. (2) Ματθ. Ι' στ' 21. Μαρκ. ΙΕ' 30. Λουκ. Θ' 21, 30. (3) Ματθ. ΚΣ' 32. (4) Ματθ. ΚΗ' 1—10. Λουκ. ΚΔ' 1. Ἰωάν. Κ' 1—4. Μαρκ. ΙΕΤ' 9—11. Α' Κορ. ΙΕ' 3—4. (5) Ἰωάν. Κ' 11—18. Ματθ. ΚΗ' 9—10. Λουκ. ΚΔ' 34. (6) Ῥωμ. Ε' 3 καὶ 17—19.

μαθητάς Αὐτοῦ τὴν τελευταίαν διδασκαλίαν ὑποσχεθεὶς σύναμα, ὅτι θέλει στείλει αὐτοῖς τὸν Παράκλητον «τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται, ὅπως διδάξῃ αὐτοῖς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν» ὥστε πᾶν ὅ,τι παρέλειψεν Αὐτός, θέλει συμπληρώσῃ τὸ ἅγιον Πνεῦμα καὶ φωτίσῃ αὐτοὺς καθ' ὅλον αὐτῶν τὸν βίον·

§ 33. Ἄρθρον 7.

76 15

Τὸ δὲ Ζ' «Καὶ πάλιν ἐρχόμενον μετὰ δόξης κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς, οὗ τῆς βασιλείας οὐκ ἔσται τέλος» διδάσκει περὶ τῆς δευτέρας τοῦ Χριστοῦ παρουσίας, καθ' ἣν ἐν τῇ ἀδεκάστῳ (ἀμερολήπτῳ) αὐτοῦ δικαιοσύνη θέλει ἀνταποδώσῃ ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ· καὶ τοὺς μὲν δικαίους καὶ εὐσεβεῖς θέλει δικαιώσῃ καὶ κατατάξῃ ἐν δεξιᾷ εἰς τὴν χαρὰν τοῦ Κυρίου, τοὺς δὲ ἀσεβεῖς καὶ ἀμαρτωλοὺς ἀποστείλῃ εἰς τὸ πῦρ τὸ ἐξώτερον, τὸ ἠτοιμασμένον τῷ Διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ. Ὅσα δὲ ταπεινὰ ἦτο ἡ πρώτη τοῦ Σωτῆρος ἐπὶ τῆς γῆς ἐμφάνισις, τόσα ἐνδοξος καὶ μεγαλοπρεπὴς θὰ τελεσθῇ ἡ δευτέρα αὐτοῦ παρουσία. Σκοπὸς δὲ ταύτης εἶναι ἡ ἐκπλήρωσις τῆς ἀδεκάστου δικαιοσύνης, διὰ τῆς ὁποίας θέλει κρῖνῃ πάντα τὰ ἔθνη καὶ ἀνταποδώσῃ ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ⁽¹⁾. Ἡ δὲ κρίσις αὐτοῦ θέλει εἶναι φοβερά καὶ ἐπώδυνος εἰς μόνον τοὺς ἀπίστους καὶ ἀμαρτωλοὺς, ἐνῶ τοὺς δικαίους καὶ εὐσεβεῖς θέλει στήσῃ ἐν δεξιᾷ καὶ καταστήσῃ μετόχους τῶν ἀγαθῶν «ὃ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε καὶ οὐς οὐκ ἤκουσε καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη»⁽²⁾.

§ 34. Περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

Ἄρθρον 8.

16

Καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ κύριον, τὸ ζωοποιόν, τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, τὸ σὺν Πατρὶ καὶ Υἱῷ συμπροσκυνούμενον καὶ συνδοξαζόμενον, τὸ λαλῆσαν διὰ τῶν προφητῶν.

(1) Ὅταν ἔλθῃ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ καὶ πάντες οἱ ἅγιοι ἄγγελοι μετ' αὐτοῦ, τότε καθίσει ἐπὶ θρόνου δόξης αὐτοῦ καὶ συναχθήσονται ἔμπροσθεν αὐτοῦ πάντα τὰ ἔθνη». (Ματθ. κε'. 4—31). (2) Α'. Κορινθ. β'. 9

Ἐκ τούτου διδασκόμεθα, ὅτι πρέπει νὰ πιστεύωμεν εἰς τὸ τρίτον πρόσωπον τῆς ἁγίας Τριάδος, τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ὅπερ εἶναι ἐκ τῆς αὐτῆς θείας οὐσίας, δυνάμεως, ἀγιότητος καὶ κυριότητος μετὰ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ. Καὶ καλεῖται μὲν ἅγιον, (1) διότι ὅπως ὁ Πατήρ καὶ ὁ Υἱὸς εἶναι ἅγιοι, οὕτω καὶ τὸ Πνεῦμα εἶναι ἅγιον καὶ ἀγιάζει συγχρόνως τοὺς πιστοὺς, Κύριον δέ, ἐπειδὴ ἔχει θεῖαν κυριότητα καὶ παντοδυναμίαν καὶ πάσας ἐν γένει τὰς θείας ιδιότητας, ζωοποιὸν (2) δέ, διότι αὐτὸ εἶναι ἡ ζωοποιὸς δύναμις ἣτις τὰ πάντα ἐν τῷ κόσμῳ ζωογονεῖ καὶ φωτίζει. Ἐπειδὴ δὲ ὡς ἐκ τούτου εἶναι ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ καὶ ἀποτελεῖ ἐν ἐκ τῶν τριῶν προσώπων τῆς ὑπεραγίας Τριάδος, πρέπει ν' ἀποδίδωμεν εἰς αὐτὸ τὴν αὐτὴν θεῖαν προσκύνησιν καὶ λατρείαν καὶ δόξαν. Τὴν τοῦ παναγίου Πνεύματος θεῖαν ὑπόστασιν ἐδίδαξεν αὐτὸς ὁ Σωτὴρ εἰς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ εἰπὼν «ὅταν δ' ἔλθῃ ὁ Παράκλητος, ὃν ἐγὼ πέμψω ὑμῖν, τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται, ἐκεῖνος μαρτυρήσει περὶ ἐμοῦ». (3) Καταλλήλως δ' εἶπεν, ὅτι ἐκπορεύεται, ὅπως δείξῃ, ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ὡς μόνην πηγὴν καὶ αἰτίαν ἔχει τὸν Πατέρα. Αὐτὸ δὲ εἶναι τὸ λαλήσαν διὰ τῶν προφητῶν (4) διότι αὐτὸ ἐνέπνευσεν εἰς αὐτοὺς τὰ θεῖα λόγια, διὰ τῶν ὁποίων ἐμελλε νὰ παρασκευασθῇ καὶ ἐξομολυθῇ ἡ ὁδὸς διὰ τὴν ἔλευσιν τοῦ Μεσσοῦ. Αὐτὸ καὶ μετὰ τὴν ἔνδοξον αὐτοῦ ἀνάληψιν κατελθὼν ἐν εἴδει πυρίνων γλωσσῶν ἐπιφοίτησεν εἰς τοὺς ἀποστόλους, (5) τοὺς ὁποίους ἐπαρηγόρησεν, ἀνεζωογόνησεν καὶ ἐνεφύσησεν εἰς αὐτοὺς θεῖαν δύναμιν καὶ ἀκατάσχετον θάρρος πρὸς τὸ θεῖον κήρυγμα τοῦ Εὐαγγελίου. Αὐτὸ καὶ νῦν ἀναζωογονεῖ καὶ ἐνθαρρύνει τοὺς χριστιανούς, ὅπως βαδίσωσι μετὰ σθένους καὶ θάρρους τὴν τραχεῖαν καὶ ἀκανθώδη ὁδὸν τῆς ἀρετῆς καὶ ἐκπληρώσωσι τὸν ἐπὶ τῆς γῆς προορισμὸν αὐτῶν.

§ 35. Τίνες οἱ καρποὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

Τὸ ζωοποιὸν καὶ ζωογόνον ἅγιον Πνεῦμα, ὅπερ μετὰ τὴν ἀνάληψιν τοῦ Σωτῆρος διατελεῖ φωτίζον τὴν Ἐκκλησίαν, ἐπιφοιτᾷ εἰς πάντα,

(1) Πράξ. ε'. 3—4. (2) Ἰωάν. ιδ'. 16. (3) Ἰωάν. ιε'. 26. (4) Β'. Πέτρου α'. 21. (5) Πράξ. ε'. 4—6.

ὅστις θέλει νὰ γίνῃ μέτοχος τῆς θείας μακαριότητος, ἀναπλάττει καὶ καθαρίζει τοὺς ἀμαρτωλοὺς διὰ τοῦ βαπτίσματος, τῆς μετανοίας καὶ τῆς θείας Μεταλήψεως καὶ ἐξαγνίζει τὰς καρδίας τῶν πιστῶν, διότι ἐμπνέει ἀγιότητα βίου καὶ συλλήθδην πᾶσαν ἀρετὴν. ⁽¹⁾ Διὸ καρποὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὡς λέγει καὶ ὁ ἀπόστολος Παῦλος, εἶναι ἡ ἀγάπη, ἡ χαρὰ, ἡ εἰρήνη, ἡ μακροθυμία, ἡ χρηστότης, ἡ πραότης καὶ ἡ ἐγκράτεια. Ἐπειδὴ δὲ καὶ δι' αὐτοῦ κατέστημεν τέκνα τοῦ οὐρανοῦ Πατρός, κλεῖ αὐτὸ ὁ μὲν Παῦλος πνεῦμα υἰοθεσίας, ⁽²⁾ ὁ δὲ προφήτης Ἡσαΐας «πνεῦμα σοφίας καὶ συνέσεως, πνεῦμα βουλήs καὶ ἰσχύος, πνεῦμα γνώσεως καὶ εὐσεβείας, πνεῦμα φόβου Θεοῦ». ⁽³⁾ Δι' αὐτοῦ δὲ τελεῖται ἡ ἀναγέννησις καὶ ὁ ἀγιασμὸς τοῦ ἀνθρώπου, ὅστις οὕτως ἀνανεοῦται καὶ γίνεται τέλειος καὶ ἅγιος οὕτως εἰπεῖν κατὰ τὸ πρότυπον τοῦ Σωτῆρος.

§ 36. Περὶ ἀναγεννήσεως καὶ δικαιοῦσεως.

Ὁ ἄνθρωπος ἀναγεννᾶται ἠθικῶς καὶ πνευματικῶς, τὸ μὲν διὰ τῆς θείας χάριτος, ἥτις ἰδίως ἐξαγνίζει ἡμᾶς ἀπὸ τῶν ἀμαρτιῶν καὶ μάστιστα ἐν τῷ βαπτίσματι, ὅπερ καὶ λουτρὸν παλιγγενεσίας καλεῖται, τὸ δὲ διὰ τῆς ἰδίας αὐτοῦ βουλήσεως, διὰ τῆς ὁποίας πράγματι πιστεύει καὶ ἀσπάζεται τὰ θεῖα τοῦ Σωτῆρος διδάγματα. Προσαπαιτεῖται λοιπὸν ἐκτὸς τῆς θείας χάριτος καὶ ἡ εἰλικρινὴς αὐτοῦ καὶ σταθερὰ πίστις πρὸς τὸν Σωτῆρα καὶ ἡ εἰλικρινὴς μετάνοια, ὅπως ὁ ἄνθρωπος ἀναγεννηθῇ καὶ ἀπὸ σαρκικὸν γίνῃ καὶ πνευματικὸν τοῦ Θεοῦ τέκνον. Τοῦτο καλεῖται ἀναγέννησις τοῦ ἀνθρώπου. Ἄλλ' ἡ ἀναγέννησις αὕτη δὲν ἔπαρκει μόνη ὅπως ὁ ἄνθρωπος δικαιοθῇ, θεωρηθῇ δηλ. δίκαιος παρὰ τοῦ Θεοῦ. Τοῦτο δὲ κατορθοῦται, ὅταν ὁ ἄνθρωπος μετὰ τὴν ἀναγέννησιν ἐξακολουθῇ νὰ πράττῃ ἀγαθὰ καὶ εὐάρεστα τῷ Θεῷ ἔργα ὅπως ἀξιοθῇ τῆς μετὰ τοῦ Θεοῦ κοινωνίας καὶ οὕτως ἐπιτύχῃ τὴν σωτηρίαν τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, τοῦθ' ὅπερ καλεῖται δικαίωσις, ἐκ τῆς ὁποίας προέρχεται ὁ ἀγιασμὸς αὐτοῦ. Ἄλλ' ἐκτὸς τῆς θείας χάριτος

(1) Γαλατ. ε' 22, 23. Ρωμ. η' 6. (2) Ρωμ. η' 15. (3) Ἡσ. ια' 2. Ρωμ. γ' 20—22. Γαλατ. β' 16. Ἰακώβ β' 24 καὶ 17.

ὡς εἵπομεν, ἀπαραίτητα προσόντα διὰ σωτηρίαν καὶ τὸν ἁγιασμόν τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἡ εἰλικρινὴς καὶ ζῶσα πίστις καὶ ἡ ἀνυπόκριτος καὶ ἀληθὴς μετάνοια.

§ 32. Πῶς κατορθοῦται ὁ ἁγιασμός ἡτοὶ περὶ πίστεως καὶ μετανοίας.

Καὶ εἰλικρινὴς μὲν πρὸς τὸν Χριστὸν πίστις εἶναι οὐ μόνον ἡ ἀκράδαντος πρὸς αὐτὸν πεποίθησις καὶ παραδοχὴ τῶν ὑψηλῶν ἀληθειῶν, τὰς ὁποίας Αὐτὸς ἡμῖν ἀπεκάλυψε, καὶ ἡ τελεία ὑποταγὴ εἰς τὸ θεῖον αὐτοῦ θέλημα, ἀλλ' ἡ πίστις ἐκείνη, ἡ διὰ τῶν ἔργων τῆς ἀγάπης ἐνεργουμένη, (1) διότι ἄνευ τούτων ἡ πίστις εἶναι νεκρὰ καὶ ἐπομένως ὁ ἄνθρωπος δὲν δικαιοῦται. Ἀπαιτεῖ λοιπὸν ὁ Σωτὴρ πίστιν οὐ μόνον διὰ τῶν λόγων, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν ἔργων, (2) τοῦτ' ἐστὶ τὴν ἀνταπάρνησιν καὶ τὰς ἐθελουσίας ἐκείνας, αἵτινες καθιστῶσι τοὺς ἀνθρώπους ἀγαπητοὺς ἀδελφοὺς πρὸς ἀλλήλους καὶ διὰ τῶν ὁποίων θέλει ἐπιτευχθῆ (κατορθωθῆ) ἐν τῇ παρελεύσει τῶν αἰώνων ἡ πραγματικὴ ἰσότης, ἀδελφοποίησις καὶ πραγματικὴ ἐλευθερία τοῦ ἀνθρώπινου γένους.

Ἡ δὲ ἀνυπόκριτος καὶ ἀληθὴς μετάνοια συντελεῖ ἐν τοῖς πρώτοις πρὸς ἀνάπλασιν καὶ ἀναγέννησιν τοῦ ἀνθρώπου διότι αὕτη προϋποθέτει α') τὸ γνῶθι σαυτὸν, τὴν φιλοσοφικωτέραν ἀρχὴν ἐπὶ τῆς ὁποίας στηρίζεται ἡ πρόοδος τῆς ἀνθρωπότητος, β') τὴν συναίσθησιν τῶν ἁμαρτιῶν καὶ τῶν κακῶν αὐτοῦ ἕξεων, κατὰ τῶν ὁποίων δέον νὰ λάβῃ πρῶτον ἀποστροφὴν καὶ εἶτα τὴν στερεὰν ἀπόφασιν νὰ μὴ ἐπανέλθῃ εἰς αὐτάς· τότε δὲ μόνον ἡ μετάνοια αὐτοῦ εἶναι εἰλικρινὴς καὶ εὐπρόσδεκτος παρὰ τῷ Θεῷ, ὅστις ὡς φιλεύσπλαγχος καὶ φιλόστοργος πατὴρ μετὰ χαρᾶς θέλει δεχθῆ αὐτὸν ἀνοικταῖς ἀγκύλαις.

Ὁ οὕτω λοιπὸν πνευματικῶς (3) ἀναγεννηθεὶς καθῆκον ἔχει νὰ μὴ

(1) Ἰακώβ. β'. 14 καὶ 15 καὶ Γαλ. ε'. 6. Α'. Ἰωάν. γ'. 18 καὶ δ'. 14—19. (2) Ματθ. ζ'. 21 καὶ θ'. 13.

(3) Ἐὰν ὁμολογῶμεν τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν, πιστός ἐστι καὶ δίκαιος ἵνα ἀφῆ ἡμῖν τὰς ἁμαρτίας καὶ καθάρσῃ ἡμᾶς ἀπὸ πάσης ἀδικίας. Α' Ἰωάν. α'. 9.

παύση ἀγωνιζόμενος κατὰ τῆς ἀμαρτίας καὶ τῶν πειρασμῶν τοῦ βίου, ἀλλ' ἐντείνῃ ἔτι μᾶλλον τὰς δυνάμεις αὐτοῦ πρὸς τὸν ἀγῶνα ὑπὲρ τῆς ἀρετῆς· διότι οὕτω μόνον θέλει ὑπερισχύσῃ καὶ ἀναδειχθῆ νικητὴς κατὰ τῆς κακίας, τοῦτ' ἔστι ἁγιασθῆ καὶ τύχῃ τῆς θείας σωτηρίας. Οὕτω δὲ ἀγωνιζόμενος θέλει ἀνταμειφθῆ παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ λάβῃ τὸν τῆς δικαιοσύνης στέφανον, ὡς λέγει καὶ ὁ ἀπόστολος Παῦλος «τὸν ἀγῶνα τὸν καλὸν ἠγωνίσαι, τὸν δρόμον τετέλεκα, τὴν πίστιν τετήρηκα· λοιπὸν ἀπόκειται μοι ὁ τῆς δικαιοσύνης στέφανος, ὃν ἀποδώσει μοι ὁ Κύριος ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, ὁ δίκαιος Κριτής.» (1)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

Ἄρθρον 9.

«Εἰς μίαν ἁγίαν Καθολικὴν καὶ Ἀποστολικὴν ἐκκλησίαν».

§ 38. Περὶ τῆς Ἐκκλησίας.

Τὸ σύμβολον τῆς πίστεως διδάσκει ἡμᾶς νὰ πιστεύωμεν εἰς μίαν ἁγίαν Καθολικὴν καὶ Ἀποστολικὴν ἐκκλησίαν. Καὶ ἐκκλησία μὲν χριστιανικὴ καλεῖται τὸ ἄθροισμα ἢ ἡ κοινωνία τῶν ἀνθρώπων, οἵτινες πιστεύουσι τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν ὡς Σωτῆρα τοῦ ἀνθρωπίνου γένους καὶ ἀναγνωρίζουσι τὴν Ὁρθόδοξον Χριστιανικὴν Ἐκκλησίαν ὡς τὴν μόνην μίαν, ἁγίαν, Καθολικὴν καὶ Ἀποστολικὴν ἐκκλησίαν αὐτοῦ. Εἶναι δὲ ὁρατὴ μὲν, διότι ἀπαρτίζεται ἐξ ὁρατῶν μελῶν τῶν ποιμένων καὶ ποιμαινομένων (κληρικῶν καὶ λαϊκῶν), ἀόρατος δέ, διότι ἀναγνωρίζει ἀρχηγὸν καὶ κεφαλὴν αὐτῆς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, ὅστις ἔσται πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος χειραγωγῶν αὐτήν, κατὰ τῆς ὁποίας πύλαι Ἄδου οὐκατισχύσουσιν· (2) διὸ καὶ μία εἶναι ἐν τε τῇ ἀρχῇ καὶ τῇ βάσει καὶ τῷ θείῳ αὐτῆς σκοπῷ· διότι μία εἶναι ἡ ἀρχὴ αὐτῆς, ὁ Ἰησοῦς Χριστός, μία ἡ βᾶσις καὶ ἡ εἰς αὐτὸν πίστις «ἕως οὗ καταντήσωσιν ἅπαντες οἱ ἄνθρωποι εἰς τὴν ἐνότητα τῆς πίστεως» καὶ γίνωσιν ὀρθόδοξοι» καὶ εἰς ὁ ἱερὸς σκοπὸς αὐτῆς, ὁ ἁγιασμὸς καὶ ἡ σωτηρία τῶν ἀνθρώπων, ὡς λέγει καὶ ὁ ἀπόστολος Παῦλος «ἐν σῶμα καὶ ἐν πνεῦμα, εἰς Κύ-

(1) Β' Τιμοθ. δ'. 7, 8. (2) Ματθ. ις'. 13, κη'. 20.

Ἐκκλ. Χριστιαν. Κατήχησις, Σπ. Π. Σούγκρα.

ριος, μία πίστις». Καλεῖται δὲ καὶ ἁγία, ⁽¹⁾ διότι ἡγιάσθη ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ ἁγιάζει τοὺς πιστοὺς, καὶ διότι ἅγιος ὁ ἀρχηγὸς αὐτῆς καὶ ἅγιος ὁ σκοπὸς, ὡς ἀνωτέρω εἴπομεν. Καθολικὴ δέ, διότι μέλλει νὰ περιλάβῃ ἐν τοῖς κόλποις αὐτῆς ἅπασαν τὴν οἰκουμένην ἄνευ διακρίσεως ἔθνους, γένους, καὶ ἡλικίας. «Οὐκ ἐν Ἰουδαίῳ, οὐδὲ Ἕλλην· οὐκ ἐν δούλῳ οὐδὲ ἐλεύθερῳ· οὐκ ἐν ἄρσεν καὶ θήλῳ· πάντες γὰρ ὑμεῖς εἰς ἓστε ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ»· ⁽²⁾ Ἀποστολικὴ δέ, διότι παρὰ τῶν ἀποστόλων διεδόθη καὶ ἐξηπλώθη εἰς τὸν κόσμον, καὶ παρ' αὐτῶν ἔχει ἔκτοτε ἀδιακόπως τὴν διαδοχὴν τῶν ποιμένων αὐτῆς, καὶ μετ' αὐτῶν, παρὰ τῶν ὁποίων ἔλαβε καὶ τὴν ὑπαρξιν, τὴν διδασκαλίαν καὶ τὰς διατάξεις, εἶναι ἀναποσπάστως μέχρι σήμερον συνδεδεμένη. Βεβίως ὁ Χριστὸς εἶναι ὁ θεμελιώσας ἐν Γολγοθᾷ ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ διὰ τοῦ τιμίου αὐτοῦ αἵματος τὸν οὐράνιον πνευματικὸν παράδεισον, δηλ. τὴν Ἐκκλησίαν, εἰς τὴν ὁποίαν προσκαλεῖται σύμπασα ἡ ἀνθρωπότης ἐκ τῶν πυρικύστων ἐρήμων τῆς κακοδαμονίας καὶ δυστυχίας καὶ ἐκ τῶν καμάτων τῆς ἀμαρτίας, ὅπως ἀναπαυθῆ, ἀναζωογονηθῆ καὶ ἀναλάβῃ τὸ ἔργον τῆς ἀναγεννήσεως. Ἄλλ' οἱ Ἀπόστολοι εἶναι οἱ διασπαρέντες κατ' ἐντολὴν τοῦ Σωτῆρος εἰς πᾶσαν τὴν οἰκουμένην καὶ διδάξαντες τὴν σωτήριον τοῦ Χριστοῦ διδασκαλίαν καὶ οἰκοδομήσαντες τὴν Ἐκκλησίαν. Καὶ καλεῖται μὲν καὶ στρατευομένη ἡ Ἐκκλησία, διότι χειραγωγεῖ διὰ τῆς χάριτος τοῦ ἁγίου Πνεύματος τοὺς πιστοὺς εἰς τὸν κατὰ τῆς κακίας καὶ τῶν ἐχθρῶν τῆς πίστεως πόλεμον ⁽³⁾, θριαμβεύουσα δέ, διότι περιλαμβάνει τοὺς ἐν οὐρανοῖς πιστοὺς, τοὺς ἀγωνισαμένους τὸν καλὸν ὑπὲρ τῆς πίστεως ἀγῶνα καὶ θριαμβεύσαντας διὰ τῶν θεαρέστων αὐτῶν ἔργων μετὰ τοῦ νικητοῦ τοῦ θανάτου καὶ ἀρχηγοῦ τῆς πίστεως Ἰησοῦ Χριστοῦ. ⁽⁴⁾

§ 39. Περὶ ἰδρύσεως καὶ ἐξαπλώσεως τῆς Ἐκκλησίας.

Ἡ Ἐκκλησία κατὰ τὴν εὐρυτέραν αὐτῆς σημασίαν ἰδρύθη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἀπὸ καταβολῆς κόσμου, εὐθὺς δηλαδή ἀπὸ τῆς ἐν τῷ κόσμῳ δημιουργίας.

(1) Α' Κορ. 5'. 11. (2) Γαλατ. γ'. 28. (3) Α'. Πέτρο. ε'. 8,9. (4) Ἐβρ. ε'. 2,3. Τιμοθ. Β'. δ'. 4.

γίας τοῦ ἀνθρώπου· διαιρεῖται δὲ εἰς τρεῖς περιόδους ἕνεκα τῶν τριῶν περιστάσεων, εἰς ἃς εὕρισκετο αὕτη. Καὶ ἡ μὲν πρώτη περίοδος ἄρχεται ἀπὸ Ἀδὰμ μέχρι Μωϋσέως, ἡ δευτέρα ἀπὸ Μωϋσέως μέχρι Χριστοῦ καὶ ἡ τρίτη ἀπὸ Χριστοῦ μέχρι συντελείας τῶν αἰώνων. Καὶ κατὰ μὲν τὴν πρώτην ἐκυβερνᾶτο ὑπὸ τῶν ἐκ θείας ἀποκαλύψεως παραδόσεων, αἵτινες μετεδίδοντο προφορικῶς ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν, κατὰ δὲ τὴν δευτέραν ὑπὸ τοῦ γραπτοῦ νόμου, τοῦ δοθέντος τῷ Μωϋσῇ ἐπὶ τοῦ ὄρους Σινᾶ, ⁽¹⁾ κατὰ δὲ τὴν τρίτην καὶ ἐνδοξοτάτην ἔλαβε τὴν ἀληθῆ καὶ πλήρη αὐτῆς σύστασιν ὑπὸ τοῦ ἀκρογωνιαίου λίθου τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, διὰ τοῦ αἵματος τοῦ ὁποίου ἐτελέσθη ἡ ἐξιλαστήριος θυσία, ὁ ἀγιασμός καὶ ἡ σωτηρία τῆς ἀνθρωπότητος. Ἐξηπλώθη δὲ καὶ ἐμεγαλύνθη ἡ Ἐκκλησία διὰ τῶν Ἀποστόλων, οἵτινες κατ' ἐντολὴν τοῦ Σωτῆρος πορευθέντες, ἵνα μαθητεύσωσι πάντα τὰ ἔθνη «βαπτίζοντες αὐτὰ ἐν ὀνόματι τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος» ἐξεπλήρωσαν πιστῶς τὴν ἀποστολὴν αὐτῶν, ἀφοῦ μυρίας ὑπέστησαν καταδιώξεις καὶ βασάνους καὶ ἐπὶ τέλους καὶ τὸν μαρτυρικὸν θάνατον. Οὕτω λοιπὸν διὰ τῆς ἀκαμάτου αὐτῶν καὶ ἐνθουσιώδους διδασκαλίας ἐπέσπειραν ἀπανταχοῦ τὸν λόγον τοῦ Εὐαγγελίου ἰδρύσαντες ἐκκλησίας καὶ χειροτονήσαντες ἐπισκόπους, διαδόχους αὐτῶν πρὸς ἐξακολούθησιν τοῦ θείου κηρύγματος καθ' ἅπασαν τὴν οἰκουμένην.

§ 40. Τίς ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας

Ἡ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία συνίσταται ἐκ τῶν πιστῶν καὶ τῶν ποιμένων ἢ διδασκάλων, ἐξ ὧν ἀποτελεῖται ἡ ἱεραρχία αὐτῆς. Αὕτη δὲ διαιρεῖται εἰς τρεῖς τάξεις ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως τῆς ἐκκλησίας, τὴν τῶν ἐπισκόπων, πρεσβυτέρων καὶ διακόνων. Τὴν τριπλῆν ταύτην διαίρεσιν ὡς ἀρχαιοτάτην καὶ ἀποστολικὴν ἐτήρησεν ἡ ἡμετέρα ὀρθόδοξος Ἐκκλησία, ἥτις παραλαβοῦσα παρὰ τῶν ἀποστόλων τὴν ἐξωτερικὴν ταύτην διοίκησιν χάριν τῆς ἐνότητος οὐδένα τῶν ἐπισκόπων αὐτῆς ἐθεώρησε πραγματικὸν ἀντιπρόσωπον τοῦ Χριστοῦ· διότι μίαν μόνην ἀρχὴν καὶ ἐξουσίαν ἀναγνωρίζει ὡς διέπυσαν ἀοράτως

(1) Α', Κορινθ. ε'. 3, 4.

τὴν Ἐκκλησίαν· μίαν μόνην κεφαλὴν καὶ ἀκρογωνιαίον λίθον ἀσπάζε-
ται, τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, καθὰ καὶ ὁ ἀπόστολος Παῦ-
λος λέγει· Χριστὸς ἐστὶ κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας καὶ Αὐτός ἐστι Σωτὴρ
τοῦ σώματος (1) καὶ ἀλλαγῆ· αὐτὸν ὁ Θεὸς ἔδωκε κεφαλὴν ὑπὲρ
πάντα τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἣτις ἐστὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ, τὸ πλήρωμα τοῦ
πάντα ἐν πᾶσι πληρουμένου». Καὶ ἔδωκε μὲν ὁ Σωτὴρ εἰς τοὺς
Ἀποστόλους καὶ συνεπῶς εἰς τοὺς διαδόχους αὐτῶν τὴν ἐξουσίαν τοῦ
δεσμεῖν καὶ λύειν. Οὐδέποτε ὁμοῦς ἡ ἐξουσία αὕτη ἀπετέλεσεν ἐν τῇ
Ὁρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ ἀπολυταρχικὸν καὶ δεσποτικὸν κέντρον, ὡς ἐν
τῇ Δυτικῇ Ἐκκλησίᾳ ὁ Παπισμὸς, οὐδὲ συνέβησαν ἐν τῇ ἡμετέρᾳ
Ἐκκλησίᾳ αἱ καταχρήσεις ἐκείναι τῆς τυραννίας καὶ ἱεράς ἐξουσίας
τοῦ Μεσαίωνα· διότι πάντας τοὺς Πατριάρχας καὶ ποιμένας τῆς ὀρ-
θοδόξου ἐκκλησίας ἐνέπνεε πνεῦμα ἐλευθερίας καὶ ἀδελφότητος, οὐχὶ
δὲ τυραννίας καὶ ἄκρου δεσποτισμοῦ, πάντοτε δὲ οὗτοι ὑπετάσσοντο
εἰς τὰς ἀποφάσεις τῶν τοπικῶν καὶ Οἰκουμενικῶν Συνόδων, ἐν ταῖς
ὁποῖαις ἐλύοντο κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν Ἀποστόλων αἱ ἀμφιβο-
λῆαι καὶ τὰ ἐκάστοτε ἀναφυόμενα ζητήματα.

§ 41. Τίς ὁ σκοπὸς τῆς Ἐκκλησίας.

Ὁ ἀρχικὸς καὶ τελικὸς τῆς Ἐκκλησίας σκοπὸς εἶναι ὁ ἀγιασμὸς
τῶν πιστῶν (2)· οὗτος δὲ κατορθοῦται, ὡς ἀνωτέρω εἶπομεν, τὸ μὲν διὰ
τῆς θείας χάριτος, τὸ δὲ διὰ τῆς πίστεως καὶ διαρκοῦς ἐκπληρώσεως
τῶν θείων ἐντολῶν. Τὰ δὲ μέσα, δι' ὧν ἡ ἐκκλησία ἐκπληροῖ τὸν ἅγιον
αὐτῆς σκοπὸν, εἶναι α') τὰ ἅγια μυστήρια (3), ἅτινα ἰδρυθέντα ὑπὸ
τοῦ Σωτῆρος καὶ τῶν Ἀποστόλων μεταδίδουσιν εἰς τοὺς πιστοὺς τὴν
θείαν χάριν καὶ συντελοῦσιν εἰς τὸν ἀγιασμὸν αὐτῶν· β') Ἡ θεία
διδασκαλία, διὰ τῆς ὁποίας ὀφείλουσιν οἱ ποιμένες καὶ διδάσκαλοι (4)
νὰ φωτίζωσι τοὺς πιστοὺς, ὅπως οὗτοι ἐκτελῶσι τὰς ἐντολὰς τοῦ
Σωτῆρος, καὶ οὕτω προαγόμενοι ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν εἰς τὴν ὁδὸν
τῆς ἀληθείας καὶ τῆς ἀρετῆς καταντήσωσιν εἰς τὴν ἀληθῆ ἐκπλήρω-
σιν τοῦ προορισμοῦ αὐτῶν καὶ οὕτως ἐνωθῶσι πνευματικῶς μετὰ τοῦ
Σωτῆρος.

(1) Ἐφεσ. ε' 23, καὶ α' 22. (2) Ἐφεσ. δ' 11-13. (3) Λουκ. κβ' 19.
(4) Ἐφεσ. β' 21, 22. Πράξ. κ. 28 Ματθ. κη'. 19' 20.

§ 42. Τίς ἡ ὀρθόδοξος Χριστιανικὴ Ἐκκλησία

Τὸ Σύμβολον τῆς πίστεως ῥητῶς ὥρισεν ὁποίας ιδιότητας ὀφείλει νὰ ἔχη ἡ τοῦ Χριστοῦ γνησία καὶ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία. Τοιαύτην δέ, ἥτις νὰ ἐκπληροῖ τοὺς ὅρους τοῦ ἱεροῦ Συμβόλου τῆς πίστεως οὐδαμοῦ ἀλλαγῆς δυνάμεθα νὰ ἐξεύρωμεν, εἰ μὴ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ Ὀρθόδοξῃ Ἐκκλησίᾳ. Ὀρθῶς δὲ καλεῖται Ὀρθόδοξος καὶ μόνη αὕτη διακαίουται νὰ φέρῃ τὸν πολυσήμαντον τοῦτον τίτλον· α') διότι εἶναι ἡ ἀρχαιοτάτη πασῶν, ἥτις ὀφείλει τὴν ἴδρυσιν καὶ καταγωγὴν τῆς ἀπ' εὐθείας εἰς αὐτοὺς τοὺς Ἀποστόλους· διότι παρ' αὐτῶν ἔλαβε τοὺς ἀποστολικούς κανόνας καὶ λοιπὰς διατάξεις καὶ παραδόσεις, διὰ τῶν ὁποίων διοικεῖται, καὶ ὡς ἐκ τούτου κέκτηται δικαίως τὸν ἀποστολικὸν χαρακτήρα, β') διότι στερεῶς καὶ ἀπαρασαλεύτως κρατεῖ καὶ ἀσπάζεται τὰ τε δόγματα τῶν ἑπτὰ Οἰκουμενικῶν Συνόδων καὶ τὰς ἀρχαιοτάτας παραδόσεις αὐτῆς, γ') διότι εἶναι μία, τὸ δὲ ἐνιαῖον αὐτῆς καταφαίνεται ἐκ τε τῆς ἐσωτερικῆς καὶ ἐξωτερικῆς αὐτῆς ἐνότητος· διότι μίαν πίστιν ἔχει, ἥτις εἶναι τὸ ἀπαύγασμα τῶν ἁγίων Γραφῶν καὶ τῶν Ἀποστολικῶν παραδόσεων, τὰ αὐτὰ μυστήρια τελεῖ, ὅπως καὶ κατὰ τοὺς ἀποστολικούς χρόνους ἐτελοῦντο, τὰς αὐτὰς ἱεροτελεστίας, τοὺς αὐτοὺς κανόνας, τὴν αὐτὴν ἱεραρχίαν ἔχει οἶαν καὶ ἡ ἀρχαιοτάτη ἐκκλησία καὶ ἐπὶ τέλους μίαν κεφαλὴν ἀναγνωρίζει, τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν· καὶ ὡς ἐκ τούτου αὕτη μόνη εἶναι ἁγία, ἁγιάζουσα τοὺς πιστοὺς καὶ παρέχουσα τὰ μέσα τῆς σωτηρίας, δ') διότι αὕτη μόνη ἔχει εἰς τοὺς κόλπους αὐτῆς πλῆθος μαρτύρων, ὁμολογητῶν, ἁγίων Πατέρων, φωστῆρων καὶ διδασκάλων, οἵτινες διέπρεψαν διὰ τὰς ὑπερμεγίστας αὐτῶν ἀρετὰς καὶ τὸν ἔνθεον καὶ τὸν ἀκάματον ζῆλον καὶ τοὺς ὑπερανθρώπους ἀγῶνας ὑπὲρ τῆς πίστεως, ἣν ἐδίδαξαν καὶ ἐφώτισαν τὴν οἰκουμένην· ε') διότι αἱ ἐκκλησίαι τῶν Δυτικῶν καὶ Διαμαρτυρομένων τὰ πλεῖστα τῶν δογμάτων μετέλλαξαν κατὰ τὸ δοκοῦν καὶ αὐθαιρέτως ἄνευ τῆς ἀποφάσεως τῆς ὅλης Ἐκκλησίας. Καὶ ἡ μὲν Δυτικὴ ἀφ' ἐνὸς μὲν ἐστρέβλωσεν αὐθαιρέτως οὐ μόνον τὰ δόγματα τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων καὶ τὰς ἀρχαίας παραδόσεις τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τὰ μυστήρια. Δὲν ἐφείσθη δὲ οὐδ' αὐτοῦ τοῦ ἱεροῦ Συμβόλου τῆς πίστεως,

ἄπερ, ἀπαύχασμα ὃν τῆς ἀγίας Γραφῆς, συνετάχθη ἐν ταῖς δύο πρώταις Οἰκουμενικαῖς Συνόδοις. Τοῦτο λοιπόν, ὅπερ ἐσεβάσθη ἐπὶ χιλιετηρίδα σχεδὸν σύμπας ὁ Χριστιανικὸς κόσμος, ἀυστόλως ἐστρέβλωσε διὰ τῆς προσθήκης τοῦ filioque (ὅτι τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἐκπορεύεται καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ) (1), ἀφ' ἐτέρου δ' ἐξακολουθεῖ μέχρι σήμερον νέα ὅλως δόγματα νὰ εἰσάγη καὶ ἐγκαθιδρύη, δόγματα ὅλως ἀπάχοντα (μὴ συμφωνοῦντα) πρὸς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Σωτῆρος, ὡς τὸ τοῦ ἀλαθῆτος τοῦ Πάπα, τὸ τῆς ἀσπίλου συλλήψεως τῆς Θεοτόκου καὶ τὸ τῆς Καρδίας τοῦ Ἰησοῦ, τὴν ὁποίαν δῆθεν ἐδῶρσεν ὁ Θεὸς διὰ τινος παράφρονος κόρης Μαρίας Ἐκκλησιασίου. Κύριος δὲ οἶδεν ὅποια νέα θέλει εἰς προσεχῆς μέλλον ἐφεύρη πρὸς ἐξάπτησιν τῶν ἀπλουστέρων. Ἡ δὲ τῶν Διαμαρτυρομένων οὐ μόνον ἀπηρνήθη τὰ δόγματα τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων καὶ τὴν ἱερὰν παράδοσιν, ἀλλὰ καὶ τῶν μυστηρίων τὰ μὲν ἐστρέβλωσεν, ὡς ἡ Δυτικὴ ἐκκλησία, τὰ δὲ ἀπέριψε καθόλου. Παραδεξαμένη δὲ ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῶν ἀρχῶν τοῦ Εὐαγγελίου τὴν ἄκρατον ἐλευθερίαν τῆς ἐρμηνείας τῶν ἀγίων Γραφῶν, συνετέλεσε τὰ μέγιστα εἰς τὴν γένεσιν πλείστων αἰρέσεων καὶ τὴν κατάρτησιν αὐτῆς εἰς πλείστας ἀντιμαχομένας κοινότητες, διὰ τῶν ὁποίων περιέπεσεν εἰς σύγχυσιν καὶ βαθυλωρίαν. Πάντων δὲ τούτων ἔνεκεν προβαίνει ὁ σημεῖραι εἰς ἀποσύνησιν καὶ αὐτοκαταστροφήν.

Μόνον λοιπόν ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία καὶ ἐν ταῖς πρώτοις ἡ Ἑλληνική, ἡ μήτηρ τῶν λοιπῶν, φέρει τὴν γνησιότητα τῆς ἀποστολικῆς ἐκκλησίας ἔνεκα τῆς ἀρχαιοτάτης αὐτῆς καταγωγῆς, τῆς ἀποστροφῆς πρὸς πᾶσαν καινοτομίαν καὶ τῶν ἄλλων λόγων, οὓς ἀνωτέρω ἐποιησάμεθα. Εἶναι δ' αὕτη, ὡς ἔχομεν δι' ἐλπίδος, προσωρισμένη πρὸς Θεοῦ νὰ καθέξη τὴν πρωτοκαθεδρίαν ἐν τῷ χριστιανικῷ κόσμῳ, ὡς γνησία νόμφη τοῦ Χριστοῦ καὶ συμπεριλάβη ὑπὸ τοὺς κόλπους αὐτῆς σύμπασαν τὴν ἀνθρωπότητα.

§ 43. Ἄρθρον 10.

«Ὁμολογῶ ἐν βάπτισμα εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν»

Τὸ ἄρθρον τοῦτο διδάσκει ἡμᾶς α') ὅτι διὰ τοῦ βαπτίσματος

(1) Τὴν προσθήκην εἰσήγαγεν ὁ Πάπας Βενέδικτος Η'. 1014 μ. Χ.

εισερχόμεθα εἰς τὴν Ἐκκλησίαν γενόμενοι μέλη αὐτῆς, ἄνευ δὲ τοῦ βαπτίσματος εἶναι ἀδύνατον νὰ σωθῶμεν (1). β') Τὸ βάπτισμα συντελεῖ διὰ τῆς θείας χάριτος εἰς τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν, ἐπομένως εἰς τὴν πνευματικὴν καὶ ἠθικὴν ἡμῶν ἀναγέννησιν· διὸ καὶ λουτρὸν παλιγγενεσίας καλεῖται ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου (2), διότι δι' αὐτοῦ ἀποπλύνεται τὸ μόλυσμα τῆς ἁμαρτίας, δι' αὐτοῦ μεταδίδεται ἡ χάρις τοῦ Σωτῆρος, ἀνακαινίζεται ὁ ἄνθρωπος καὶ ἀξιούται τῆς υἱοθεσίας τοῦ Οὐρανίου πατρὸς γινόμενον τέκνον Θεοῦ. Τούτων πάντων ἕνεκα ὀφείλομεν νὰ ὁμολογῶμεν καὶ πιστεύωμεν τὴν σωτήριον ἐνέργειαν τοῦ ἑνὸς καὶ μόνοῦ ἁγίου βαπτίσματος, ὅπερ χρησιμεύει ὡς ἀρχὴ καὶ βᾶσις τῆς παλιγγενεσίας ἡμῶν, διὸ καὶ αὐτὸ μόνον ἀναφέρει τὸ Σύμβολον ἐκ τῶν λοιπῶν μυστηρίων.

ΠΕΡΙ ΜΥΣΤΗΡΙΩΝ

§ 44. Τί καλοῦνται μυστήρια.

Μυστήρια καλοῦμεν τὰς ἱερὰς ἐκείνας τελετάς, διὰ τῶν ὁποίων μεταδίδεται ἀοράτως εἰς τοὺς πιστοὺς δι' ὁρατῶν σημείων ἡ τοῦ Θεοῦ χάρις. Διετάχθησαν δὲ ταῦτα ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος καὶ τῶν ἀποστόλων, καὶ εἶναι τὰ ἐξῆς ἑπτὰ, 1) τὸ βάπτισμα, 2) τὸ μύρον, 3) ἡ εὐχαριστία, 4) ἡ ἐξομολόγησις, 5) ὁ γάμος, 6) ἡ ἱερωσύνη καὶ 7) τὸ εὐχέλαιον. Καὶ τὰ μὲν πρῶτα τέσσαρα εἶναι ὑποχρεωτικὰ εἰς πάντας, τὰ δὲ τρία τελευταῖα προαιρετικὰ (μὴ ὑποχρεωτικὰ).

§ 45. Περὶ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος.

Τὸ βάπτισμα εἶναι μυστήριον, δι' οὗ ὁ ἄνθρωπος, ὅταν καταδύηται καὶ ἀναδύηται τρίς ἐντὸς τοῦ ὕδατος ὑπὸ τοῦ ἱερέως ἐν ὀνόματι τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καθαρίζεται ἀπὸ τὸ μόλυσμα τοῦ προπατορικοῦ ἁμαρτήματος τῇ συνεργείᾳ τῆς θείας

(1) «Ἐὰν μὴ τις γεννηθῆ ἐξ ὕδατος καὶ πνεύματος, οὐ δύναται εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ» (Ἰωαν. γ. 5). (2) Τίτου γ'. 5 καὶ 6.

χάριτος καὶ ἀναγεννᾶται εἰς νέον καὶ τέλειον Χριστιανόν. (1) Τὸ μυστήριον τοῦτο ἱδρυσεν αὐτὸς ὁ Σωτὴρ α') διὰ τοῦ παραδείγματος αὐτοῦ, ὅτε ἐβαπτίσθη ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου ἐν τῷ Ἰορδάνῃ. (2) Τότε δ' ἠδύοχησε ν' ἀποκαλυφθῇ τὸ τρισυπόστατον τῆς Θεότητος ἐν ὄλῃ αὐτῆς τῇ μεγαλοπρεπείᾳ· διότι οἱ οὐρανοὶ ἀνεψύχθησαν καὶ ἠκούσθη ἡ τοῦ οὐρανοῦ Πατὴρ φωνή· «Οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ ἠδύοχησα», ἐνᾧ ἐξ ἄλλου τὸ ἅγιον Πνεῦμα κατήλθεν ἐν εἴδει περιστερᾶς· β') διότι ἀπέστειλε τοὺς μαθητάς του εἰς τὸ κήρυγμα εἰπών· (3) «Πορευθέντες οὖν μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη βαπτίζοντες αὐτοὺς ἐν ὀνόματι τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος». Καὶ τὸ μὲν ὕδωρ χρησιμεύει ὡς σύμβολον τῆς καθαριότητος ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἡ δὲ τριττὴ κατάδυσις καὶ ἀνάδυσις σημαίνει τὴν τριήμερον ταφὴν καὶ ἀνάστασιν τοῦ Σωτῆρος· ἐξεικονίζει δὲ πρὸς τούτους, ὅτι ὁ βαπτιζόμενος ὀφείλει νὰ σταυρώσῃ καὶ θάψῃ ἅπαξ διὰ παντὸς τὰ πάθη καὶ τὰς ἁμαρτίας του ὅπως ἀναστῇ μετὰ τοῦ Χριστοῦ καὶ ἀνακαινισθῇ ὅλως εἰς νέον βίον, τὸν βίον τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς ἀληθείας, καθὰ ὁ ἀπόστολος Παῦλος λέγει· (4) «Συνετάφημεν οὖν αὐτῷ διὰ τοῦ βαπτίσματος εἰς τὸν θάνατον, ἵνα ὡς περ ἠγέρθη Χριστὸς ἐκ νεκρῶν διὰ τῆς δόξης τοῦ Πατρὸς, οὕτω καὶ ἡμεῖς ἐν καινότητι ζωῆς περιπατήσωμεν».

§ 46. Σκοπὸς τοῦ ἁγίου βαπτίσματος.

Ἐσκοπὸς τοῦ ἁγίου βαπτίσματος εἶναι ἡ ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν κάθαρσις τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἡ ἀναγέννησις καὶ σωτηρία αὐτοῦ. Συντελεῖται δὲ αὕτη τὸ μὲν διὰ τῆς θείας χάριτος, τὸ δὲ διὰ τῆς οἰκείας τοῦ ἀνθρώπου θελήσεως, ὅταν ἐργάζεται πρὸς τοῦτο μετὰ πίστεως, ἐλπίδος καὶ ἀγάπης. Καὶ οἱ μὲν ἐνήλικες ὀφείλουσι πρὸ τοῦ βαπτίσματος (5) νὰ κατηχῶνται, ὅπως ἐλθόντες εἰς ἐπίγνωσιν τῶν χριστιανικῶν ἀληθειῶν πιστεύσωσι καὶ μετανοήσωσιν εἰλικρινῶς καὶ οὕτως ἀξιωθῶσι τῆς θείας χάριτος, εἰς δὲ τὰ ἀνήλικα ἐπετρέπεται μὲν

(1) Τιτ. γ'. 6, Γαλ. γ'. 27. (2) Μαρκ. α'. 9—13, Ματθ. γ'. 13—17.

(3) Ματθ. κη'. 19. (4) Ρωμ. ε'. 3, 4, 5.

(5) Ἐναντίον δὲ τοῦ τε παραδείγματος τοῦ Σωτῆρος καὶ τῆς ἀρχαιοτάτης

τὸ βάπτισμα κατὰ τὴν ῥῆσιν τοῦ Σωτῆρος « Ἀφετε τὰ παιδιά ἐλθεῖν πρὸς με, τῶν τοιούτων γὰρ ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν » (1), ἐγγυᾶται ὅμως καὶ ἀναδέχεται τις τῶν οἰκείων ἢ ξένων ἐκτὸς τῶν γονέων, ὅπως κατηχήσῃ καὶ παιδαγωγήσῃ αὐτὰ εἰς τὴν ὁδὸν τῆς ἀρετῆς, ἅμα ἔλθωσιν εἰς κατάλληλον ἡλικίαν, εἰς τὰ δόγματα τῆς ὀρθοδόξου χριστιανικῆς πίστεως.

§ 47. Περὶ τοῦ ἁγίου μύρου ἢ χρίσματος. 20

Τὸ ἅγιον μύρον ἢ χρίσμα εἶναι μυστήριον, διὰ τοῦ ὁποῦ οὗ ἱερεὺς χρεῖε εὐθὺς τὸν βαπτιζόμενον, ὅπως ἐπέλθῃ ἐπ' αὐτὸν ἡ χάρις τοῦ Παναγίου Πνεύματος καὶ ἐπισφραγισθῇ οὕτως εἰπεῖν διὰ τῆς θείας ταύτης δωρεᾶς ὁ ἁγιασμὸς τοῦ βαπτιζομένου. Τὸ μυστήριον τοῦτο ἠνωμένον μετὰ τοῦ βαπτίσματος ἐτελείτο ὑπὸ τῶν ἀποστόλων κατ' ἀρχὰς διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν· εἶτα δ' εἰσῆχθη ἡ διὰ τοῦ ἁγίου χρίσματος τέλεσις αὐτοῦ, ὡς ἐμφαίνεται ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς τοῦ Παύλου καὶ Ἰωάννου καὶ τοῦ 48 κανόνος τῆς ἐν Λαοδικείᾳ Συνόδου. (2) Χρίονται δὲ ὑπὸ τοῦ ἱερέως ἅπαντα τὰ μέλη τοῦ σώματος, καὶ ἡ κεφαλή, καὶ τὰ ἄκρα, χεῖρες καὶ πόδες, καὶ τὸ στήθος, ὅπως διὰ τῶν χαρισμάτων τοῦ ἁγίου Πνεύματος πάντα ταῦτα ἁγιασθῶσι καὶ γίνωσιν οὕτω τίμια ὄργανα καὶ σκεύη πρὸς ἐκπλήρωσιν τοῦ ὑψηλοῦ ἐπὶ τῆς γῆς σκοποῦ τοῦ ἀνθρώπου. Σκοπὸς λοιπὸν τοῦ ἁγίου χρίσματος εἶναι ὁ ἁγιασμὸς τῶν πιστῶν διὰ τῆς μεταδόσεως τῶν τοῦ ἁγίου Πνεύματος χαρισμάτων, ἅτινα καθήκον ἔχουσιν οἱ χριστιανοὶ νὰ προσοικειωθῶσι καὶ ἀποκτήσωσιν ἀγωνιζόμενοι τὸν καλὸν τῆς ἀρετῆς ἀγῶνα κατὰ τῆς κακίας καὶ τῶν διαφορῶν τοῦ κόσμου πειρασμῶν.

Τὸ μυστήριον (3) τοῦτο ἀνέκαθεν ἐτελείτο καὶ τελεῖται ἐν τῇ ὀρ-

παραδόσεως τῆς Ἐκκλησίας, οἱ τε Καθολικοὶ καὶ Διαμαρτυρούμενοι καινοτομήσαντες τελοῦσι τὸ μυστήριον τοῦτο διὰ βαντισμοῦ, ὅπερ ἐπιτρέπεται ἐξαιρετικῶς μόνον εἰς τοὺς παραλυτικούς ἢ ἀσθενεῖς παρὰ τῇ ὀρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ, κατὰ τὴν παράδοσιν τῆς ἀρχαιοτάτης Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας. (1) Ματ' θ' 14. (2) Ἡ ἐν Λαοδικείᾳ Σύνοδος ὥρισεν, ὅπως οἱ φωτιζόμενοι ἐπουρανίῳ χρίσματι χρίονται καὶ οὕτω γίνονται μέτοχοι τῆς τοῦ Χριστοῦ βασιλείας.

(3) Κατασκευάζεται δὲ τὴν μεγάλην Πέμπτην ἐν τῷ Πατριαρχικῷ ναῶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐξ ἐλαίου καὶ διαφορῶν ἄλλων ἀρωματικῶν ὑλῶν

θοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ ἠνωμένον μετὰ τοῦ βαπτίσματος, ὅπως καὶ κατὰ τοὺς ἀποστολικούς χρόνους. Ἄλλ' ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία μετὰ τὴν ἐκ τῆς ὀρθοδοξίας ἀποστασίαν αὐτῆς καὶ ἐν τούτῳ ἐκαινοτόμησε, διότι διεχώρισεν αὐτὸ ἀπὸ τοῦ βαπτίσματος καὶ τελεῖ μεμονωμένως καὶ πομπωδῶς διὰ τοῦ ἐπισκόπου, τῶν μὲν ἀρρένων κατὰ τὸ 14, τῶν δὲ θηλέων κατὰ τὸ 12 ἔτος τῆς ἡλικίας αὐτῶν. Τὸ παράδειγμα δὲ τοῦτο τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας ἐμιμήθη καὶ ἡ τῶν Διαμαρτυρομένων, ἐκ τῶν ὁποίων πολλοὶ θεωροῦσιν αὐτὸ ὡς ἀπλήν τινα τελετήν.

48. Τὸ μυστήριον τῆς θείας εὐχαριστίας ἢ Μετάληψως.

Ἡ Εὐχαριστία ἢ Μετάληψις εἶναι τὸ θεῖον ἐκεῖνο μυστήριον, διὰ τοῦ ὁποίου ὁ Χριστιανὸς ὑπὸ τὸ εἶδος τοῦ ἡγιασμένου ἄρτου μεταλαμβάνει αὐτὸ τὸ σῶμα καὶ ὑπὸ τὸ εἶδος τοῦ ἡγιασμένου οἴνου αὐτὸ τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ εἰς ἄφρασιν ἁμαρτιῶν καὶ εἰς ζωὴν τὴν αἰώνιον. Καλεῖται δ' εὐχαριστία· διότι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς πρὸ τοῦ διανελεῖν τὸν ἄρτον καὶ τὸν οἶνον εἰς τοὺς μαθητάς αὐτοῦ, ἠὲ εὐχαρίστησε τὸν οὐράνιον πατέρα. Τὸ μυστήριον δὲ τοῦτο ἱδρυσεν Αὐτὸς ὁ Σωτὴρ, καθ' ἣν νύκτα παρεδίδeto εἰς τοὺς Ἰουδαίους, ὅπως ἀχθῆ εἰς τὸ μαρτύριον, καθὰ διηγοῦνται οἱ Εὐαγγελισταὶ (1) καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, (2) «ὁ Κύριος Ἰησοῦς ἐν τῇ νυκτί, ἣ παρεδίδeto, ἔλαβεν ἄρτον καὶ εὐχαριστήσας διένειμεν αὐτοῖς εἰπὼν· Λάβετε, φάγετε, τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κλόμενον· τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. Ὡσαύτως καὶ τὸ ποτήριον μετὰ τὸ δειπνήσαι λέγων· Πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες, τοῦτο γάρ ἐστι τὸ αἷμά μου, τὸ τῆς Καινῆς Διαθήκης, τὸ περὶ πολλῶν ἐκχυνόμενον εἰς ἄφρασιν ἁμαρτιῶν». Τὸ μυστήριον τοῦτο, ὅπερ εἶναι ἡ ἀναίμακτος καὶ ἐξιλαστήριος θυσία τοῦ Χριστοῦ, ἀναπαριστᾷ τὴν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ πραγματικὴν θυσίαν τοῦ Σωτῆρος πρὸς ἐξιλασμὸν τοῦ Θεοῦ καὶ ἀναμιμνήσκει τὸ τίμιον αὐ-

καὶ μύρων, ἅτινα ἐξοικονίζουσιν οὕτως εἰπεῖν τὰς ποικίλας δωρεὰς τοῦ Παναγίου Πνεύματος ἐπὶ τῶν πιστῶν. Ἐκείθεν δὲ ἀποστέλλεται εἰς τὰς διαφόρους Ὁρθόδοξους Ἐκκλησίας καὶ κοινότητάς. (1) Ματθ. κατ', 26, 28 Μαρκ. ιδ' 22-23, Λουκ. κβ'. 19, 20 (2) Α'. Κορινθ. ια'. 23, 26.

τοῦ αἵμα, τὸ ὁποῖον ἐχύθη πρὸς ἱκανοποίησιν τῆς θείας δικαιοσύνης·
 «Ὅσακις γὰρ ἂν ἐσθίητε τὸν ἄρτον τοῦτον καὶ τὸ ποτήριον τοῦτο πί-
 νητε, τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου καταγγέλλετε ἄχρις οὗ ἂν ἔλθῃ».

† § 49. Συστατικὰ καὶ τέλεισι τοῦ
 μυστηρίου.

Συστατικὰ τῆς εὐχαριστίας εἶναι ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος· καὶ ὁ μὲν ἄρ-
 τος πρέπει νὰ κατασκευάζεται ἐκ σίτου καθαροῦ καὶ ζύμης, διότι ἐξ
 ἐνζύμου ἄρτου ἐτέλεσε τὸ δεῖπνον τοῦτο ὁ Σωτὴρ, διότι κατὰ τὴν ἀρ-
 χαίαν παράδοσιν καὶ οἱ Ἀπόστολοι καὶ οἱ τούτων διάδοχοι μετεχει-
 ρίζοντο πάντοτε τὸν ἐνζυμον ἄρτον· ὁ δὲ οἶνος πρέπει νὰ εἶναι συγ-
 κεκερασμένος μετὰ ζέοντος ὕδατος, ὅπερ ἐξεικονίζει καὶ ἀναπαριστᾷ
 τὸ αἷμα καὶ ὕδωρ, ὅπερ μετὰ τὴν νύξιν (κέντησιν διὰ τῆς λόγχης)
 τοῦ στρατιώτου ἐξῆλθεν ἐκ τῆς πλευρᾶς αὐτοῦ (1). Ἐκ τοιούτων λοι-
 πὸν συστατικῶν (2) τελεῖται τὸ μυστήριον τῆς εὐχαριστίας διὰ τῆς
 εὐλογίας τῶν ἐπισκόπων ἢ ἱερέων, οἵτινες καθ' ἣν στιγμὴν ἐπικα-
 λοῦνται τὴν κατάπεμψιν τοῦ ἁγίου Πνεύματος πρὸς ἁγιασμόν τῶν τι-
 μίων δώρων εὐλογοῦντες αὐτὰ λέγουσι «Καὶ ποιήσον τὸν μὲν ἄρτον
 τοῦτον τίμιον σῶμα τοῦ Χριστοῦ σου, τὸ δ' ἐν τῷ ποτηρίῳ τούτῳ
 τίμιον αἷμα τοῦ Χριστοῦ σου, μεταβαλὼν τῷ Πνεύματί σου τῷ
 ἁγίῳ». Κατὰ δὲ τὴν στιγμὴν ταύτην, ἣτις εἶναι, ἡ σπουδαιότερα τῆς
 λειτουργίας, τελεῖται ἀοράτως καὶ μυστηριωδῶς ἡ θεία μετουσίωσις,
 δηλαδή ἡ μεταβολὴ τῆς οὐσίας τοῦ ἄρτου καὶ οἴνου εἰς ἀληθὲς σῶμα
 καὶ ἀληθὲς αἷμα τοῦ Χριστοῦ (3). Τῶν ἀχράντων δὲ τούτων μυστη-
 ρίων ὀφείλομεν πάντες νὰ μεταλαμβάνωμεν, ὅπως δεχώμεθα ἐντὸς
 ἡμῶν αὐτὸ τὸ σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Χριστοῦ καὶ οὕτως ἐνδυθέντες κατὰ
 τὸν Ἀπόστολον Παῦλον τὸν Χριστὸν καὶ μετ' αὐτοῦ οὕτως ἐνωθέν-
 τες γίνωμεν τίμια αὐτοῦ μέλη.

(1) Ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία πάντοτε ὑπὸ πνεύματος καινοτομίας ὠθουμένη
 εἰσήγαγεν ἀπὸ τοῦ 10' αἰῶνος τὴν χρῆσιν τῶν ἀζύμων ἐναντίον τῆς παρα-
 δόσεως τῆς ἀρχαίας Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας, ἀπὸ δὲ τοῦ 12', ἐπειδὴ ἐχύθη
 τὸ ποτήριον ἐκ συνωστισμοῦ τοῦ πλήθους, ἀπέκλεισε τοὺς λαϊκοὺς τῆς τοῦ
 ποτηρίου μεταλήψεως ἐναντίον τῆς ῥητῆς τοῦ Σωτῆρος ἐντολῆς «Πίστε ἐξ
 αὐτοῦ πάντες» (2) Ἰωάν. 10' 34. (3) Ματθ. κς' 26, 28. Ἰωάν. ς' 51, 53, 55.

§ 50. Η πρὸς μετάληψιν προπαρασκευή.

Ὅπως μεταλάβωμεν ἐπάξίως τῶν ἀχράντων μυστηρίων, ὀφείλομεν νὰ προπαρασκευάσωμεν ἡμᾶς αὐτοὺς ἐπαρκῶς καὶ ὡς δεῖ καὶ α') καθὰ καὶ ὁ ἀπόστολος Παῦλος ῥητῶς λέγει (1) «Δοκιμαζέτω ἄνθρωπος ἑαυτὸν καὶ οὕτως ἐκ τοῦ ἄρτου ἐσθιέτω καὶ ἐκ τοῦ ποτηρίου πινέτω», πρέπει δηλ. νὰ ἐξερευνώμεν τὰ μυχαίτατα τῆς καρδίας ἡμῶν (τοὺς διαλογισμοὺς ἡμῶν) καὶ ἐὰν ἴδωμεν, ὅτι ἡ ψυχὴ ἡμῶν κατέχεται ὑπὸ πάθους καὶ ἀποστροφῆς πρὸς τινὰ, ὀφείλομεν νὰ συνδιαλλαγῶμεν εἰλικρινῶς μετ' αὐτοῦ, ἄλλως εἴμεθα ἀνάξιοι νὰ δεχθῶμεν ἐν τοῖς στέρνοις ἡμῶν τὸν Σωτῆρα, ὅστις καὶ ἀπὸ τοῦ σταυροῦ κατὰ τὸς τελευταίας σειγμᾶς τῆς ζωῆς καὶ τῶν βασάνων οὗτοῦ συνεχῶρει τοὺς σταυρώσαντας αὐτὸν λέγων· «Πάτερ ἄφες αὐτοῖς, οὐ γὰρ οἶδας τί ποιοῦσι». β') νὰ ἀναγνωρίσωμεν τῶν ἀμαρτιῶν ἡμῶν τὴν φύσιν καὶ αἰτίαν, νὰ αισθανθῶμεν λύπην δι' αὐτάς καὶ λάβωμεν στερεὰν ἀπόφασιν νὰ μὴ ἐπανέλθωμεν πλέον εἰς αὐτάς. Οὕτω δὲ εἰλικρινῶς μετανοήσαντες νὰ ἐξομολογηθῶμεν τὰ πάντα ἐνώπιον τοῦ ἱερέως, ὅπως συγχωρηθῶμεν παρὰ τοῦ Θεοῦ διὰ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν. Ὅταν ὁμως τις καὶ ἄνευ εἰλικρινοῦς μετανοίας καὶ ἐξομολογήσεως τολμήσῃ νὰ μεταλάβῃ τῆς ἁγίας εὐχαριστίας, ἐπισύρει ἐτι μᾶλλον καθ' ἑαυτοῦ τὴν ὀργὴν καὶ καταδίκην τοῦ Θεοῦ, ὡς καὶ ὁ Ἀπόστολος τῶν ἐθνῶν διαβεβαίωσι· «Ὁ γὰρ ἐσθίων καὶ πίνων ἀνάξίως κρίμα ἑαυτῷ ἐσθίει καὶ πίνει μὴ διακρίνων τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου». (2) Ἀληθὴς λοιπὸν προετοιμασία πρὸς μετάληψιν δὲν εἶναι ἡ τυπικὴ νηστεία ἄνευ προσευχῆς, ὅπως συνήθως συμβαίνει παρὰ τοῖς πολλοῖς καὶ ἥτις συνίσταται εἰς ἀπλῆν ἀλλαξοφραγίαν, ἀλλ' ἡ εἰλικρινὴς συνδιαλλαγὴ μετὰ τῶν ἐχθρῶν, ἡ πραγματικὴ μετάνοια διὰ τῆς ἀμαρτίας ἡμῶν καὶ ἡ ἀκλόνητος ἀπόφασις νὰ μὴ ἐπαναλάβωμεν πλέον αὐτάς.

§ 51. Σκοπὸς τῆς Θείας Μεταλήψεως.

Ὁ σκοπὸς τῆς Θείας μεταλήψεως εἶναι ἅγιος· α') διότι δι' αὐτῆς ἐξαγνιζόμεθα τὴν καρδίαν μετανοοῦντες καὶ βαδίζοντες τὴν ὁδὸν τῆς

(1) Α' Κορινθ. ια' 28, (2) Α. Κορ. ια' 29.

ταπεινοφροσύνης, τῆς δικαιοσύνης, τῆς μακροθυμίας, τῆς μετ' αὐταπαρνήσεως καὶ αὐτοθυσίας ἀγάπης, καὶ ἐν γένει τὴν ὁδὸν τῆς ἀρετῆς πρὸς ἔνωσιν ἡμῶν μετὰ τοῦ Χριστοῦ· β') δι' αὐτῆς γινόμεθα ἕξιοι τῆς θείας χάριτος, ἣτις φωτίζει καὶ ὁδηγεῖ ἡμᾶς πρὸς μίμησιν τοῦ βίου καὶ τῶν ἔργων τοῦ Σωτῆρος καὶ γ') δι' αὐτῆς κατορθοῦται ὁ ἀγιασμός καὶ ἡ σωτηρία ἡμῶν. Διὰ ταῦτα λοιπὸν ὀφείλομεν νὰ κοινωνῶμεν τοῦ σώματος καὶ αἵματος αὐτοῦ, τῆς μόνης πρὸς σωτηρίαν πνευματικῆς τροφῆς, ἣτις εἶναι ὁ ἄρραβὼν οὕτως εἶπειν τῆς ἀθανασίας καὶ τῆς μελλούσης ἡμῶν μακαριότητος (1).

§ 52. Τὸ μυστήριον τῆς ἐξομολογήσεως ἢ Μετανοίας.

Ἐξομολόγησις εἶναι μυστήριον, διὰ τοῦ ὁποίου ὁ χριστιανός, ἐὰν μετανοήσῃ καὶ ἐξομολογηθῇ εἰλικρινῶς εἰς τὸν πνευματικὸν τὰς ἀμαρτίας αὐτοῦ, λαμβάνει παρὰ τοῦ Θεοῦ τὴν ἄφεσιν αὐτῶν. Τὸ μυστήριον τοῦτο, ὅπερ ἀπαντᾷ καὶ ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ (2), ὠρίσθη εὐκρινέστερον ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος, καθ' ἣν ἐποσχῆν ἐμφάνισθεις μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἐνώπιον τῶν μαθητῶν αὐτοῦ συνηγμένων ἐπὶ τὸ αὐτὸ μετέδωκεν αὐτοῖς τὴν ἐξουσίαν τοῦ δεσμεῖν καὶ λύειν (δηλ. τοῦ νὰ συγχωρῶσι ἢ νὰ μὴ συγχωρῶσι τὰς ἀμαρτίας) εἰπὼν «Ὅσα ἂν ὀήσητε ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται δεδεμένα ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ ὅσα ἂν λύσητε ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται λελυμένα ἐν τῷ οὐρανῷ» (3), οἱ δὲ Ἀπόστολοι μετέδωκαν τὴν ἐξουσίαν ταύτην καὶ εἰς τοὺς διαδόχους αὐτῶν. Τὸ μυστήριον (4) τοῦτο ἔχει μεγάλην σπουδαιότητα· διότι εἶναι ἀναποσπᾶστος συνδεσμένος μετὰ τῆς μετανοίας, ἣτις εἶναι ἡ ἀρχὴ τῆς ἠθικῆς βελτιώσεως τοῦ ἀνθρώπου· διότι ἄνευ μεταμελείας καὶ συντριβῆς τῆς καρδίας διὰ τὰς κινήσεις ἡμῶν πράξεις ἢ ἐξομολόγησις οὐδεμίαν ἔχει ἀξίαν, οὐδὲ δύναται νὰ συνεπαγάγῃ τὴν ἄφεσιν τῶν ἀμαρ-

(1) Διὸ καὶ ὁ πνέων τὰ λοιπὰ μεταλαμβάνει, ὅπως ἔχη τὴν θείαν μετὰ-ληψιν ἐφόδιον τῆς μελλούσης ζωῆς. (2) Ἀριθ. Ε'. 7, Λευϊτ. Ε'. 4. 5. (3) Ματθ. ιη'. 18., Ἰωάν. η'. 21, 23 (4) Ἐὰν ὁμολογῶμεν τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν, πιστός ἐστι καὶ δίκαιος ὁ Κύριος, ἵνα ἀφῆ ἡμῖν τὰς ἀμαρτίας καὶ καθάρισή ἡμᾶς ἀπὸ πάσης ἀδικίας. (Α' Ἰωαν. α 9).

τιῶν. Ὅφειλε λειπὸν ἕκαστος, οὐ μόνον νὰ μετανοήσῃ εὐκρινῶς, ἀλλὰ καὶ λάβῃ τὴν στερεὰν ἀπόφασιν νὰ μὴ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν αὐτὴν σκολιὰν καὶ ἀμαρτωλὴν ὁδόν. Τότε δὲ μόνον δικαιούται νὰ προσέλθῃ εἰς τὸν ἱερέα ὡς πνευματικὸν ἱατρὸν καὶ ἐξομολογηθῇ τὰς ἀμαρτίας αὐτοῦ, ὅπως τύχῃ τῆς τῶν ἀμαρτιῶν ἀφέσεως. Ἐὰν ὁμοῦ περιέπε-
 σεν εἰς θανάσιμόν τι ἀμάρτημα, ὁφείλει νὰ δεχθῇ ἀγογγύστως παρὰ τοῦ ἱερέως τοὺς κανόνας ἢ τὰ ἐπιτίμια, ἅτινα δὲν εἶναι κυρίως ποιναί, ἀλλὰ πνευματικὰ φάρμακα πρὸς ἐξυγίασιν τῆς ὑπὸ τῆς ἀμαρτίας μεμολυσμένης ψυχῆς αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο ἡ ἐξομολόγησις πρέπει νὰ γίνηται μεθ' ὅλης τῆς εὐκρινείας ἄνευ τοῦ ἐλαχίστου φόβου ἢ δισταγμοῦ· διότι τότε μόνον ἐκπληροῖ τὸν σκοπὸν αὐτῆς· καὶ ἐπέρχεται πράγματι ἡ ἄφεσις τῶν ἀμαρτιῶν καὶ ἡ συνδιαλλαγὴ καὶ ἔνωσις τοῦ ἐξομολογουμένου μετὰ τοῦ Θεοῦ. Δὲν πρέπει δὲ αὕτη νὰ γίνηται μικρὸν πρὸ τῆς Μεταλήψεως, ὅπως δυστυχῶς γίνεται, ἀλλὰ κατὰ πᾶσαν ἐποχὴν καὶ ἀμέσως, εἰ δυνατόν, ἅμα ἀμαρτήσῃ τις καὶ μετανοήσῃ· διότι τότε ἐξαλείφεται ταχύτερον ἡ ἀμαρτία καὶ ὁ ἄνθρωπος ἀνακουφίζεται, ὅπως καὶ ὁ ἀσθενής, ὅταν ἀμέσως προσκαλέσῃ ἱατρὸν.

§ 53. Περὶ Ἱεροσύνης.

Ἡ Ἱεροσύνη εἶναι μυστήριον, καθ' ὃ διὰ τῆς ἐπικλήσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος χειροτονεῖται ὑπὸ τῶν ποιμένων τῆς Ἐκκλησίας ὁ ἐκλεκτός, εἰς τὸν ὅποιον μεταδίδεται τὸ θεῖον χάρισμα, ὅπως τελεῖ τὰ μυστήρια καὶ ποιμαίνει τὴν Ἐκκλησίαν. Καὶ τὸ μυστήριον τοῦτο ἰδρύθη ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος, ὅστις ἐκλέξας τοὺς δώδεκα Ἀποστόλους ἀπέστειλε καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν αὐτοῦ εἰς τὸ κήρυγμα ἐμφυσήσας αὐτοῖς τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ὅπως διδάξωσι καὶ φωτίσωσι τὸν κόσμον. «Καθὼς ἀπέσταλκέ με ὁ πατήρ, καὶ γὰρ πέμπω ὑμᾶς καὶ τοῦτο εἰπὼν ἐνεφύσησε καὶ λέγει αὐτοῖς «Λάβετε Πνεῦμα ἅγιον». Ὑπεσχέθη δὲ εἰς αὐτούς, ὅτι θὰ παρίσταται ἀοράτως μετ' αὐτῶν μέχρι τῆς συντελείας τῶν αἰώνων. Οἱ δὲ Ἀπόστολοι κατ' ἐντολὴν τοῦ Κυρίου μετέδωκαν διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν εἰς τοὺς διαδόχους αὐτῶν καὶ οὗτοι εἰς τοὺς ἐπομένους μέχρις ἡμῶν τὸ ἀξίωμα τοῦτο, ὅπως διαιωνίσωσι τὴν Ἐκκλησίαν καὶ δι' αὐτῆς τὸν ἁγιασμόν τῶν πιστῶν.

Ἡ ἱερωσύνη ἔχει τρεῖς βαθμούς, τὸν τοῦ Ἐπισκόπου, τοῦ Πρεσβυτέρου καὶ Διακόνου. Ὑπερέχει δὲ πάντων ὁ Ἐπίσκοπος καὶ διαφέρει τοῦ πρεσβυτέρου, καθ' ὅσον οὗτος δὲν δύναται οὔτε νὰ ἐποπτεύῃ τὴν Ἐκκλησίαν, οὔτε νὰ μεταδίδῃ τὸ ἀξίωμα τῆς ἱερωσύνης, οὔτε ναοὺς νὰ ἐγκαινιάζῃ, οὐδὲ νὰ ἐξομολογῇ ἄνευ τῆς ἀδείας τοῦ Ἐπισκόπου, ἀλλὰ μόνον νὰ τελῇ τὴν θείαν λειτουργίαν καὶ τὰ λοιπὰ μυστήρια καὶ διδάσκῃ πρὸς τοὺτοις· ἐνῶ ὁ διάκονος οὔτε ταῦτα, οὔτε ἐκεῖνα δύναται νὰ τελῇ, ἀπλῶς μόνον δια τῶν, τοῦτ' ἐστὶ βοηθῶν τοὺς ἐπισκόπους καὶ πρεσβυτέρους ἐν τῇ τελείᾳ τῶν ἱεροτελεστιῶν καὶ τῇ διδασκαλίᾳ. Τὸ ἀξίωμα τῆς ἱερωσύνης εἶναι σπουδαιότατον διὰ τε τὴν Ἐκκλησίαν καὶ κοινωνίαν· διότι ἐκ τῆς κακῆς ἢ καλῆς ἐκλογῆς τῶν ποιμένων καὶ τῆς ἀξίας αὐτῶν ἐξαρτᾶται ἡ εὐπρέπεια καὶ ἡ προκοπὴ τῆς ἐκκλησίας καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον καὶ τῆς κοινωνίας ἡ εὐημερία· διὸ ὁ Σωτὴρ παραβάλλει τοὺς μαθητάς του πρὸς τὸ ἄλλας τῆς γῆς καὶ τὸ φῶς τοῦ κόσμου εἰπὼν «οὕτω λαμπράτω (1) τὸ φῶς ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὅπως ἴδωσιν ὑμῶν τὰ καλὰ ἔργα καὶ δοξάσωσι τὸν πατέρα ὑμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς». Τὰ δὲ προσοντα καὶ τὰ καθήκοντα τῶν ποιμένων τῆς Ἐκκλησίας ῥητῶς διαγράφει ὁ ἀπόστολος Παῦλος ἐν τῇ πρὸς Τιμόθεον ἐπιστολῇ αὐτοῦ. (2)

§ 54. Τὸ μυστήριον τοῦ Γάμου.

Ὁ Γάμος εἶναι μυστήριον, ἐν τῷ ὁποίῳ διὰ τῆς εὐλογίας τοῦ ἱερέως ἐπέρχεται εἰς τοὺς μελλονύμφους ἡ θεία χάρις, ἡ ἀγιαζούσα τὴν νόμιμον αὐτῶν ἔνωσιν πρὸς διαιώνισιν. τοῦ γένους καὶ ἀνατροφῆν τῶν τέκνων. Μέγα δ' εἶναι τὸ μυστήριον τοῦτο, καθὼ ἀποκαλεῖ ὁ ἀπόστολος Παῦλος αὐτό, διότι ἀπεικονίζει τὴν μετὰ τῆς νύμφης Ἐκκλησίας ἔνωσιν τοῦ Χριστοῦ, καὶ διότι α') ὠρίσθη ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ ὡς ἱερὸς θεσμὸς ἅμα τῇ δημιουργίᾳ τοῦ πρώτου ἀνθρώπου, «Οὐ καλὸν τὸν ἄνθρωπον εἶναι μόνον» καὶ ἐπομένως ἔκτοτε καθιερώθη ὡς νόμιμος. Ὑπὸ δὲ τοῦ Σωτῆρος ἔτι μᾶλλον ἀνυψώθη καὶ καθηγιασθη διὰ τῆς παρουσίας Αὐτοῦ εἰς τὸν ἐν Κανᾷ γάμον, ἔνθα ἐτέλεσε καὶ τὸ πρῶτον αὐτοῦ θαῦμα. β') διότι ὁ Σωτὴρ ἀπαγορεύσας τὴν πολυγα-

(1) Ματθ. ε'. 13-17 (2) Τιμοθ. Α'. 2 8. (3) Ἐφεσ. ε'. 80 33.

μίαν ἀνύψωσε τὴν γυναῖκα εἰς τὴν ἐμπρέπουσαν αὐτῇ θέσιν, καὶ κατέστησε τὸν γάμον τίμιον καὶ ἀσφελὲς στήριγμα τῆς ἠθικοποιήσεως καὶ εὐημερίας τῆς κοινωνίας. Ἄνευ δὲ τῆς τοιαύτης ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος ἀνυψώσεως τοῦ γάμου οὔτε οἰκογένεια, οὔτε ἀνατροφή καὶ διαπαιδαγώγησις τῶν τέκνων ἠδύνατο νὰ ὑπάρξῃ. Διὰ τοῦτο καὶ οἱ εἰς γάμου κοινωνίαν ἐρχόμενοι ὀφείλουσι νὰ τρέφωσιν ἀμοιβαίαν πίστιν καὶ ἀγάπην ⁽¹⁾ πρὸς ἐκπλήρωσιν τοῦ προορισμοῦ αὐτῶν ἀνατρέφοντες τὰ τέκνα αὐτῶν ἐν εὐσεβείᾳ καὶ φόβῳ Κυρίου καὶ δίδοντες αὐτοὶ πρῶτοι τὸ καλὸν παράδειγμα πρὸς πᾶν ἔργον ἀγαθόν. Διαζύγιον ⁽²⁾ δὲ δὲν ἐπιτρέπεται ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας παρὰ μόνον ἐν περιπτώσει παραβάσεως τῆς ἀμοιβαίας πίστεως καὶ τῶν συζυγικῶν καθηκόντων.

§ 55. Τὸ μυστήριον τοῦ Εὐχέλαιου.

Τὸ Εὐχέλαιον εἶναι μυστήριον, διὰ τοῦ ὁποῦ ο ἱερεὺς χρίων δι' ἔλαιου τὸν ἀσθενῆ ἐπικαλεῖται τὴν θείαν χάριν πρὸς τὴν σωματικὴν καὶ πνευματικὴν αὐτοῦ θεραπείαν καὶ ἄφρασιν τῶν αὐτοῦ ἁμαρτιῶν. Τὸ μυστήριον τοῦτο ἴδρυσεν αὐτὸς ὁ Σωτὴρ, τῇ ἐντολῇ τοῦ ὁποῦ ἀλείφοντες οἱ ἀπόστολοι τοὺς μαθητὰς ἐθεράπευον· μετέδωκαν δὲ τὴν χρῆσιν αὐτοῦ καὶ εἰς τοὺς διαδόχους των, ὡς ῥητῶς ὁ ἀπόστολος Ἰακώβος λέγει· « Ἀσθενεῖ τις ἐν ὑμῖν; προσκαλεσάσθω τοὺς πρεσβυτέρους τῆς Ἐκκλησίας καὶ προσευξάσθωσαν ἐπ' αὐτόν, ἀλείψαντες αὐτὸν ἔλαιῳ ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου· καὶ ἡ εὐχὴ τῆς πίστεως σώσει τὸν κάμνοντα καὶ ἐγερεῖ αὐτόν ὁ Κύριος· κἂν ἁμαρτίας ἢ πεποιηκῶς ἀφεθήσεται αὐτῷ. ⁽³⁾ Τελεῖται δὲ τοῦτο ὑπὸ τῶν ἱερέων, οἵτινες ἐπιχρίοντες ἔλαιῳ τὸν ἀσθενῆ, ἢ καὶ πάντα βουλόμενον πρὸ τῆς Μετα-

(1) Ὁ γάμος πρέπει νὰ τελῆται οὐχὶ ἐκ συμφέροντος, ἀλλ' ἐξ ἀμοιβαίας ἀγάπης τῶν μελλονύμφων. Τότε δὲ μόνον ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον διαμένει ὁ γάμος τίμιος καὶ ἀδιάσπαστος καὶ συντελεῖ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς οἰκογενείας καὶ εὐδαιμονίαν τῆς κοινωνίας. Ἄνευ δὲ τῆς ἀμοιβαίας πίστεως καὶ ἀγάπης ἐπέρχεται διαφθορὰ καὶ ἐξαχρείωσις τῆς τε οἰκογενείας καὶ κοινωνίας. (2) Ἐπιεικῶς ἐπιτρέπεται ὁ δεῦτερος καὶ ὁ τρίτος ὑπὸ τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας γάμος, ἐνῶ ὑπὸ τῆς Δυτικῆς καὶ τῆς τῶν Διαμαρτυρομένων καὶ ὁ τέταρτος.

(3) Ἰακώβ. ε'. 14, 15.

λήψεως ἐπικαλοῦνται τὴν θεῖαν χάριν πρὸς θεραπείαν τῆς τε σωματικῆς καὶ πνευματικῆς πρὸ πάντων ἀσθενείας καὶ ἄφεσιν τῶν ἀμαρτιῶν αὐτοῦ (1).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ ΤΩΝ ΝΕΚΡΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ
ΜΕΛΛΟΥΣΗΣ ΖΩΗΣ

§ 56. Ἄρθρον 11.

(«Προσδοκῶ ἀνάστασιν νεκρῶν.»)

Τὸ 11ον ἄρθρον διδάσκει ἡμᾶς νὰ πιστεύωμεν, ὅτι οἱ νεκροὶ θέλουσιν ἀναστῆ ἐν καιρῷ τῷ δέοντι. Τοῦτο δὲ ῥητῶς ὑπισχεῖται εἰς ἡμᾶς ὁ Σωτὴρ λέγων ἅ Ἀμήν, Ἄμήν, λέγω ὑμῖν, ὅτι ἔρχεται ὥρα καὶ νῦν ἐστίν, ὅτε οἱ νεκροὶ ἀκούσονται τῆς φωνῆς τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ οἱ ἀκούσαντες ζήσονται καὶ ἐκπορεύσονται οἱ τὰ ἀγαθὰ ποιήσαντες εἰς ἀνάστασιν ζωῆς, οἱ δὲ τὰ φῦλα πράξαντες εἰς ἀνάστασιν κρίσεως (2). Ὡς δὲ Αὐτὸς ἀνέστη ἐκ τοῦ Ἄδου, οὕτω καὶ τὰ σώματα ἡμῶν θέλει ἀναστήσῃ. ἵνα κρίνῃ καὶ ἀνταποδώσῃ ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ ὡς ἀδέκαστος (ἀμερόληπτος) κριτής. Τοῦτο δ' ἀποδεικνύεται καὶ ἐκ τῆς φωνῆς τῆς συνειδήσεως, ἣτις στεντορείως ἐν ἡμῖν φωνάζει, ὅτι ὑπάρχει Θεὸς δίκαιος καὶ φιλεύσπλαγχτος, ὅστις θέλει ἀνταποδώσῃ ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. Καὶ αὕτη δὲ ἡ δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ καὶ ἅπαντα αἱ ἐπαγγελίαι αὐτοῦ ἤθελον ἐκμηδενισθῆ, ἐὰν δὲν ὑπῆρχεν ἀνάστασις νεκρῶν καὶ μέλλουσα ζωὴ. Βεβαίως ὁ ἀσθενὴς ἡμῶν νοῦς δὲν δύναται νὰ κατανοήσῃ τὸ μέγα τοῦτο μυστήριον τῆς ἀναστάσεως τῶν σωμάτων ἡμῶν, ἀλλ' ὅπως πιστεύωμεν εἰς τὴν ἀνάστασιν τοῦ Σωτῆρος, οὕτως ὀφείλομεν νὰ πιστεύωμεν καὶ εἰς τὴν ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν· διότι ὁ Χριστὸς εἶναι ὁ ἀρχηγὸς καὶ τελειωτὴς τῆς ἡμετέρας ἀναστάσεως, ὡς λέγει ὁ Παῦλος (3) «εἰ γὰρ πιστεύωμεν, ὅτι ὁ Ἰη-

(1) Ἰακ. ε'. 14, 15. Τὸ μυστήριον τοῦτο οἱ μὲν διαμαρτυρούμενοι ἀπέριψαν καθ' ὀλοκληρίαν ἐναντίον τῆς τοῦ Σωτῆρος καὶ τῶν ἀποστόλων ἐντολῆς καὶ τῆς ἀρχαίας παραδόσεως τῆς Ἐκκλησίας· ἡ δὲ Δυτικὴ ἐκαινοτόμησε καὶ ὡς πρὸς τοῦτο ἀπὸ τοῦ 12 αἰῶνος μεταδίδουσα αὐτὸ ὡς τελευταῖον ἐφόδιον τῆς μετὰ θάνατον ζωῆς εἰς τοὺς πνέοντας τὰ λοιπὰ. (2) Ἰωαν. ε'. 25, (3) Α.Θ.ε.δ'. 14.

Ἄρθ. Χριστιαν. Κατήχησις, Σπ. Π. Σούγκρα.

σοῦς ἀπέθανε καὶ ἀνέστη, οὕτω καὶ ὁ Θεὸς τοὺς κοιμηθέντας (ἀποθανόντας) διὰ τοῦ Ἰησοῦ ἄξει σὺν αὐτῷ». Ἡ δὲ ἀνάστασις τῶν σωμάτων θὰ τελεσθῇ κατὰ τὴν δευτέραν παρουσίαν τοῦ Κυρίου, ὁπότεν θέλῃ ἀποστείλῃ τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ, ὅπως ἐγείρωσι τοὺς νεκροὺς εἰς κρίτιν (1). Τὰ δὲ σώματα θὰ εἶναι πνευματικά, τοῦτ' ἔστι ἀφθαρτα (2) καὶ αἰώνια. Οὕτω καὶ περὶ τῆς ἀναστάσεως τῶν σωμάτων, λέγει ὁ Παῦλος, ὅτι ταῦτα «σπείρεται ἐν φθορᾷ, ἐγείρεται ἐν ἀφθαρσίᾳ, σπείρεται ἐν ἀτιμίᾳ, ἐγείρεται ἐν δόξῃ».

§ 57. Περὶ τῆς μελλούσης ζωῆς.

Ἄρθρον 12.

«Καὶ ζῶν τῷ μέλλοντος αἰῶνος».

Τὸ τελευταῖον ἄρθρον τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως διδάσκει ἡμᾶς νὰ πιστεύωμεν εἰς τὴν μέλλουσαν ζωὴν, κατὰ τὴν ὁποίαν θέλει συντελεσθῇ ἡ ἀδείκαστος καὶ δικαία τοῦ Θεοῦ κρίσις κατὰ τὴν δευτέραν τοῦ Χριστοῦ παρουσίαν. Ἀλλὰ καὶ πρὸ τῆς δευτέρας παρουσίας, ἀμέσως δηλαδὴ μετὰ θάνατον, ἐπέρχεται προσωρινῆς κρίσις τοῦ Θεοῦ (3), κατὰ τὴν ὁποίαν αἱ μὲν ψυχαὶ τῶν δικαίων ἀπολαμβάνουσι καὶ ἀξιοῦνται τῆς θείας μακαριότητος, ἐνῶ αἱ τῶν ἀμαρτωλῶν καὶ ἀμετανοήτων μεταβαίνουν εἰς τὸν Ἄδην, ἐνθα ὑπάρχει ὀδύνη, λύπη καὶ στεναγμός (4). Ἡ πλήρης ὁμως καὶ τελεία κρίσις καὶ ἀνταπόδοσις θέλει ἐπέλθῃ κατὰ τὴν δευτέραν τοῦ Κυρίου παρουσίαν. Καὶ διὰ τοῦτο ἡ Ἐκκλησία ὥρισε καὶ τὰ μνημόσυνα καὶ τὰς δεήσεις καὶ εὐχὰς ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῶν ψυχῶν ἐκείνων, οἵτινες δὲν ἠδυνήθησαν, καίτοι ἤθελον, νὰ πράξωσι τὰ θεάρεστα ἔργα, διὰ τῶν ὁποίων ἤθελον δικαιωθῇ ἀπέναντι τοῦ ἀδείκαστου Κριτοῦ. Κατὰ δὲ τὴν συντέλειαν τοῦ κόσμου ὁ Χριστὸς θέλει παρουσιασθῆ ἀπροσδοκῆτως ἐπὶ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ μετ' ἀπείρου στρατιᾶς ἀγγέλων, οἵτινες θέλουσι διαταλίψῃ τὴν ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν καὶ τότε οἱ μὲν νεκροὶ θὰ ἀναστηθῶσιν, οἱ δὲ ζῶντες θέλουσι μεταβάλλῃ τὸ φθαρτὸν αὐτῶν σώμα

(1) Α'. Θεσ. δ'. 16. Μαθ. κδ'. 34. (2) Α' Κορινθ. ιε'. 42, 44. (3) Ἐβρ. θ'. 27. (4) Λουκ. ιε'. 19, 31 ἰδὲ παραβολὴν πλουσίου καὶ πτωχοῦ Λαζάρου καὶ Ἰωάν. ιδ'. 24 καὶ ιζ'. 24.

μέ ἕτερον ἄφθαρτον καὶ ἀθάνατον, ὅπως παρουσιασθῶσιν ἅπαντες ἐνώπιον τοῦ δικαίου καὶ ἀμερολήπτου κριτοῦ. Ὁ δὲ Σωτὴρ θέλει τότε ἀνταποδώσῃ ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ, καὶ χωρίσῃ τοὺς δικαίους τῶν ἀμαρτωλῶν, ὡς ὁ ποιμὴν χωρίζει τὰ πρόβατα τῶν ἐριφίων· καὶ εἰς μὲν τοὺς δικαίους, τοὺς ὁποίους θέλει στήσῃ ἐκ δεξιῶν, θὰ εἴπῃ «Δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ πατρὸς μου κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου (1) βασιλείαν· εἰς δὲ τοὺς ἀμαρτωλοὺς καὶ ἀσεβεῖς, τοὺς ὁποίους θὰ στήσῃ ἐξ ἐωνύμων (ἀριστερᾶ), «Πορεύεσθε ἀπ' ἐμοῦ οἱ κατηραμένοι εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον, τὸ ἡτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ. (2) Ἡ δὲ μέλλουσα ἀνταμοιβὴ τῶν δικαίων θὰ συνίσταται εἰς τὴν ἀληθῆ καὶ αἰώνιον χαρὰν καὶ ἀγαλλίασιν, τὴν προερχομένην ἐκ τῆς ἀναπαύσεως καὶ γαλήνης τῆς συνειδήσεως, καὶ τῆς συναισθήσεως τῆς δικαίας ἀνταμοιβῆς τῶν ἔργων αὐτῶν. Διότι θὰ βλέπωσι τὸν Θεὸν πρόσωπον πρὸς πρόσωπον, ὡς ὁ ἀπόστολος Παῦλος λέγει· «Βλέπομεν γὰρ ἄρτι ἐν αἰνίγματι, τότε δὲ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον Αὐτόν.» (3), ὅστις θὰ ἀποκαλυφθῇ ἐν ὄλῳ αὐτοῦ τῷ μεγαλείῳ καὶ τῇ δόξῃ, ἡ δὲ ψυχὴ αὐτῶν θὰ πληρωθῇ θεοῦ φωτὸς καὶ οὐρανοῦ ἀγαλλιᾶσεως καὶ θὰ ἀπιστῇ αὐτῶν πᾶσα ὀδύνη, λύπη καὶ στεναγμός (4). Θέλουσι δὲ ἀξιωθῆ ἰοιούτων χαρισμάτων κατὰ τὸν ἀπόστολον Παῦλον «ὅ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε καὶ οὐς οὐκ ἤκουσε καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ἃ ἡτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν»· (5) Τούναντίον δὲ οἱ ἀμαρτωλοὶ καὶ κακοῦργοι καὶ φαῦλοι θὰ στερηθῶσι πάσης χαρᾶς καὶ δὴ τῆς εὐσπλαγγχίας τοῦ Θεοῦ, ἡ δὲ καρδία αὐτῶν θὰ εἶναι βεβαρημένη ἐκ τῆς τύψεως τοῦ συνειδότος· οὐδέποτε δὲ θὰ ἀνατείλῃ ἐν τῇ ψυχῇ αὐτῶν ἡ εὐφροσύνη καὶ ἡ ἀγαλλίασις, καὶ ἐν γένει ἡ κατάστασις αὐτῶν θὰ εἶναι φρικωδεστάτη καὶ ἀπερίγραπτος ὡς ἐκ τῶν βασάνων, ἅτινα αἰωνίως θὰ ὑφίστανται, καὶ ὅπου «τὸ πῦρ τῆς κολάσεως οὐ σβέννεται» (6). Καὶ οὕτως «ἀπελεύσονται οἱ ἀσεβεῖς εἰς αἰώνιον κόλασιν, οἱ δὲ δίκαιοι εἰς ζωὴν τὴν αἰώνιον καὶ τὴν χαρὰν τοῦ Κυρίου» (7).

(1) Ματθ. κε' 34—46. (2) Ματθ. κε', 41—46. (3) Α'. Κοριν. ιγ'. 12.
 (4) Ἦσ. να'. 11; (5) Α'. Κορ. β'. 9 Ἦσ. 66,4. (6) Μάρκ. θ'. 44, Ἦσ. 66,24. (7) Ματθ. κε'. 46.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΗΘΙΚΟΝ

§ 1. Περὶ τῶν ἔργων τῆς ἀγάπης καὶ τοῦ Δεκαλόγου.

Ἐν τῷ πρώτῳ μέρει τῆς Κατηγήσεως ἀνεπτύξαμεν τὰ δόγματα τῆς ὀρθοδόξου ἡμῶν Ἐκκλησίας, ἅτινα συνοπτικῶς περιλαμβάνονται ἐν τῷ ἱερῷ Συμβόλῳ τῆς πίστεως καὶ διδάσκουσιν ἡμᾶς τί πρέπει νὰ πιστεύωμεν καὶ νὰ ἐλπίζωμεν, ἐν τῷ Β' δὲ θέλομεν ἀναπτύξῃ τὰ ἔργα τῆς ἀγάπης, ἧτοι τί ὀφείλομεν νὰ πράττωμεν, ὅπως γίνωμεν ἄξια τοῦ Θεοῦ τέκνα, τοῦτ' ἔστιν ἀληθεῖς χριστιανοί. Τοῦτο δὲ ἐν συντόμῳ ἐμπεριέχεται ἐν τῷ Μωσαϊκῷ νόμῳ καὶ μάλιστα τῷ δεκαλόγῳ, τὸν ὁποῖον δὲν κατήργησεν, ἀλλὰ συμπληρώσας ἐτελειοποίησεν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός. Τὴν ἠθικὴν δ' αὐτοῦ διδασκαλίαν ὁ Σωτὴρ συνώψισεν εἰς δύο ἐντολάς, τὴν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὸν πλησίον ἀγάπην· «Ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου ἐν ὅλῃ τῇ καρδίᾳ σου καὶ ἐν ὅλῃ τῇ ψυχῇ σου καὶ ἐν ὅλῃ τῇ διανοίᾳ σου» αὕτη ἐστὶν ἡ πρώτη καὶ μεγάλη ἐντολή, δευτέρα δὲ ὁμοία αὐτῇ «Ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν». Ἐν ταύταις ταῖς δυσὶν ἐντολαῖς ὅλος ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται κρέμονται». Ἡ ἀγάπη λοιπὸν ἀποτελεῖ τὸν θεμέλιον λίθον τοῦ Χριστιανισμοῦ· διότι ἅπαν αὐτοῦ τὸ οἰκοδόμημα ἐπὶ τῆς ἀγάπης σιτηρίζεται, ταύτης δὲ τὸ μόνον πρότυπον καὶ ἰδανικὸν ἀνευρίσκομεν ἐν τῷ τιμῳ προσώπῳ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ· διότι αὐτὸς παρέσχε διὰ τῆς μεγίστης ἀταπαρνήσεως τρανότατα δεῖγματα τῆς τελειοτάτης ἀγάπης· διότι χάριν ταύτης ἔγινεν ἄνθρωπος καὶ ὑπέστη τὸν φρικωδέστερον τῶν θανάτων ἐξιλαστήριον θῦμα γενόμενος ὑπὲρ τῆς ἀνθρωπότητος. Τὰ ἔργα δὲ τῆς ἀγάπης, ἄνευ τῶν ὁποίων ἡ πίστις εἶναι νεκρά, ὡς λέγει ὁ ἀπόστολος Ἰάκωβος (1), ἀπο-

(1) Ἡ πίστις ἄνευ τῶν ἔργων νεκρά ἐστίν· Ἰακ. 6', 17.

τελοῦσι τὸν ὑψιστον ἠθικὸν νόμον, τὸν ὁποῖον ἔδωκεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀνθρώποις διὰ τοῦ Μωϋσέως. Τοῦτον δ' ἀνέπτυξεν εἰς τὸ ἔπαχρον καὶ ἐτελειοποίησεν ὁ Ἰ. Χριστός. Ἐχει δὲ πρὸς τούτοις ὁ ἄνθρωπος τὰ σπέρματα τοῦ ἠθικοῦ νόμου ἐν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ, τὸν ὁποῖον ἀποκαλεῖ «γραπτὸν ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν» ὁ ἀπόστολος Παῦλος· διότι ὁ ἄνθρωπος ἐπλάσθη φύσει ἀγαθὸς ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ δημιουργοῦ. Τοῦτο δὲ καταφαίνεται καὶ ἐκ τῆς φωνῆς τῆς συνειδήσεως, ἣτις ἐλέγχει πάντας τοὺς ἀνθρώπους καὶ αὐτοὺς τοὺς ἀγρίους διὰ τὰς κακὰς αὐτῶν πράξεις· διὸ καὶ ὁ Παῦλος λέγει· «Τὰ ἔθνη τὰ μὴ νόμον ἔχοντα φύσει τὰ τοῦ νόμου ποιεῖ (1)»

§ 2. Ὁ Δεκάλογος.

Ὁ Δεκάλογος, ὅστις ὠνομάσθη οὕτως ἐκ τῶν 10 ἐντολῶν, αἵτινες ἐδόθησαν παρὰ τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τοῦ ὄρους Σινᾶ διὰ τοῦ Μωϋσέως, εἶναι ὁ ἐξῆς:

- 1) Ἐγὼ εἰμι Κύριος ὁ Θεός σου, ὅστις ἐξήγαγόν σε ἐκ γῆς Αἰγύπτου, ἐξ οἴκου δουλείας. Οὐκ ἔσονται σοι θεοὶ ἕτεροι πλὴν ἐμοῦ.
- 2) Οὐ ποιήσεις σεαυτῷ εἰδωλον, οὐδὲ παντὸς ὁμοίωμα, ὅσα ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω, καὶ ὅσα ἐν τῇ γῇ κάτω, καὶ ὅσα ἐν τοῖς ὕδασι ὑποκάτω τῆς γῆς· οὐ προσκυνήσεις αὐτοῖς, οὐδὲ μὴ λατρεύσεις αὐτοῖς.
- 3) Οὐ λήψῃ τὸ ὄνομα Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου ἐπὶ ματαίῳ.
- 4) Μνήσθητι τὴν ἡμέραν τῶν Σαββάτων ἀγιάζειν αὐτήν· ἐξ ἡμέρας ἔργα καὶ ποιήσεις πάντα τὰ ἔργα σου, τῇ δὲ ἡμέρᾳ τῇ ἑβδόμῃ Σάββατα Κυρίῳ τῷ Θεῷ σου.
- 5) Τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου, ἵνα εὖ σοι γένηται καὶ ἵνα μακροχρόνιος γένη ἐπὶ τῆς γῆς.
- 6) Οὐ φονεύσεις.
- 7) Οὐ μοιχεύσεις.
- 8) Οὐ κλέψεις.
- 9) Οὐ ψευδομαρτυρήσεις κατὰ τοῦ πλησίον σου μαρτυρίαν ψευδῆ.
- 10) Οὐκ ἐπιθυμήσεις τὴν γυναῖκα τοῦ πλησίον σου, οὐκ ἐπιθυμήσεις τὴν οἰκίαν τοῦ πλησίον σου, οὐδὲ τὸν ἀγρὸν αὐτοῦ, οὐδὲ τὸν

(1) Ῥωμ. 6'. 14.

παῖδα αὐτοῦ, οὐδὲ τὴν παιδείαν αὐτοῦ, οὔτε τοῦ βοῦς αὐτοῦ, οὔτε τοῦ ὑπόζυγιου αὐτοῦ, οὔτε παντὸς κτήρους αὐτοῦ, οὔτε ὅσα τῷ πλησίον σου ἐστίν.

§ 3. Πρώτη ἐντολή.

« Ἐγὼ εἰμι Κύριος ὁ Θεός σου, ὅστις ἐξήγαγόν σε ἐκ γῆς Αἰγύπτου, ἐξ οἴκου δουλείας. Οὐκ ἔσονται σοι θεοὶ ἕτεροι πλὴν ἐμοῦ ». Ἡ πρώτη ἐντολή διδάσκει ἡμᾶς νὰ τιμῶμεν καὶ ἀναγνωρίζωμεν ἕνα μόνον Θεόν, τὸν ἀληθινόν, ἐκτὸς τοῦ ὁποίου οὐδεὶς ἄλλος ὑπάρχει. Ἡ ἐντολή αὕτη εἶναι ἡ σπουδαιότερα πασῶν, καὶ ἐπὶ ταύτης στηρίζεται ὅλον τὸ οἰκοδόμημα τῆς πίστεως, ὡς καὶ ὁ Σωτὴρ ῥητῶς εἶπεν « Αὕτη ἐστὶν ἡ πρώτη καὶ μεγάλη ἐντολή », διότι, ὅταν τις πιστεῦσῃ εἰλικρινῶς εἰς τὸν Θεόν καὶ ἀγαπᾷ αὐτὸν ἐξ ὅλης ψυχῆς καὶ καρδίας ὡς πανάγαθον καὶ φιλεύσπλαγγνον Πατέρα, ὅστις ἐχορήγησεν ἀφθόνως εἰς αὐτὸν πάντα τὰ ἀγαθὰ, τότε εἶναι ἀδύνατον νὰ μὴ ἐκπληραῖ καὶ ἀπάσας τὰς θείας αὐτοῦ ἐντολάς. Παραβαίνουνσι δὲ τὴν ἐντολήν ταύτην

1) Οἱ ἄθεοι, τοιῦτέστιν οἱ ἀρνούμενοι τὴν ὑπαρξίν τοῦ Θεοῦ πολλὰκις καὶ παρὰ τὴν φωνὴν τῆς συνειδήσεώς των, οἵτινες δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ εἶναι, ἢ παρὰφρονες ἢ κακοῦργοι καὶ ἀνήθικοι.

2) Οἱ Πολυθεῖσται ἢ εἰδωλολάτραι, οἱ λατρεύοντες πολλοὺς θεοὺς ἢ τὰ κτίσματα παρὰ τὸν κτίσαντα, ὡς λέγει καὶ ὁ ἀπόστολος Παῦλος « οἱ ἀλλάξαντες τὴν δόξαν τοῦ ἀφθάρτου Θεοῦ ἐν ὁμοιωματι εἰκόνης φθαρτοῦ ἀνθρώπου καὶ πετεινῶν καὶ τετραπόδων καὶ ἐρπετῶν ». (Ῥωμ. α'. 23).

3) Οἱ Ὑλισταὶ καὶ ἐλευθερόφρονες, οἵτινες ἀρνοῦνται τὸν Θεόν καὶ τὴν πάνσοφον αὐτοῦ πρόνοιαν καὶ ἀποδίδουσι τὰ πάντα εἰς τυφλὴν τινα τύχην ἢ τὸ εἰμαρμένον, καὶ οἵτινες εἶναι ὀλοφύχως παραδεδομένοι εἰς τὰς ἡδονὰς καὶ τὰς ἀπολαύσεις.

4) Οἱ μάγοι, οἱ καυχώμενοι, ὅτι διὰ διαφόρων ἐμφδῶν (ἐξορκισμῶν) διαθέτουσι τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ κατὰ βούλησιν καὶ προβλέπουσι τὸ μέλλον διὰ τῶν χειρῶν ἢ διαφόρων ἄλλων μέσων πρὸς τούτοις δὲ καὶ οἱ ἐλπίζοντες καὶ προστρέχοντες εἰς αὐτούς.

δ) Οἱ δεισιδαίμονες, οἵτινες ἐκ διαφόρων οἰωνῶν, προσώπων ἢ πραγμάτων προβλέπουσι τὴν δυστυχίαν ἢ εὐτυχίαν αὐτῶν καὶ διακρίνουσι τὰς ἡμέρας εἰς ἀποφράδας καὶ μὴ πρὸς τοῦτοις δὲ καὶ οἱ ἐπαιρόμενοι διὰ τὰ πλοῦτη καὶ τὰς ἐπιδεικτικὰς αὐτῶν ἀγαθοεργίας, διὰ τῶν ὁποίων νομίζουσιν, ὅτι ἔγιναν ἀρεστοὶ καὶ εἰς τὸν Θεὸν καὶ εἰς τοὺς ἀνθρώπους.

ε) Οἱ αἰρετικοὶ καὶ κακόδοξοι, τοῦτέστι πάντες οἱ μὴ παραδεχόμενοι τὰς ἀληθείας καὶ τὰ δόγματα τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἀλλὰ στρεβλοῦντες αὐτὰ κατὰ τὰς ἰδέας τῶν ἀποπλανῶσι καὶ τοὺς ἄλλους ἐκ τῆς ὀρθῆς πίστεως.

§ 4. Δευτέρα ἐντολή.

27

«Οὐ ποιήσεις σεαυτῷ εἰδῶλον, οὐδὲ παντὸς ὁμοίωμα, ὅσα ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω, καὶ ὅσα ἐν τῇ γῇ κάτω, καὶ ὅσα ἐν τοῖς ὕδασι ὑποκάτω τῆς γῆς, οὐ προσκυνήσεις αὐτοῖς, οὐδὲ μὴ λατρεύσεις αὐτοῖς». Ἡ ἐντολή αὕτη εἶναι συμπλήρωμα οὕτως εἰπεῖν τῆς πρώτης, διδάσκει δὲ ἡμᾶς οὐδὲν ὁμοίωμα ἢ κτίσμα τοῦ Θεοῦ νὰ λατρεύωμεν, εἴτε οὐράνιον εἴτε ἐπίγειον. Ἀποβλέπει δὲ τοὺς διαφόρους λαοὺς, οἵτινες ἐλάτρευον καὶ λατρεύουσι τὰ οὐράνια σώματα, τὰ διάφορα ζῆα, τὰ εἰδῶλα καὶ τὰ ξόανα, καὶ ἐν γένει ἀπαγορεύει τὴν κτισματολατρείαν καὶ εἰδωλολατρείαν. Παραβαίνουσι δὲ τὴν ἐντολὴν ταύτην α') οἱ εἰδωλολάτραι καὶ κτισματολάτραι, καὶ τοιοῦτοι ἦσαν ἅπαντες οἱ ἀρχαῖοι λαοὶ πλὴν τῶν Ἰουδαίων, ἔτι δὲ καὶ νῦν οὐκ ὀλίγοι εἰσὶν ἐν Ἀσίᾳ, Ἀφρικῇ καὶ ἄλλαχού, οἵτινες λατρεύουσι τὰ ἄστρα, τὰ εἰδῶλα, τὸ πῦρ, τὴν φύσιν καὶ εἴ τι ἕτερον.

β') Οἱ πλεονέκται καὶ φιλάργυροί, τῶν ὁποίων Θεὸς εἶναι τὸ χρῆμα καὶ πάντα τὰ ὑλικά ἀγαθὰ.

γ') Οἱ φιλήδονοι, οἵτινες τὰ πανταχουσιάζουσιν, ὅπως ἰκανοποιησῶσι τὰς ὀρέξεις καὶ τὰ πάθη αὐτῶν.

δ') Οἱ δεισιδαίμονες, οἵτινες ἀποδίδουσι μεγίστην σημασίαν εἰς μηδαμινὰ πράγματα, καὶ τιμῶσι πλέον τὴν δεινὰ εἰκόνα ἢ τὴν δεινὰ.

§ 5. Περὶ τῆς τιμῆς καὶ ἐπικλήσεως τῶν ἁγίων.

Διὰ τῆς ἐπικλήσεως τῆς Θεοτόκου καὶ τῶν ἁγίων ἐν ταῖς προσευχαῖς ἡμῶν καὶ τῆς προσηκούσης τιμῆς, τὴν ὁποῖαν ἀποδίδομεν εἰς αὐτούς, δὲν παραβαίνομεν τὸ παράπαν τὴν ἐντολὴν ταύτην· διότι δὲν ἐπικαλούμεθα αὐτούς πρὸς σωτηρίαν ἡμῶν, ἥτις μόνον ἐκ τοῦ Σωτῆρος ἐξαρτᾶται, οὐδὲ λατρεύομεν αὐτούς ὡς θεούς, ἀλλ' ἐπειδὴ ἠγωνίσθησαν αὐτοὶ καὶ ὑπέστησαν μυρίους ἀγῶνας καὶ μαρτύρια ὑπὲρ τῆς τοῦ Χριστοῦ πίστεως καὶ ἠξιώθησαν δι' αὐτὸ τῆς θείας μακαριότητος τιμῶμεν μετ' εὐλαθείας καὶ γεραίρομεν, παρακαλοῦντες σὺναμα μετὰ συντετριμμένης καρδίας, ὅπως ἐνώσαντες τὰς προσευχὰς αὐτῶν μετὰ τῶν ἡμετέρων πρεσβεύωσιν (μεσιτεύωσιν) ὑπὲρ ἡμῶν ἐνώπιον τοῦ θρόνου τῆς θείας Αὐτοῦ Μεγαλειότητος· διότι, καθὰ ὁ ἀπόστολος Ἰάκωβος λέγει, «πολὺ ἰσχύει δέσις δικαίου ἐνεργουμένη» (1), πρὸς δὲ διότι καὶ αὐτοὶ προσηυχῆθησαν καὶ ὑπὲρ ἄλλων καὶ ἐτέρους πρὸς τοῦτο παρώτρυναν. (2) Διὰ τῆς ἐπικλήσεως δὲ ταύτης οὐδόλως ἐλαττοῦμεν τὴν τοῦ Σωτῆρος χάριν καὶ μεσιτείαν, ἥτις ἀποτελεῖ τὸν ἀκρογωνιαίον λίθον τῆς ἡμῶν σωτηρίας καὶ προσευχῆς. Ὡς οὖν ἡ προσκύνησις καὶ ἡ τιμὴ τῶν ἁγίων εἰκόνων οὐδόλως ἀντιβαίνει εἰς τὴν ἐντολὴν ταύτην, διότι, ὡς ὤρισεν ἡ Ζ'. Οἰκουμένηκη Σύνοδος (3), ὀφείλομεν νὰ τιμῶμεν καὶ προσκυνῶμεν αὐτάς ὡς τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἁγίων εἰκόνας, τῶν ὁποίων ἡ τιμὴ μεταβαίνει εἰς τὰ πρωτότυπα, καὶ οὐχὶ νὰ λατρεύομεν αὐτάς καθ' ἑαυτάς ὡς τὸν Θεόν καὶ Σωτῆρα. Τιμῶμεν δὲ αὐτάς πρὸς ἀνάμνησιν τῶν ἔργων τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἀγαπητῶν δούλων αὐτοῦ· ὥστε παραβαίνοσι τελείως τὴν ἐντολὴν ταύτην οἱ λατρεύοντες αὐτάς καὶ ἀποδίδοντες θείας τιμὰς καὶ ἐξ αὐτῶν μόνον ἐλπίζοντες τὴν ἑαυτῶν σωτηρίαν ἢ προτιμῶντες τὴν δεῖνα ἢ δεῖνα εἰκόνα, τὴν ὁποῖαν καὶ μόνον λατρεύουσι.

(1) Ἰακώβ. ε'. 16. (2) Ῥωμ. ιε'. 30. Β'. Κορ. α'. 11. (3) Τὴν ἀλήθειαν ταύτην ἐκηρύξαμεν, ὥστε κατὰ πάντα ἀποδέχεσθαι τὰς σεπτὰς εἰκόνας καὶ τὰς πέντε προσκυνεῖν, ἧτοι ἀσπάζεσθαι. (Συνόδ. Ζ' πρᾶξ. 7).

§ 6. Ἐντολὴ τρίτη.

«Οὐ λήψῃ τὸ ὄνομα Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου ἐπὶ ματαίῳ». Ἡ ἐντολὴ αὕτη ἐπιτάσσει εἰς ἡμᾶς νὰ μὴ μεταχειριζώμεθα τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ ματαίως ἄνευ τῆς προσηκούσης εὐλαθείας καὶ φόβου, διότι μετὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ Θεοῦ συνδέεται ἅπασα αὐτοῦ ἡ παντοδυναμία καὶ ἡ εὐεργετικὴ πρόνοια ὑπὲρ ἡμῶν, πρὸς τὴν ὅποیان πρέπει νὰ δεικνύωμεν πάντοτε βαθύτατον σεβασμόν. Ὁ δὲ Κύριος ἡμῶν Ι. Χ. συμβουλεύει νὰ λέγωμεν ναί, ναί, καὶ ὄχι, ὄχι, (1) τουτέστι τὴν ἀλήθειαν καὶ μόνην τὴν ἀλήθειαν. Παραβαίνουσι δὲ ταύτην α') οἱ ἄνευ λόγου καὶ ἀνάγκης ὀρκιζόμενοι καὶ μάλιστα ἐν ταῖς ὀμιλίαις αὐτῶν.

β') Οἱ βλάσφημοι, οἵτινες ἔνεκα τῆς παρώσεως τῆς συνειδήσεώς των (τῆς ἀσυνειδήσιας των) βλασφημοῦσι τὸν Θεόν, τὸν τίμιον Σταυρόν, τὴν Θεοτόκον, καὶ πᾶν ὅτι ἱερόν καὶ ὅσιον ἢ ἀποδίδουσιν εἰς τὸν Θεόν πάντα τὰ δυστυχήματά των γογγύζοντες κατὰ τῆς θείας προνοίας.

γ') Ὅσοι ὀμνύουσι ψευδῶς, ἰδίᾳ δὲ ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου, συντελοῦντες οὕτω, εἰς τὴν στρέβλωσιν τῆς δικαιοσύνης, ἥτις ὡς ἐκ τούτου πολλάκις τιμωρεῖ τὸν ἀθῶον καὶ ἀπαλλάσσει τὸν ἔνοχον, καὶ ὅσοι ὀμνύοντες παραβαίνουσι τὸν ὄρκον αὐτῶν.

δ') Οἱ ψευδοπροφήται, οἱ προλέγοντες προφητείας καὶ ἐπαίρομενοι, ὅτι ὁ Θεὸς ἀπεκάλυψεν εἰς αὐτοὺς τὸ μέλλον.

ε') Οἱ ἐπικαλούμενοι τὴν τοῦ Θεοῦ βοήθειαν χάριν αἰσχυρῶν σκοπῶν, ἥτοι ληστείας, κλοπῆς καὶ ἄλλων ἐγκληματικῶν πράξεων. Δὲν ἀπηγόρευσεν ὁ Σωτὴρ ἐντελῶς τὸν ὄρκον· διότι, καὶ Αὐτὸς ὠρκίσθη ἐνώπιον τοῦ Ἀρχιερέως (2) καὶ ὁ ἀπόστολος Παῦλος λέγει «πάσης ἀντιλογίας εἰς βεβαίωσιν ὁ ὄρκος». (3) Ὅφειλομεν λοιπὸν καὶ ἐνώπιον τῶν δικαστηρίων νὰ ὀμνύωμεν πρὸς εὔρεσιν τῆς ἀληθείας, καὶ ἐνώπιον τῶν ἀρχῶν τῆς πολιτείας πρὸς εὐὸρκον ἐξάσκησιν τῶν καθήκοντων ἡμῶν. Ἐν οὐδεμιᾷ δ' ἐτέρᾳ περιπτώσει ἐπιτρέπεται ὁ ὄρκος, ἀλλὰ μόνον τὸ ναί καὶ τὸ ὄχι, τουτέστιν καθκρὰ ἀλήθειαν κατὰ τὴν ἐντολὴν τοῦ Σωτῆρος, διότι οὕτω πράττοντες θέλομεν ἀσκηθῆ καὶ

(1) Ματ. ε'. 34—38. (2) Ματ. κς'. 63—64. (3) Ἐβρ. ζ' 16.

συνήθεια εἰς τὴν εὐκρίνειαν καὶ ἀλήθειαν, ἐπὶ τῆς ὁποίας στηρίζεται ἡ εὐημερία συμπάσης τῆς κοινωρίας.

§ 7. Ἐντολὴ τετάρτη.

«Μνήσθητι τὴν ἡμέραν τῶν Σαββάτων ἀγιάζειν αὐτήν. Ἐξ ἡμέρας ἔργῳ καὶ ποιήσεις πάντα τὰ ἔργα σου, τῇ δὲ ἡμέρᾳ τῇ ἐβδόμῃ Σάββατα Κυρίου τῷ Θεῷ σου». Ἡ ἐντολὴ αὕτη μᾶς διδάσκει νὰ ἀφιερῶμεν τὴν Κυριακὴν καὶ τὰς ἄλλας καθωρισμένας ἑορτὰς εἰς τὴν λατρείαν τοῦ Θεοῦ, ἀφοῦ ἐπὶ ἕξ ἡμέρας ἐργαζόμεθα διὰ τὰς βιωτικὰς ἡμῶν ἀνάγκας. Ἀντὶ δὲ τοῦ Σαββάτου τῶν Ἑβραίων, ὅπερ σημαίνει ἀνάπαυσιν, καθιερώθη ἡ ἡμέρα, ἡ χάριν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ὀνομασθεῖσα Κυριακὴ. Ὅπως δὲ οἱ Ἰουδαῖοι ἀφιέρωσαν τὸ Σάββατον καὶ πρὸς ἀνάμνησιν τῆς τοῦ Θεοῦ δημιουργίας καὶ τῆς ἐκ τῆς δουλείας τῆς Αἰγύπτου ἐλευθερώσεως αὐτῶν, οὕτως καθιερώθη καὶ παρὰ τοῖς Χριστιανοῖς ἡ Κυριακὴ ὡς ἑορτὴ, καὶ χάριν τῆς ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου καὶ χάριν τῆς ἀπολυτροφώσεως ἡμῶν ἐκ τῆς δουλείας τῆς ἀμαρτίας. Ὁφείλομεν λοιπὸν κατὰ τὴν Κυριακὰς καὶ τὰς λοιπὰς Δεσποτικὰς καὶ τῶν ἁγίων ἑορτὰς νὰ παύωμεν πάσης ἐργασίας ἐκτὸς ἀπολύτου ἀνάγκης καὶ νὰ προσερχώμεθα εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ἵνα προσευχόμενοι εὐλογῶμεν καὶ δοξάζωμεν τὸν Θεόν, δι' ἃς ἐπεδαψίλευσεν (ἀφθόνως ἔδωκεν) ἡμῖν ἀπείρους εὐεργεσίας, κατ' οἶκον δὲ διδάσκωμεν τὰ τέκνα καὶ τοὺς ὑπηρέτας ἡμῶν τὰς τῆς θρησκείας ὑψηλὰς ἀληθείας πρὸς ἠθικὴν αὐτῶν διαμόρφωσιν. Παραβαίνουσι δὲ τὴν ἐντολὴν ταύτην

α') Ἐκεῖνοι, οἵτινες μεταβαίνοντες εἰς τοὺς ναοὺς ἐξ ἀπλῆς συνήθειας χωρὶς νὰ προσεύχωνται, παρεκτρέπονται εἰς φλυαρίας, γέλωτας καὶ ἀσέμνους τρόπους.

β') Ὅσοι οὐδόλως μεταβαίνουν εἰς τοὺς ναοὺς ἕνεκα ῥαθυμίας, ἢ ἀσεβείας, προτιμῶσι δὲ τὰς διασκεδάσεις καὶ τὰ κοινὰ συνεντευκτήρια. Οἱ τοιοῦτοι θεωροῦνται ἀφωρισμένοι ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας καθὼς καὶ ὅσοι ἐπὶ 3 καὶ 4 ἐβδομάδας κατὰ συνέχειαν δὲν μεταβαίνουν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ἐνῶ εἶναι ὑγιεῖς.

γ') Ἐκεῖνοι, οἵτινες ἕνεκα πλεονεξίας ἐργάζονται καὶ κερδοσκοποῦσι

τουθ' ὅπερ δεικνύει, ὅτι εἶναι δοῦλοι τοῦ Μαμμωνᾶ καὶ οὐχὶ τοῦ Θεοῦ.

δ') Ὅσοι ἐν κραিপάλῃ καὶ μέθῃ διέρχονται τὰς ἐορτάς, ἕνεκα τοῦ ὁποίου συμβαίνουνσι τὰ φρικαλεώτερα κακουργήματα· οἱ τοιοῦτοι δὲ οὐχὶ μόνον βεβηλοῦσι τὴν ἐορτήν, ἀλλὰ καθιστῶσιν αὐτὴν καὶ περιττήν.

ε') Οἱ ἱερεῖς καὶ κληρικοὶ, οἱ μὴ διδάσκοντες ἐπ' Ἐκκλησιαίς καὶ παραβαίνοντες οὕτω τὰ καθήκοντα αὐτῶν, καὶ μάλιστα ὅταν εἶναι ἱκανοὶ νὰ διδάσκωσιν.

§ 8. Ἐντολὴ πέμπτη.

«Τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου, ἵνα εὖ σοι γένηται καὶ ἵνα μακροχρόνιος γένη ἐπὶ τῆς γῆς». Ἡ ἐντολὴ αὕτη ἐπιβάλλει εἰς ἡμᾶς νὰ τιμῶμεν καὶ ἀγαπῶμεν ἐξ ὅλης ψυχῆς καὶ καρδίας τοὺς γονεῖς ἡμῶν ὑπακούοντες εἰς αὐτοὺς πάντοτε καὶ αἰσθανόμενοι βαθεῖαν τὴν εὐγνωμοσύνην διὰ τὰς ἀπείρους αὐτῶν μερίμνας καὶ εὐεργεσίας, τὰς ὁποίας ἐπεδαψίλευσαν εἰς ἡμᾶς ἐκ γενετῆς. Τὴν εὐγνωμοσύνην δὲ ὀφείλομεν νὰ δεικνύωμεν οὐχὶ διὰ λόγων, ἀλλὰ καὶ δι' ἔργων περιποιούμενοι αὐτοὺς ἐν ταῖς ἀνάγκαις ἢ ταῖς ἀσθενείαις αὐτῶν μέχρι τέλους τοῦ βίου. Διότι τίνας ἄλλους μετὰ τὸν Θεὸν ἔχομεν μεγαλειτέρους αὐτῶν εὐεργέτας, οἵτινες ἠγωνίσθησαν καὶ ἐβασανίσθησαν καθ' ὅλον τὸν βίον αὐτῶν τὰ πάνδεινα ὑποστάντες χάριν τῆς εὐδαιμονίας τῶν τέκνων τῶν; Καὶ ἡ ἁγία Γραφὴ λέγει· «Ἐν ὅλη καρδίᾳ σου δόξασον πατέρα σου, καὶ μητρός ὡδίνας μὴ ἐπιλάβου· μνήσθητι, ὅτι δι' αὐτῶν ἐγεννήθης, καὶ τί ἀνταποδώσεις αὐτοῖς καθὼς αὐτοί;» Ὡστε οὐδὲν πρέπει νὰ πράττωμεν ἄνευ τῆς συγκαταθέσεως αὐτῶν, (1) ἵνα μὴ ἐπισύρωμεν τὴν ὀργὴν καὶ ἀγανάκτησιν αὐτῶν, τοῦθ' ὅπερ εἶναι ὀλέθριον δι' ἡμᾶς· διότι «εὐχαὶ γονέων στηρίζουσιν οἴκους». Ἀλλοίμονον δὲ εἰς ἐκεῖνα τὰ τέκνα, ἅτινα οὔτε ὑπακούουσιν οὔτε μεριμνῶσι καθόλου περὶ τῶν γονέων τῶν, ὅταν εὐρίσκονται εἰς δυσχερεῖς περιστάσεις καὶ ἀνάγκας. Τὰ τοιαῦτα τέκνα ὡς χείρονα καὶ αὐτῶν τῶν θηρίων θὰ τιμωρηθῶσι σκληρῶς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ. Καὶ οἱ γονεῖς ἐξ ἄλλου ὀφείλουσι νὰ παιδαγωγῶσι καὶ ἀνατρέφωσι τὰ τέκνα αὐτῶν ἐν

(1) Σειρ. ζ'. 27.

εὐσεβεία καὶ φόβῳ Κυρίου νοουθετοῦντες αὐτὰ εἰς πᾶν θεάρεστον ἔργον παρέχοντες ἑαυτοὺς μάλιστα παράδειγμα ἀρετῆς καὶ προσπαθοῦντες οὐχὶ διὰ σκληρῶν καὶ ἀπανθρώπων, ἀλλὰ δι' ἐπιεικῶν μέσων νὰ διορθώσωσι τὰ σφάλματά των καὶ συντελέσωσιν οὕτω καὶ εἰς τὴν βελτίωσιν καὶ προκοπὴν αὐτῶν.

Ἐπειδὴ δὲ καὶ οἱ ἡγεμόνες καὶ οἱ ἄρχοντες ἐπέχουσι θέσιν πατρὸς τῆς πολιτείας, καὶ αὐτοὺς ὀφείλομεν νὰ τιμῶμεν, ἐπειδὴ μεριμνῶσι περὶ τῆς κοινωνικῆς εὐημερίας καὶ ἀσφαλείας ἡμῶν. Ὀφείλομεν δὲ πρὸς τούτοις νὰ σεβώμεθα ἔτι μᾶλλον τοὺς διδασκάλους καὶ ἱερεῖς ὡς πνευματικούς πατέρας, οἵτινες φροντίζουσι περὶ τῆς ἠθικῆς ἡμῶν βελτιώσεως καὶ ψυχικῆς σωτηρίας, καὶ ἐν γένει πάντας τοὺς πρεσβυτέρους ἡμῶν καὶ ἐκείνους οἵτινες ὅπωςδήποτε προφέρουσιν ὑπηρεσίας ὠφελίμους εἰς τὴν κοινωνίαν.

§ 9. Ἔκτῃ ἐντολῇ.

«Ὁὐ φονεύσεις». Ἡ ἐντολὴ αὕτη διδάσκει ἡμᾶς, ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἀφαιρῶμεν τὴν ζωὴν τοῦ ἄλλου ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ, τούναντίον ὀφείλομεν νὰ ὑπερασπιζώμεθα πάντας ὡς ἡμᾶς αὐτούς, καθὰ καὶ ὁ Σωτὴρ εἶπεν⁽¹⁾ «Ἀγαπήσεις καὶ τὸν πλησίον σου ὡς ἑαυτόν» διότι ἀπαντες καταγόμενοι ἐξ ἐνὸς γένους εἴμεθα μέλη μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς οἰκογενείας, καὶ διότι ὁ ἄνθρωπος κατ' εἰκόνα τοῦ Θεοῦ πλασθεὶς εἶναι εἰκὼν τοῦ Θεοῦ «καὶ ναὸς τοῦ ἐν ὑμῖν ἁγίου Πνεύματός ἐστιν, εὗ ἔχετε ἀπὸ Θεοῦ καὶ οὐκ ἐστὲ ἑαυτῶν ἠγοράσθητε γὰρ τιμῆς· δοξάσατε δὴ τὸν Θεὸν ἐν τῷ σώματι καὶ ἐν τῷ πνεύματι ὑμῶν, ἅτινά ἐστι τοῦ Θεοῦ⁽²⁾» Ὁ δὲ Σωτὴρ συμπληρώσας τὴν ἐντολὴν ταύτην οὐ μόνον ἀπαγορεύει τὸν φόνον, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν ὀργὴν παραλόγως προερχομένην καὶ ὕβριν διότι οὕτως ἐξαλείφεται ἐκ τῆς καρδίας ἡμῶν πᾶσα ῥίζα τοῦ κακοῦ «Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν πᾶς ὁ ὀργιζόμενος τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ εἰκῆ (ἄνευ λόγου) ἔνοχος ἐσται τῇ κρίσει⁽³⁾. Παραβαίνουσι δὲ τὴν ἐντολὴν ταύτην

α') ὅσοι φονεύουσι δι' ὅποιανδήποτε αἰτίαν ἢ συνεργοῦσιν εἰς φόνον ἐκτὸς τῶν ὑπὲρ πατρίδος μαχομένων.

(1) Ματ. κβ'. 39. (2) Α' Κορ. στ'. 19, 20. (3) Ματ. ε' 22.

β') οἱ ἄδικοι δικασταί, οἵτινες ἐν γνώσει καταδικάζουσιν εἰς θάνατον ἢ εἰς δεσμὰ ἀθώους ἕνεκα πάθους ἢ ἄλλων λόγων.

γ') οἱ σκληρῶς καὶ ἀπανθρώπως φερόμενοι πρὸς τοὺς δούλους καὶ ὑποσκάπτοντες διὰ διαφορῶν βασάνων τὴν ζωὴν καὶ ὑγείαν αὐτῶν.

δ') ὅσοι παρέχουσιν ἄσυλον καὶ περίθαλψιν εἰς κακούργους γινόμενοι οὕτω συνεργοὶ τῶν κακουργημάτων αὐτῶν.

ε') ὅσοι διὰ συκοφαντίας ἢ ἄλλων ἀνηθίκων μέσων προσπαθοῦσι νὰ δολοφονήσωσι τὴν τιμὴν καὶ ὑπόληψιν τῶν ἄλλων καὶ ὑποσκάπτουσιν οὕτω τὴν ὑγείαν καὶ ζωὴν αὐτῶν.

ς') οἱ αὐτοκτονοῦντες, οἵτινες θυσιάζουσιν τὴν ζωὴν αὐτῶν, τῆς ὁποίας οὐδαμῶς εἶναι κύριοι· διότι μόνος ὁ Θεός, ὁστις ἔδωκεν ἡμῖν τὴν ὑπαρξίν καὶ τὴν ζωὴν, αὐτὸς μόνος κέκτηται τὸ δικαίωμα τοῦτο, ὁπόταν εὐδακῆσῃ. Μεταξὺ δὲ τῶν αὐτοκτονούντων πρέπει τις νὰ συγκαταριθμῆσῃ καὶ ἐκείνους, οἵτινες παραλόγως καὶ ἐκουσίως ἐκθέτουσιν εἰς κίνδυνον τὴν ζωὴν αὐτῶν, καὶ ἐκείνους, οἵτινες ἕνεκα λύπης καὶ ἀπελπισίας ἀφίνουσι τὸ σῶμά των νὰ καταρρεῦσῃ καὶ οὕτω κατέλθῃ εἰς τὸν τάφον καί, τὸ σπουδαιότερον πάντων ἐκείνους, οἵτινες ἕνεκα φιληδονίας πράττουσιν ἀνηθίκους καὶ ἀίσχρὰς πράξεις καταστρέφοντες ἡμέραν τῆ ἡμέραν τοιοιτοτρόπως τὸ σῶμά των, ὥστε γίνονται ἢ φθισικοὶ ἢ παραλυτικοὶ ἢ ἠλίθιοι· ἢ παράφρονες. Οἱ τοιοῦτοι οὐδέποτε θέλουσι συχωρηθῆ παρὰ τοῦ Θεοῦ· διότι καταστρέφουσι τὴν εἰκόνα Αὐτοῦ.

§ 10. Ἐβδόμη ἐντολή.

«Οὐ μοιχεύσεις». Ἡ ἐντολή αὕτη ἐπιβάλλει εἰς τὸν ἄνθρωπον νὰ διαφυλάττῃ τὸν γάμον ἱερὸν καὶ ἀμίαντον, δηλαδὴ τὴν συζυγικὴν πίστιν· διότι ἐξ αὐτῆς ἐξαρτᾶται ἡ ἀγάπη καὶ εὐδαιμονία τῆς οἰκογενείας καὶ σὺν αὐτῇ ἀπάσης τῆς κοινωνίας· διότι ἄνευ ταύτης καταστρέφονται τὰ θεμέλια καὶ ἡ ἱερότης τοῦ γάμου καὶ συνεπείᾳ τούτου ἡ κοινωνία βαίνει κατὰ κρημνῶν καὶ εἰς αὐτοδιάλυσιν. Ὁ Σωτὴρ συμπληρῶν τὴν ἐντολὴν ταύτην οὐ μόνον καταδικάζει τοὺς παραβαίνοντας αὐτήν, ἀλλ' ἀπαγορεύει καὶ πάντα κακὸν διλογισμὸν ἢ αἰσχρὰν ἐπιθυμίαν, καὶ ταῦτα, ἵνα ἐκριζώσῃ τὴν αἰτίαν, ἐκ τῆς ὁποίας προέρχεται πᾶν κακόν». Ὁφείλομεν λοιπὸν νὰ εἴμεθα σώφρονες,

ἀγνοί καὶ ἐγκρατεῖς· διότι οἱ πράττοντες ἀνθρώπους πράξεις καταρροπαίνουσι τὸ σῶμα αὐτῶν, ὅπερ πρέπει νὰ εἶναι ἀγνόν καὶ ἀμόλυτον ἀπὸ πάσης αἰσχρᾶς πράξεως ὡς κατοικητήριον Θεοῦ, καθὰ λέγει καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος «ἢ οὐκ οἶδατε, ὅτι τὸ σῶμα ὑμῶν ναὸς τοῦ ἐν ὑμῖν ἁγίου Πνεύματος ἐστίν, οὗ ἔχετε ἀπὸ Θεοῦ καὶ οὐκ ἐστὲ ἑαυτῶν;» οἱ τοιοῦτοι λοιπὸν καταστρέφουσι τὴν ὑγίειαν τῶν περιλίπτοντες πολλάκις εἰς βδελυρὰς καὶ ἀνιάτους νόσους, ἐξ ὧν ἐπέρχεται φρικαλέως ὁ θάνατος. Ἐνῶ τοῦναντίον ὁ σώφρων καὶ ἠθικὸς ἄνθρωπος αἰσθάνεται οὐ μόνον ἄκραν σωματικὴν εὐεξίαν καὶ δύναμιν, ἀλλὰ καὶ ἄκρατον τῆς ψυχῆς χαρὰν καὶ ἀγαλλίασιν καὶ ἐν γένει πᾶσαν εὐδαιμονίαν· διότι οὕτως ἐκπληρεῖ συμφώνως πρὸς τὸν ἠθικὸν νόμον τὸν ὑψηλὸν αὐτοῦ ἐπὶ τῆς γῆς σκοπόν.

§ 11. Ὁγδὸν ἐντολή.

«Οὐ κλέψεις». Διὰ τῆς ἐντολῆς ταύτης διδασκόμεθα ν' ἀποφεύγωμεν πᾶσαν κλοπὴν καὶ ἀδικίαν ἢ σφετερισμὸν ὅποιονδήποτε τῆς περιουσίας τῶν ἄλλων. Κλοπὴ δὲ εἶναι οὐ μόνον ἡ φανερώς ἢ κρυφίως ἀφαίρεσις τῶν ἀλλοτρίων πραγμάτων, ἀλλὰ καὶ ἐκείνη, ἣτις γίνεται διὰ δόλου καὶ ἀπάτης, εἴτε δι' ἑλλιπῶν μέτρων ἢ σταθμῶν, ἢ νοθεύσεως τῶν πραγμάτων, καὶ ἣτις προέρχεται ἐξ ἀπληστίας καὶ φιλαργυρίας. Πρὸς συμπλήρωσιν τῆς ἐντολῆς ταύτης ὁ Σωτὴρ οὐ μόνον ἀπαγορεύει πᾶν εἶδος κλοπῆς, ἀλλὰ τοῦναντίον μᾶς ἐπιτάσσει νὰ προσφέρωμεν τὸ ἡμισυ τῶν ὑπαρχόντων ἡμῶν εἰς τοὺς ἐνδεεῖς καὶ ἀπόρους· «ὁ ἔχων δύο χιτῶνας δότω τῷ μὴ ἔχοντι τὸν ἕτερον». Ἴδου οὐράνιος ἐντολή, ἣν ὀφείλομεν κατὰ τὸ δυνατόν νὰ ἐκτελῶμεν.

Παραβαίνουσι δὲ τὴν ἐντολήν ταύτην

α') Οἱ λησται καὶ οἱ κλέπται, οἱ διὰ τῆς βίας φανερώς ἢ κρυφίως ἀφαρπάζοντες τὴν περιουσίαν τῶν ἄλλων.

β') Οἱ δι' ὑποσχέσεων ἢ διὰ δόλου καὶ ἀπάτης κλέπτοντες τὰ ἀλλότρια. Εἰς αὐτὴν δὲ τὴν τάξιν ἀνήκουσιν ἐκεῖνοι, οἵτινες διὰ ψευδῶν μέτρων καὶ σταθμῶν ἢ νοθείας τῶν πραγμάτων ἐμπορεύονται, καὶ ἐν γένει ὅσοι σκοπίμως τοὺς ἄλλους ζημιουσι πρὸς ἰδίαν αὐτῶν κερδοσκοπίαν. Ἴνα δὲ ἀποφεύγωμεν τὴν ἀμαρτίαν ταύτην, ὀφείλομεν

νά εἰμεθα ἀφιλοκερδεῖς μὴ ἐπιτρέποντες νὰ εἰσχωρήσῃ εἰς τὴν καρδίαν ἡμῶν τὸ πάθος τῆς φιλαργυρίας καὶ ἀπληστίας, πρὸ πάντων δὲ πρέπει νὰ συνηθίσωμεν εἰς τὴν ἐντιμον ἐργασίαν, ἐξ ἧς οὐ μόνον νὰ ποριζώμεθα τὰ πρὸς διατροφήν, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλους νὰ βοηθῶμεν ἐν καιρῷ ἀνάγκης δυνάμεθα.

§ 12. Ἐνάτη ἐντολή.

«Οὐ ψευδομαρτυρήσεις κατὰ τοῦ πλησίον σου μαρτυρίαν ψευδῆ». Ἡ ἐντολή αὕτη διδάσκει ἡμᾶς νὰ μὴ δίδωμεν ψευδῆ μαρτυρίαν οὐδὲ νὰ καταλαλῶμεν ἢ βλάπτωμεν ἄλλους ἔχοντες ὑπ' ὄψει τὸν τοῦ Σωτῆρος οὐράνιον λόγον· «Πάντα οὖν ὅσα ἂν θέλητε, ἵνα ποιῶσιν ὑμῖν οἱ ἄνθρωποι, οὕτω καὶ ὑμεῖς ποιεῖτε αὐτοῖς· οὗτος γάρ ἐστιν ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται (1). Καὶ ὅπως δὲν πρέπει νὰ προσβάλλωμεν τὴν ζωὴν καὶ περιουσίαν τῶν ἄλλων, οὕτω δὲν πρέπει νὰ κατηγορῶμεν ἢ συκοφαντῶμέν τινα οὔτε φανερῶς οὔτε κρυφίως· ἀλλὰ σεβόμενοι τὴν τιμὴν αὐτῶν ὀφειλομένον οὐ μόνον νὰ ἀποφεύγωμεν πᾶσαν καταλαλιάν καὶ συκοφαντίαν, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐπαινώμεν αὐτοὺς ἀποκρύπτοντες καὶ οὐχὶ ἀποκαλύπτοντες χλευαστικῶς τὰ ἐλαττώματα αὐτῶν, ἐὰν θέλωμεν νὰ εἰμεθα ἀληθεῖς χριστιανοί.

§ 13. Δεκάτη ἐντολή.

«Οὐκ ἐπιθυμήσεις τὴν γυναῖκα τοῦ πλησίον σου· οὐκ ἐπιθυμήσεις »τὴν οἰκίαν τοῦ πλησίον σου, οὔτε τὸν ἀγρόν αὐτοῦ, οὔτε τὸν παιδα αὐτοῦ, οὔτε τὴν παιδίσκην αὐτοῦ, οὔτε τοῦ βοδὸς αὐτοῦ, οὔτε τοῦ ὑπόζυγιου αὐτοῦ, οὔτε παντὸς κτήνους αὐτοῦ, οὔτε ὅσα τῷ πλησίον σου ἐστίν».

Ἡ Ἐντολή αὕτη εἶναι τὸ ἐπιστέγασμα καὶ τὸ συμπλήρωμα τῶν πέντε προηγουμένων. Διότι διδάσκει ἡμᾶς νὰ ἐκρίζωσωμεν ἐν ἀρχῇ πᾶσαν κακὴν ἐπιθυμίαν ἐκ τῆς καρδίας ἡμῶν· διότι αὕτη εἶναι ἡ κυρία πηγὴ παντὸς κακοῦ. Ἐνῶ δὲ ἐν ταῖς προηγουμέναις ἐπιβάλλεται ἡμῖν νὰ τιμῶμεν καὶ σεβώμεθα τὴν ζωὴν, τὴν τιμὴν καὶ περιουσίαν τῶν ἄλλων καὶ ν' ἀποφεύγωμεν τὰς σωματικὰς παρεκτροπὰς, διὰ τῆς δεκάτης καὶ τελευταίας ἀπαγορεύεται εἰς ἡμᾶς πᾶσα κακὴ ἐπιθυμία,

τὴν ὁποίαν ὀφείλομεν νὰ ἐκρίζωσωμεν, ὅπως οὐδέποτε περιπέσωμεν εἰς ἀνηθικούς πράξεις. Ἀφοῦ δὲ συνεπλήρωσεν ὁ Σωτὴρ τελειότερον καὶ πνευματικώτερον τὴν Μωσαϊκὴν νομοθεσίαν, ὑπέδειξε τὴν ἠθικὴν καὶ πνευματικὴν βελτίωσιν καὶ διόρθωσιν ἡμῶν. Ἐν τῇ συμπληρώσει δὲ ταύτῃ ἔγκριται τὸ ἰδανικὸν τῆς ἠθικῆς διδασκαλίας τοῦ Σωτῆρος, τὴν ὁποίαν ὤρισεν ὡς κανόνα καὶ γνώμονα τῆς θεαρέστου ἡμῶν πολιτείας (διαγωγῆς). Δυνάμεθα δέ, ἐὰν θέλωμεν, νὰ ἐκπληρώσωμεν τοῦτον διὰ τῆς θείας χάριτος, ἣτις διανοίγουσα τοὺς ὀφθαλμοὺς ἡμῶν θέλει φωτίσῃ τοὺς λογισμοὺς καὶ τὴν καρδίαν εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθόν. Ἡ ἐκπλήρωσις λοιπὸν τῶν θείων ἐντολῶν ἐξαρτᾶται τὸ μὲν ἐκ τῆς σταθερᾶς καὶ διαρκοῦς θελήσεως τοῦ ἀνθρώπου «Γρηγορεῖτε καὶ προσεύχεσθε, ἵνα μὴ εἰσέλθητε εἰς πειρασμόν», πρὸ πάντων ὅμως ἐκ τῆς συνεργείας τῆς θείας χάριτος, τὴν ὁποίαν πρέπει νὰ ἐπικαλώμεθα διὰ τῆς προσευχῆς, ὅπως ὁ Θεὸς φωτίσῃ τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν ἡμῶν πρὸς ἐκπλήρωσιν τῶν χριστιανικῶν ἡμῶν καθηκόντων, διότι «τὸ μὲν πνεῦμα πρόθυμον, ἡ δὲ σὰρξ ἀσθενής (Ματ. κς' 41).

§ 14. Περὶ προσευχῆς. 29

Προσευχὴ καλεῖται ἡ ἀνύψωσις τοῦ νοῦ καὶ τῆς καρδίας καὶ ἡ διὰ λόγων ἔκφρασις τῶν αἰσθημάτων ἡμῶν πρὸς τὸν Θεόν. Ταύτης δὲ τρία εἶδη διακρίνομεν, τὴν δοξολογίαν, εὐχαριστίαν καὶ δέησιν, ἣτις εἶναι καὶ ἡ κυρίως προσευχή. Καὶ δοξολογία μὲν λέγεται τὸ εἶδος τῆς προσευχῆς, διὰ τῆς ὁποίας δοξάζει τὸν Θεόν ὁ ἄνθρωπος διὰ τὰ μεγαλεῖα Αὐτοῦ, εὐχαριστία δέ, διὰ τῆς ὁποίας εὐχαριστεῖ καὶ εὐγνωμονεῖ Αὐτὸν διὰ τὰς ἀπείρους εὐεργεσίας, τὰς ὁποίας παρέσχε καὶ δὲν παύει τοῦ νὰ παρέχῃ εἰς ἡμᾶς. Δέησις δέ, διὰ τῆς ὁποίας παρακαλοῦμεν, ὅπως φωτίσῃ καὶ βοηθῇ ἡμᾶς εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν καὶ ὀδηγῇ εἰς τὴν ὁδὸν τῆς ἀρετῆς καὶ ἀληθείας.

§ 15. Τίς ἡ ἐξ αὐτῆς ὠφέλεια. 29

Μεγίστης ὠφελείας πρόξενος καὶ ἀπαραίτητος καθήκων εἶναι ἡ προσευχή, α') διότι διὰ ταύτης ἱκετεύομεν τὸν Θεόν, ὅπως φωτίσῃ τὸ νοῦν καὶ τὴν καρδίαν ἡμῶν πρὸς ἀπόκτησιν τῆς ἀληθοῦς εὐδαιμονίας

καὶ ἐκπλήρωσιν τῶν καθηκόντων ἡμῶν, χορηγήσῃ δὲ ἡμῖν πᾶν ὅ,τι ἀγαθὸν εὐδοκήσῃ «Πᾶσα δόσις ἀγαθὴ», λέγει ὁ Ἀπόστ. Ἰάκωβος, «καὶ πᾶν δῶρημα τέλειον ἀνωθέν ἐστι καταβαῖνον ἀπὸ τοῦ Πατρὸς τῶν φώτων» (Ἰακ. α'. 17)- 6') Συντελεῖ εἰς ἀνακούφισιν τῆς καρδίας ἡμῶν ἀπὸ πάσης δυστυχίας καὶ συμφορᾶς καὶ ὡς ἐκ τούτου αἰσθανόμεθα παρηγορίαν ἔτι μᾶλλον ἐκ τῶν δεινῶν διὰ τῆς προσευχῆς, καθ' ὅσον ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ μόνου ἐξαρτᾶται ἡ σωτηρία καὶ ἀπαλλαγὴ ἡμῶν ἐκ τῶν κινδύνων. γ') διότι διὰ τῆς προσευχῆς ὁ Τελώνης ἐδικαιώθη καὶ ὁ ἄσωτος υἱὸς ἐγένετο δεκτὸς εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ Θεοῦ, διὰ τῆς προσευχῆς δὲ καὶ τῆς μετανοίας καὶ ὁ σταυρωθεὶς ληστής ἤξιώθη ν' ἀκούσῃ ἀπὸ τοῦ στόματος τοῦ Σωτῆρος τὸ «σήμερον μετ' ἐμοῦ ἔσῃ ἐν τῷ παραδείσῳ (1)»

§ 16. Πῶς πρέπει νὰ προσευχώμεθα

29

Ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων ἡ προσευχὴ ἦτο δυσκολώτατον ζήτημα· διότι πάντοτε οἱ ἄνθρωποι ἠγνόουν καὶ ἔτι σήμερον οἱ πλείστοι ἀγνοοῦσι, πῶς πρέπει νὰ προσεύχωνται· διότι ἄλλοι μὲν ζητοῦσι παρὰ τοῦ Θεοῦ ἀδύνατα ἢ ἐπιβλαβῆ, εἴτε δι' ἑαυτοὺς εἴτε διὰ τοὺς ἄλλους, ἕτεροι δὲ ἐν τῇ μωρίᾳ αὐτῶν ἐπιθυμοῦσι νὰ καταστήσωσι τὸν Θεὸν ὄργανον τῶν παθῶν καὶ ὀρέξεων αὐτῶν. Διὰ νὰ ἀποφύγωμεν λοιπὸν πάντα ταῦτα καὶ ἀποβῆ ἡ προσευχὴ ἡμῶν θεάρεστος, πρέπει νὰ ζητῶμεν α') πάνθ' ὅσα παράγγειλεν ὁ Σωτὴρ, τοῦτ' ἔστι τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ· αὕτη δὲ συνίσταται εἰς τὴν μετὰ τοῦ Θεοῦ ἔνωσιν καὶ τὸν τῆς καρδίας ἡμῶν ἐξαγνισμὸν διὰ τῶν ἀγαθῶν ἔργων· διότι ἀγνοοῦμεν πράγματι ποῖα τὰ ὠφέλιμα καὶ ποῖα τὰ ἐπιβλαβῆ, ποσάκις δὲ ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα ἐνομιζόμεν ὠφέλιμα, ἀπέβησαν πρὸς καταστροφὴν ἡμῶν, ὡς λέγει καὶ ὁ Ἀπόστολος Πῦλος. «Τὸ πνεῦμα συναντιλαμβάνεται ταῖς ἀσθενείαις ἡμῶν· τὸ γὰρ τί προσευξώμεθα, καθὸ δεῖ, οὐκ οἶδαμεν, ἀλλ' αὐτὸ τὸ Πνεῦμα ὑπερεντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν στεναγμοῖς ἀλαλήτοις», δηλ. τὸ πνεῦμα τὸ ἄγιον μᾶς βοηθεῖ εἰς τὰς ἀδυναμίας ἡμῶν· διότι δὲν γνωρίζομεν πῶς πρέπει νὰ προσευχώμεθα καὶ νὰ παρακαλῶμεν τὸν Θεόν· ἀλλ' αὐτὸ τὸ

(1) Δουκ κγ' 43, 43. (2). Ῥωμ. η' 26.

Ἱερθεὶδ. Χριστιαν. Κατήχησις, Σπ. Π. Σούγκρα.

ἅγιον Πνεῦμα παρακαλεῖ ὑπὲρ ἡμῶν διὰ τῶν ἀνεκφράστων στεναγμῶν μας. β') πρέπει ἡ προσευχή νὰ γίνηται μετ' εἰλικρινοῦς καὶ ἀνυποκρίτου διαθέσεως χωρὶς νὰ περισπᾶται ὁ νοῦς εἰς ἀλλότρια, πρόσκαιρα καὶ ἐπίγεια, ὡς συνήθως συμβαίνει εἰς πολλοὺς καὶ ἐν ταῖς Ἑκκλησίαις· γ') δὲν πρέπει νὰ βαττολογῶμεν, ἤτοι νὰ φλυαρῶμεν, διότι ἡ φλυαρία ἦτο κοινὸν γνώρισμα τῆς προσευχῆς τῶν ἀρχαίων ἐθνῶν· διὰ τοῦτο ὁ Κύριος ἡμῶν ἀπαγορεύσας τὴν βαττολογίαν ἔδωκεν ἡμῖν ὠρισμένον καὶ σύντομον προσευχῆς τύπον, τὸ «Πάτερ ἡμῶν», ἧτις διὰ τοῦτο καὶ Κυριακὴ προσευχὴ καλεῖται.

30 ~~30~~ § 17. Περὶ Κυριακῆς προσευχῆς.

Κυριακὴ προσευχὴ καλεῖται ἐκείνη, ἧτις ἐδόθη ὑπὸ τοῦ Κυρίου ἡμῶν εἰς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ καὶ χρησιμεύει ὡς τύπος καὶ ὑπογραμμὸς πάσης προσευχῆς· διαιρεῖται δὲ εἰς προοίμιον, ἑπτὰ αἰτήματα καὶ ἐπίλογον.

Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἁγιασθήτω τὸ ὄνομά σου, ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου, γεννηθῆτω τὸ θέλημά σου ὡς ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς, τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δός ἡμῖν σήμερον. Καὶ ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν· Καὶ μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμόν, ἀλλὰ ῥύσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ. Ὅτι Σοῦ ἐστιν ἡ βασιλεία καὶ ἡ δύναμις καὶ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

§ 18. Τὸ προοίμιον.

«Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς».

Λαμπρότερα καὶ μᾶλλον πολυσήμαντος ταύτης ἐπίκλησις δὲν ἦδύνατο νὰ γίνῃ· διότι ἕνεκα τῆς διὰ τοῦ αἵματος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ υἰοθεσίας καὶ ἀναγεννήσεως ἡμῶν ἠξιώθημεν νὰ παρακαλῶμεν τὸν Θεόν, ὡς φιλεῦσπλαγγον καὶ οἰκτιρμονα πατέρα, ὅστις προνοεῖ περὶ ἡμῶν ὡς ἰδίων Αὐτοῦ τέκνων. Ἔνεκα τούτου ὀφείλουσι πάντες νὰ θεωρῶσιν ἀλλήλους ὡς ἀδελφούς. Λέγεται δ' ἐν τοῖς οὐρανοῖς, οὐχὶ διότι ἐν οὐρανοῖς μόνον ὑπάρχει ὁ πανταχοῦ παρῶν, ἀλλὰ διότι οἱ οὐρανοί, ἐκ τῶν ὁποίων καταφαίνεται τὸ μεγαλεῖον καὶ ἡ δόξα τοῦ Θεοῦ, θεωροῦνται ὡς ὁ καθαρῶτατος τόπος, ἐνθα ἐστὶν ὁ

θρόνος τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ κατοικία τῶν δικαίων καὶ οὗτου ἐπικρατεῖ ἡ δικαιοσύνη Αὐτοῦ. Πρὸς τοὺς οὐρανοὺς λοιπὸν ὀφείλομεν νὰ ὑψώω-
μεν τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν ἡμῶν, ὅπως ἀφέντες τὰ πρόσκαιρα καὶ
ἐπίγεια δυνηθῶμεν ν' ἀποκτήσωμεν τὰ οὐράνια ἀγαθά.

§ 19. Α' αἴτημα.

« Ἀγιασθήτω τὸ ὄνομά σου ».

Ἄς ἀγιασθῇ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, τοῦτ' ἔστι ἄς δοξασθῇ· δοξάζεται
ταὶ δὲ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ διὰ τῶν καλῶν ἡμῶν ἔργων, διὰ τῶν
ὁποίων ἀναγνωρίζουσι καὶ αὐτοὶ οἱ ἄπιστοι τὴν ἀγιότητα τῆς θρη-
σκείας ἡμῶν καὶ συνεπῶς τὴν ἀγιότητα τοῦ θεοῦ ὀνόματος· τούτου
ἐνεκα παρακαλοῦμεν τὸν Θεόν, ὅπως φωτίσῃ ἡμᾶς εἰς ἐπίρρωσιν τῆς
ἀρετῆς καὶ οὕτω διὰ τοῦ παραδείγματος ἡμῶν σὺν τῷ χρόνῳ δοξα-
σθῇ παρ' ὅλων τῶν ἀνθρώπων τὸ ἅγιον αὐτοῦ ὄνομα.

§ 20. Β' αἴτημα.

« Ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου ».

Διὰ τούτου παρακαλοῦμεν τὸν Θεόν, ὅπως ἔλθῃ οὐχὶ μόνον ἡ
μέλλουσα, ἀλλὰ καὶ ἡ παρούσα βασιλεία αὐτοῦ, τοῦτ' ἔστι νὰ ἐπι-
κρατήσῃ τὸ ἀγαθὸν καὶ ἡ τελεία μακαριότης, ἣτις θέλει ἐπέλθῃ,
ὅταν πύσῃ ἡ βασιλεία τῆς ἁμαρτίας καὶ τοῦ σκότους. ὡς λέγει καὶ
ὁ ἀπόστολος Παῦλος (1). « Μὴ οὖν βασιλευέτω ἡ ἁμαρτία ἐν τῷ θνη-
τῷ ἡμῶν σώματι εἰς τὸ ὑπακούειν αὐτῇ ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις αὐτοῦ ».
Θὰ ἐπικρατήσῃ δὲ ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ, ὅταν νεκρώσωμεν τὰ πάθη
καὶ τὰς κηκίας ἡμῶν καὶ οὕτω βαδίζωμεν τὴν ὁδὸν τῆς ἀρετῆς καὶ
δικαιοσύνης ἐπιθυμοῦντες οὐχὶ τὰ ἐπίγεια, ἀλλὰ τὰ ἐπουράνια καὶ
αιώνια ἀγαθά.

§ 21. Γ' αἴτημα.

« Γενηθήτω τὸ θέλημά σου ὡς ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς ».

Ὅπως ἐν οὐρανοῖς οἱ ἄγγελοι καὶ τὰ λοιπὰ οὐράνια πνεύματα
ποιῶσι τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, οὕτω καὶ οἱ ἄνθρωποι ὀφείλουσι νὰ
ὑποτάσσωσι τὰς ἐπιθυμίας αὐτῶν εἰς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Ἄς γίνῃ

(1) Ῥωμ. 5' 12.

λοιπόν πᾶν ὅτι ὁ Θεός ὡς παντοδύναμος καὶ πανάγαθος θέλει, ἐπομένως ἄς ἐπικρατήτῃ ὁ θεῖος νόμος, τοῦτ' ἔστι τὸ ἀγαθόν, ὑπὲρ τοῦ ὁποίου πρέπει πάντοτε νὰ μεριμνῶμεν καὶ ἔχωμεν ὡς κύριον ἡμῶν μέλημα καὶ ἔργον.

§ 22. Δ' αἴτημα.

«Τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δὲς ἡμῖν σήμερον».

Ἄφοῦ ἐπεκλήσθημεν τὴν τοῦ Θεοῦ χάριν, ὅπως χορηγήσῃ ἡμῖν τὰ ἐπουράνια ἀγαθὰ καὶ ἐπικρατήσῃ ἡ βασιλεία καὶ τὸ θέλημα Αὐτοῦ, παρακαλοῦμεν πρὸς τούτοις, ὅπως παράσῃ καὶ τὸν ἐπιούσιον ἄρτον, τοῦ ἔστι τὸν ἐπαρκῆ πρὸς διατροφήν ἡμῶν κατὰ τὴν παρούσαν ἡμέραν. «Μὴ οὖν μεριμνήσητε εἰς τὴν αὔριον, ἡ γὰρ αὔριον μεριμνήσει τὰ ἑαυτῆς, ἀρκετὸν τῇ ἡμέρᾳ ἡ κακία αὐτῆς (1),» ὁ δὲ προφητάναξ λέγει: «Ἐπίρριψον ἐπὶ Κύριον τὴν μέριμνάν σου καὶ Αὐτός σε διαθρέψει (2)». Ἄς ἀφήσωμεν λοιπόν εἰς τὸν Θεὸν τὴν διὰ τὴν αὔριον μέριμναν, χωρὶς ὁμῶς νὰ παύσωμεν ἐργαζόμενοι.

§ 23. Ε' αἴτημα.

«Καὶ ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν».

Ἡ αἴτησις αὕτη εἶναι μεγίστης σημασίας καὶ σπουδαιότητος· διότι παρακαλοῦμεν τὸν φιλεῦσπλαγγχον Θεόν, ὅπως συγχωρήσῃ τὰ παραπτώματα ἡμῶν, ὅπως καὶ ἡμεῖς πρέπει νὰ συγχωρῶμεν τοὺς εἰς ἡμᾶς πταίσαντας καὶ τοὺς ἐχθροὺς ἡμῶν, διότι ἐν τοιαύτῃ μόνον περιπτώσει συγχωρεῖ ὁ Θεὸς τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν, ὡς ῥητῶς ὁ Σωτὴρ διεβεβαίωσεν εἰπών· «Ἐὰν γὰρ ἀφῆτε τοῖς ἀνθρώποις τὰ παραπτώματα αὐτῶν, ἀφήσει καὶ ὑμῖν ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος. Ἐὰν δὲ μὴ ἀφῆτε τοῖς ἀνθρώποις τὰ παραπτώματα αὐτῶν, οὐδὲ ὁ Πατὴρ ὑμῶν ἀφήσει τὰ παραπτώματα ὑμῶν». Ὁφείλομεν λοιπόν καὶ ἐν τῇ προσευχῇ καὶ πάντοτε νὰ ἀπομακρύνωμεν πᾶν μῖσος ἢ κακίαν κατὰ τῶν ἐχθρῶν ἡμῶν. Ἡ αἴτησις δὲ αὕτη προϋποθέτει μεγάλην

(1) Ματθ. 5' 34. (2) Ψαλμ. νε', 22 Χρυσόστ. λόγος εἰς τὴν Κυρ. προσευχήν

ἀνεξικακίαν καὶ ἐπιείκειαν πρὸς τοὺς ἐχθροὺς ἡμῶν, ἄνευ τῆς ὁποίας δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ζητῶμεν παρὰ τοῦ Θεοῦ τὴν ἄφεσιν τῶν ἀμαρτιῶν ἡμῶν. "Ὡς γράφη δ' ἕκαστος ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ τὸν ἐξῆς ἠθικὸν κανόνα, τὸν ὁποῖον πρέπει ἀπαρεγκλίτως νὰ τηρῇ « Ἔσο ἐπιεικὴς πρὸς τοὺς ἄλλους, αὐστηρὸς δὲ πρὸς μόνον σεαυτὸν. »

§ 24. ΣΤ' αἵτημα.

« Καὶ μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμόν. »

Καὶ μὴ ἀφήσῃς νὰ περιέλθωμεν εἰς τοιαύτην δοκιμασίαν καὶ ἀγῶνα, ὥστε νὰ κινδυνεύσωμεν νὰ ὑποπέσωμεν εἰς βαρέα ἀμαρτήματα. "Ἀπειροὶ δὲ εἶναι οἱ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ πειρασμοί, εἰς τὰ δίκτυα τῶν ὁποίων κινδυνεύομεν καθ' ἑκάστην νὰ ὑποπίπτωμεν, Ὑπερνικῶμεν δὲ αὐτοὺς α') διὰ τῆς προσευχῆς καὶ β') διὰ τῆς πίστεως καὶ εὐσεβείας, διὰ τῶν ὁποίων μένομεν ἀκλόνητοι καὶ ἀσάλευτοι εἰς τὴν ὁδὸν τῆς ἀρετῆς καὶ τοῦ καθήκοντος.

§ 25. Ζ' αἵτημα.

« Ἀλλὰ ῥῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ. »

Δι' αὐτοῦ παρακαλοῦμεν τὸν Θεόν, ὅπως ἀπαλλάξῃ ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ, ἧτοι τοῦ Διαβόλου, εἰς τὰ δίκτυα τοῦ ὁποίου κινδυνεύομεν καθ' ἑκάστην νὰ ἐμπέσωμεν.

§ 26. Ἐπίλογος.

« Ὅτι Σοῦ ἐστὶν ἡ βασιλεία καὶ ἡ δύναμις καὶ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν. »

Διὰ τοῦ ἐπιλόγου τούτου δοξολογοῦμεν καὶ παρακαλοῦμεν τὸν Θεόν, ὅπως χορηγήσῃ εἰς ἡμᾶς τὰ αἰτήματα ταῦτα· διότι Αὐτὸς ὡς παντοδύναμος τὰ πάντα δύναται, καὶ ὡς πανάγαθος καὶ φιλεύσπλαγχος ἔχει πάντοτε τὴν θέλησιν νὰ ἐκτελῇ τὰς θείας καὶ λογικὰς ταύτας παρακλήσεις ἡμῶν πρὸς αἰώνιον δόξαν τοῦ ὀνόματος Αὐτοῦ.

Τοιοιουτρόπως διὰ τῆς Κυριακῆς προσευχῆς ζητοῦμεν παρὰ τοῦ οὐρανοῦ Πατρὸς πᾶν ὅ,τι συντελεῖ εἰς τὴν ἀληθῆ εὐδαιμονίαν καὶ μακαριότητα ἡμῶν.

+ Τ Ε Λ Ο Σ

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

		Σελ.
1.	Τί καλεῖται Ὁρθόδοξος Κατήχησις ;	3
2.	Διαίρεσις τῆς Κατηχήσεως	
3.	Τίς ἡ ὠφέλεια καὶ ὁ σκοπὸς τῆς Κατηχήσεως	4
4.	Τίνες αἱ πηγαὶ τῆς ἱερᾶς Κατηχήσεως ;	»
5.	Διαίρεσις τῆς ἁγίας Γραφῆς	5
6.	Τί ἐστὶν Ἀποκάλυψις ;	»
7.	Εἰς τί διαιρεῖται ἡ Ἀποκάλυψις ;	6
8.	Τι ἐστὶ θρησκεία ἐν γένει καὶ τί χριστιανική ;	»
9.	Τὰ βιβλία τῆς Π. Διαθήκης	7
10.	Τὰ βιβλία τῆς Κ. Διαθήκης	9
11.	Περὶ ἱερᾶς παραδόσεως	10
12.	Τί καλοῦμεν δόγματα καὶ τί ἠθικὸν νόμον ;	»
13.	Τί καλεῖται σύμβολον τῆς πίστεως ;	»
14.	Πῶς συνετάχθη τὸ σύμβολον τῆς πίστεως	i 1
15.	Τὸ σύμβολον τῆς πίστεως	»

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

1.	Δογματικόν.	13
	<i>Κεφ. Α'.</i>	
2.	Περὶ τοῦ Θεοῦ Πατρὸς	»
3.	Πῶς ἀποδεικνύεται ἡ ὑπαρξίς τοῦ Θεοῦ ;	14
4.	Κοσμολογικὴ Ἀπόδειξις	»
5.	Τελολογικὴ Ἀπόδειξις	15
6.	Ἠθικὴ	16
7.	Ἱστορικὴ	17
8.	Περὶ τῆς τοῦ Θεοῦ οὐσίας	»
9.	Περὶ τοῦ ἐνιαίου τοῦ Θεοῦ	18
10.	Περὶ τῶν ἰδιοτήτων τοῦ Θεοῦ	19
11.	Περὶ τῶν λοιπῶν τοῦ Θεοῦ ἰδιοτήτων καὶ ἰδιῶν τοῦ Νοῦ	20
12.	Τίνες αἱ τῆς θελήσεως καὶ ἀγάπης ἰδιότητες τοῦ Θεοῦ	21

		Σελ.
13.	Περὶ τῆς ἁγίας Τριάδος.....	22—24
14.	Περὶ τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου.....	24
15.	Δημιουργία τοῦ ἀνθρώπου.....	25
16.	Τίς ὁ ἐπὶ τῆς γῆς σκοπὸς τοῦ ἀνθρώπου;.....	26
17.	Περὶ τῆς τοῦ Θεοῦ προνοίας.....	27—29
18.	Περὶ ἀμαρτίας καὶ τῶν ἀποτελεσμάτων αὐτῆς.....	29—30
19.	Πόθεν ἡ σωτηρία ;.....	30
	<i>Κεφ. Β'.</i>	
20.	Περὶ τοῦ δευτέρου προσώπου τῆς ἁγίας Τριάδος, τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.....	31
	<i>Ἄρθρον 2.</i>	
21.	Διατί κλεῖται ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς Μονογενὴς υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ, φῶς ἐκ φωτός;.....	31 »
	<i>Ἄρθρον 3.</i>	
22.	Τί διδάσκει τὸ 3'. ἄρθρον τοῦ Συμβόλου..... τῆς πίστεως;.....	32 32—33
23.	Ἡ ἀνέγκη τῆς ἐνσαρκώσεως τοῦ Θεοῦ Λόγου.....	»
24.	Περὶ τῆς θείας ἐνσαρκώσεως τοῦ Σωτῆρος.....	34
25.	Τὰ τρία τοῦ Σωτῆρος ἀξιώματα.....	35
26.	Ποῖον τὸ ἐπὶ τῆς γῆς ἔργον τοῦ Σωτῆρος;.....	36
27.	Ὅποια ἡ διδασκαλία τοῦ Σωτῆρος;.....	37—40
28.	Ἡ ἐπὶ τοῦ ὄρους ὁμιλία.....	40—42
29.	Περὶ τῶν παραβολῶν τοῦ Κυρίου.....	42
30.	<i>Ἄρθρον 4.</i>	43
31.	<i>Ἄρθρον 5.</i>	44
32.	<i>Ἄρθρον 6.</i>	45
33.	<i>Ἄρθρον 7.</i>	»
34.	<i>Ἄρθρον 8.</i>	45—46
	Περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος.....	47
35.	Τίνες οἱ κερταὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος;.....	»
36.	Περὶ ἀναγεννήσεως καὶ δικαιοῦσεως.....	48
37.	Πῶς κατορθοῦται ὁ ἀγασμός. ἦτοι περὶ πίστεως καὶ μετανοίας;.....	48
	<i>Β'.</i>	
	<i>Ἄρθρον 9.</i>	
	«Εἰς μίαν, ἄγαν, Καθολικὴν καὶ Ἀποστολικὴν... Ἐκκλησίαν.....	49
38.	Περὶ τῆς Ἐκκλησίας.....	»

		Σελ.
§ 39.	Περὶ ἰδρύσεως καὶ ἐξαπλώσεως τῆς Ἐκκλησίας	50
§ 40.	Τίς ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας;	51
§ 41.	Τίς ὁ σκοπὸς τῆς Ἐκκλησίας;	52
§ 42.	Τίς ἡ Ὁρθόδοξος Χριστιανικὴ Ἐκκλησία;	53—54
§ 43.	Ἄρθρον 10.	
ΠΕΡΙ ΜΥΣΤΗΡΙΩΝ		
§ 44.	Τί καλεῦνται μυστήρια;	55
§ 45.	Περὶ τοῦ ἁγίου Βαπτίσματος	55
§ 46.	Σκοπὸς τοῦ ἁγίου Βαπτίσματος	56
§ 47.	Περὶ τοῦ ἁγίου μύρου ἢ χρίσματος	57
§ 48.	Τὸ μυστήριον τῆς θείας εὐχαριστίας ἢ Μεταλή- ψεως	58
§ 49.	Συστατικὰ καὶ τέλεισι τοῦ μυστηρίου	59
§ 50.	Ἡ πρὸς μετάληψιν προπαρασκευὴ	60
§ 51.	Σκοπὸς τῆς θείας Μεταλήψεως	61
§ 52.	Τὸ μυστήριον τῆς ἐξομολογήσεως ἢ μετανοίας	
§ 53.	Περὶ Ἱερωσύνης	62
§ 54.	Τὸ μυστήριον τοῦ Γάμου	63
§ 55.	Τὸ μυστήριον τοῦ Εὐχελαίου	»

Γ'.

Περὶ τῆς Ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν καὶ τῆς μελλούσης ζωῆς.
 § 56. Ἄρθρον 11 Προσοδοῦ Ἀνάστασιν νεκρῶν 65. § 57. Περὶ μελλούσης ζωῆς Ἄρθρον 12. 66-68. Μέρος Δεύτερον. Ἠθικόν. § 1. Περὶ τῶν ἔργων τῆς ἀγάπης καὶ τοῦ Δεκαλόγου 68. § 2 Ὁ Δεκάλογος 69. § 3. Πρώτη ἐντολὴ 70 § 4. Δευτέρα ἐντολὴ 71. § 5. Περὶ τῆς τιμῆς καὶ ἐπικλήσεως τῶν ἁγίων 72. § 6. Ἐντολὴ Τρίτη 73. § 7. Ἐντολὴ Τετάρτη 74. § 8. Ἐντολὴ Πέμπτη 75. § 9. Ἐντολὴ Ἑκτη 76. § 10. Ἐντολὴ Ἑβδόμη 77. § 11. Ἐντολὴ Ὀγδόη. § 12. Ἐντολὴ Ἐνάτη 79. § 13. Ἐντολὴ Δεκάτη 79. § 14. Περὶ προσευχῆς 80. § 15. Τίς ἡ εἰς αὐτῆς ὠφέλεια 80 ; § 16. Πῶς πρέπει νὰ προσευχώμεθα ; 81. § 17. Περὶ Κυριακῆς Προσευχῆς 82 § 18. Τὸ προοίμιον 82 § 19. Α'. αἴτημα 82. § 20. Β'. αἴτημα 83 § 21. Γ'. αἴτημα 83. § 22. Δ'. αἴτημα 84. § 23. Ε'. αἴτημα 84. § 24. ς'. αἴτημα 85. § 25. Ζ'. αἴτημα 85 § 26. Ἐπίλογος 85.

Ἀριθ. } Πρωτ. 9100
 } Διεκπ. 8009

Ἐν Ἀθήναις τῇ 28 Μαΐου 1904.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς
δημ. Ἐκπαιδεύσεως

Πρὸς τὸν κ. Σπυρ. Σούχραν καθηγητὴν.

Ἐχόντες ὑπ' ὄψει τὸν νόμον ΒΤΓ' τῆς 12 Ἰουλίου 1895
περὶ διδακτικῶν βιβλίων τῆς μέσης καὶ δημοτικῆς Ἐκπαιδεύσεως
καὶ τὸ Β. Διάταγμα τῆς 10ης Ὀκτωβρίου 1895 καὶ τὴν ἐκθεσιν
τῆς οὐκίας ἐπιτροπείας τῶν κριτῶν τῶν διδακτικῶν βιβλίων τῶν
εἰς τὰ Ἑλληνικὰ σχολεῖα εἰσαχτέων, γνωρίζομεν ὑμῖν, ὅτι ἐγκρί-
νομεν τὴν γνώμην τῆς ἐπιτροπείας ταύτης, ἵνα τὸ ὑμέτερον σύγ-
γραμμα **Κατήχσις**, τὸ κατὰ τὸν εἰρημένον νόμον ἐγκριθέν,
εἰσχυθῇ ἐν τοῖς δημοσίοις, δημοσυντηρήτοις καὶ ἰδιωτικοῖς ἑλλη-
νικοῖς σχολείοις, ἐπὶ πέντε σχολικὰ ἔτη ἀπὸ τοῦ σχολικοῦ ἔτους
1901—1902—1906.

Ὁ Ὑπουργός

Σ. ΣΤΑΗΣ

Στέφ. Μ. Παύσης.